

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

”Köyhänkin lapsi on ihminen”

Huutolaislapsen tappo ja lastensuojelulain synty 1930-luvun Suomessa

OTMU2442, Oikeus historiassa

Pro gradu -tutkielma

Laatija:

Jenni Jokela

29.06.2022

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Oikeushistoria

Tekijä: Jenni Jokela

Otsikko: ”Köyhänkin lapsi on ihminen” – Huutolaislapsen tappo ja lastensuojelulain synty 1930-luvun Suomessa

Ohjaaja: Mia Korpiola

Sivumäärä: 63 sivua

Päivämäärä: 29.06.2022

Tutkielman aiheena ja tarkastelun kohteena on 1930-luvun Suomessa tapahtunut yksityishoitoon sijoitetun yhdeksänvuotiaan lapsen kaltoinkohtelu ja tappo, sekä siitä seuranneiden asioiden analysointi. Kyseessä on tapaustutkimus, jossa kyseinen Perhon tapaus on tutkielman pääroolissa. Tapaustutkimuksen avulla yksittäistapauksesta käsin tutkielmassa tarkastellaan yhteiskunnallisia ongelmia lastensuojelun alalla. Tapauksella osoitetaan lastensuojelujärjestelmän puutteellisuus ja ne ongelmat, joita lapsia koskevan oikeussääntelyn hajanaisuudessa oli. Lisäksi arvioidaan entisaikaista sosiaaliturvajärjestelmää eli vaivais- ja köyhäinhuollon pääpiirteitä varsinkin lasten näkökulmasta.

Tutkimusmenetelmänä on oikeushistoriallinen menetelmä, jonka avulla tutkimuksella luodaan käsitys lapsen oikeudellisesta suojelusta. Tutkimustulosten saavuttamiseksi tutkimuksen tärkeimpänä lähdeaineistona on aikalaisaineistot tapauksesta ja sen asianosaisista. Lastensuojelulain vuosikymmenten mitattavat esityöt ovat myös merkittävässä roolissa, kun arvioidaan Perhon tapauksen ja vuoden 1936 lastensuojelulain yhteyttä toisiinsa.

Tutkimuksen aihe on merkittävä, sillä Suomessa lasten kaltoinkohtelu ja kuolintapaukset ovat esillä ajoittain. Lisäksi tutkimuksen kohteena olevaa vuoden 1931 Perhon tapausta ei ole ennen tutkittu. Tutkielman keskeisimpänä tutkimustuloksena on yhtäältä se, että käsiteltävänä olevan lapsen kuolintapaus aiheutui viranomaisten laiminlyöntien seurauksena ja toisaalta se, että kyseinen tapaus linkittyy olennaisesti Suomen ensimmäisen lastensuojelulain syntyyn.

Avainsanat: oikeushistoria, lastensuojelu, lastensuojelulaki, sosiaalioikeus, köyhyys, kaltoinkohtelu, huutolaisuus, elätehoito, pahoinpitely, tappo

Sisällys

”Köyhänkin lapsi on ihminen”	I
Lähteet.....	IV
Kuvat	XVI
Lyhenteet.....	XVII
1 Johdanto.....	1
1.1 Aiheen valinta, rajaaminen ja tutkimuskysymykset.....	1
1.2 Tutkimusmenetelmät ja lähteet.....	4
1.3 Käsitteet ja rakenne	5
2 Köyhä lapsi ja yhteiskunta	9
2.1 Perhon poika	9
2.2 ”Orjamarkkinat”	12
2.3 Lastensuojelu ennen lastensuojelulakia	20
3 Köyhäinhuollon järjestäminen 1930-luvun Suomessa	23
3.1 Perhon kunta ja köyhäinhuolto	23
3.2 Köyhäinhuoltolaki ja kunnan köyhäinhuollon ohjesääntö	25
4 Perhon murhenäytelmä ja sen seuraukset	29
4.1 Elias Vehkalammen huolto	29
4.2 Elias Vehkalammen kuolema	35
4.3 Asian oikeudellinen käsittely	39
4.4 Pahoinpitely ja tappo	40
4.5 Köyhäinhuoltolautakunnan virkavirhe.....	42
4.6 Perhon köyhäinhuolto Eliaksen kuolintapauksen jälkeen.....	46
5 Vaivaishoidosta lastensuojelulakiin.....	48
5.1 1800-luvun lastensuojelun säännökset	48
5.2 Lastensuojelulain syntymisestä.....	50
5.3 Lastensuojelulaki ja Elias Vehkalammen kuolema	56
6 Johtopäätökset	61

Lähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto, Siltavuoren toimipiste, Helsinki

Vaivaishoidon tarkastajan arkisto (VTA)

H SISÄLLÖN MUKAAN JÄRJESTETYT ASIAKIRJAT

He Köyhäinhuoltotilastot

HE:220 Vaasan lääni, Petäjävesi (1892-1917)

Kansallisarkisto, Vaasan toimipiste, Vaasa

Lohtajan tuomiokunnan arkisto (VMA)

C PÖYTÄKIRJAT

C4c:3: Vetelin kärjäkunnan välikäräjien pöytäkirjat (1928-1931).

Tuomioluettelo 05.09.1931.

Liite A: Poliisikuulustelupöytäkirja 27.07.1931.

Liite B: Ruumiinavauspöytäkirja 08.08.1931.

Liite D: Lääkärintodistus 25.08.1931.

Liite E: Resepti n:o 1516.

Liite F: Resepti n:o 1517.

C PÖYTÄKIRJAT

C4a:78: Vetelin kärjäkunnan varsinais- ja ilmoitusasian pöytäkirjat (1931–1931).

Tuomioluettelo 22.09.1931.

Tuomioluettelo 26.09.1931.

Vehkalammen sukuluettelo.

Perhon kunnan köyhäinhoidon ohjesääntö, 1923.

Kirje Jaakko Päivärinnalta Vaasan läänin Maaherralle 28.08.1931.

Kirje K.T. Sarvelalta Jaakko Päivärinnalle 12.08.1931.

Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhossa 12-14.08.1931,
21.08.1931.

Vaasan hovioikeuden arkisto (VHA)

D TOISTEET

Di:265: Alistettujen asiain päätöstalot (Vaasan ja Oulun lääni) 1931-1931.

N:o 221: Vaasan hovioikeuden päätös 20.11.1931

E SAAPUNEET ASIAKIRJAT

Ece:751: Alistusaktit nro:t 206-225, 1931.

Muistutuskirjelmä Vaasan hovioikeudelle 16.10.1931

Muistutuskirjelmä Vaasan hovioikeudelle 27.10.1931

Perhon kunnanarkisto (PKA), Perho

Sosiaalilautakunnan arkisto (SLTKA)

Perhon kunnan sosiaalilautakunta, III 16 Cb:1

Köyhäinhuoltolautakunnan pöytäkirja 1927-1935.

Perhon kunnan sosiaalilautakunta, III 16 Fb2:6

Henkilöakteina säilytettävät asiakirjat, V, 1882-1962

Huoltosopimus: Alaikäisen sijoitus. Elias Vehkalampi. 16.04.1927.

Huoltosopimus: Alaikäisen sijoitus. Elias Vehkalampi. 27.12.1927.

Huoltosopimus: Alaikäisen sijoitus. Elias Vehkalampi. 17.12.1928.

Huoltosopimus: Alaikäisen sijoitus. Elias Vehkalampi. 16.12.1929.

Huoltosopimus: Aikuisen sijoitus. Elias Vehkalampi. 27.12.1930.

Huoltosopimus: Alaikäisen sijoitus. Helvi Vehkalampi. 16.04.1927.

Huoltosopimus: Alaikäisen sijoitus. Helvi Vehkalampi. 27.12.1927.

Huoltosopimus: Alaikäisen sijoitus. Helvi Vehkalampi. 17.12.1928.

Huoltosopimus: Alaikäisen sijoitus. Helvi Vehkalampi. 27.12.1929.

Huoltosopimus: Alaikäisen sijoitus. Helvi Vehkalampi. 18.12.1931.

Huoltosopimus: Alaikäisen sijoitus. Helvi Vehkalampi. 29.12.1932.

Tarkastusselostus: Alaikäisen huolto. Helvi Vehkalampi. 18.08.1931.

Tarkastustodistus: Alaikäisen huolto. Helvi Vehkalampi. 14.12.1931.

Tarkastustodistus: Alaikäisen huolto. Helvi Vehkalampi. 21.03.1932.

Tarkastustodistus: Alaikäisen huolto. Helvi Vehkalampi. 26.06.1932.

Tarkastustodistus: Alaikäisen huolto. Helvi Vehkalampi. 08.08.1932.
Tarkastustodistus: Alaikäisen huolto. Helvi Vehkalampi. 16.12.1932.
Tarkastustodistus: Alaikäisen huolto. Helvi Vehkalampi. 19.03.1933.
Tarkastustodistus: Alaikäisen huolto. Helvi Vehkalampi. 03.07.1933.
Tarkastustodistus: Alaikäisen huolto. Helvi Vehkalampi. 28.09.1933.
Tarkastustodistus: Alaikäisen huolto. Helvi Vehkalampi. 04.12.1933.
Tarkastustodistus: Alaikäisen huolto. Helvi Vehkalampi. 29.03.1934.
Tarkastustodistus: Alaikäisen huolto. Helvi Vehkalampi. 12.07.1934.
Tarkastustodistus: Alaikäisen huolto. Helvi Vehkalampi. 06.10.1934.
Tarkastustodistus: Alaikäisen huolto. Helvi Vehkalampi. 20.12.1934.
Tarkastustodistus: Alaikäisen huolto. Helvi Vehkalampi. 20.03.1935.
Tarkastustodistus: Alaikäisen huolto. Helvi Vehkalampi. 21.06.1935.
Tarkastustodistus: Alaikäisen huolto. Helvi Vehkalampi. 17.08.1935.
Tarkastustodistus: Alaikäisen huolto. Helvi Vehkalampi. 26.12.1935.
Kirje Kristiina Tammiselta Perhon köyhäinhuoltolautakunnalle,
23.08.1931.

Perhon kunnan sosiaalilautakunta, III 16 Ag4:2

Köyhäinhuotokortisto, N-V, 1918-1960

Vaasan läänin Maaherran päätös n:o 8000, 02.01.1923.

Perhon kunnan sosiaalilautakunta, III 16 Ed:1

Sosiaalihuollon piiritarkastajan kirjeet, 1924-

Kirje Jaakko Päivärinnalta Perhon köyhäinhuoltolautakunnalle,
11.08.1931.

Kirje Jaakko Päivärinnalta Perhon köyhäinhuoltolautakunnalle,
23.11.1931.

Kirje Jaakko Päivärinnalta Perhon köyhäinhuoltolautakunnalle,
29.12.1931.

Kirje Jaakko Päivärinnalta Perhon köyhäinhuoltolautakunnalle,
10.02.1932.

Perhon kunnan sosiaalilautakunta, III 16 Ec:1

Muut sosiaaliministeriön kirjeet, 1926-1972

Kirje Sosialiministeriöltä Perhon köyhäinlaitokunnalle, 19.05.1931.

Perhon kunnan sosiaalilautakunta, III 16 El:1

Yksityisten kirjeet, 1927-

Kirje Kristiina Tammiselta Jooseppi Koivukoskelle, 04.08.1931.

Yksityisarkisto, sukuarkisto, Vehkalampi

Elias Vehkalammen kuva, kuvaaja ja vuosi tuntematon.

Painetut lähteet

Aamulehti

19.08.1931, nro 222

27.08.1931, nro 230

27.09.1931, nro 261

Ajan sana

07.08.1931, nro 179

08.08.1931, nro 180

19.08.1931, nro 189

26.08.1931, nro 195

Helsingin Sanomat

05.08.1931, nro 208

11.08.1931, nro 214

Huoltaja

01.09.1931, nro 17

Hämeen Sanomat

24.01.1890, nro 7

Itä-Savo

27.08.1931, nro 94

Kansan Lehti

26.08.1931, nro 195

23.09.1931, nro 219

Kansan Työ

5.08.1931, nro 176

7.08.1931, nro 178

10.08.1931, nro 180

13.08.1931, nro 183

20.08.1931, nro 189

22.08.1931, nro 191

26.08.1931, nro 194

27.08.1931, nro 195

29.08.1931, nro 197

07.09.1931, nro 204

10.09.1931, nro 207

12.09.1931, nro 209

23.09.1931, nro 218

26.09.1931, nro 221

28.09.1931, nro 222

21.11.1931, nro 269

15.02.1933, nro 38

09.04.1935, nro 82

Karjala

08.09.1931, nro 241

Keskipohjanmaa

30.07.1931, nro 85

06.08.1931, nro 88

08.08.1931, nro 89

13.08.1931, nro 91

27.08.1931, nro 97

08.09.1931, nro 102

24.09.1931, nro 109

22.10.1931, nro 121

24.11.1931, nro 135 B

Kouvolan Sanomat

27.08.1931, nro 94

Käkisalmen Sanomat

27.08.1931, nro 94

Lastensuojelulehti

01.11.1927, nro 11

Mikkelin Sanomat

27.08.1931, nro 102

Nuori kansa: kristillisen työläisnuorison julkaisu

20.08.1931, nro 32

Nuorten todistus

01.03.1932, nro 3

Sisä-Suomi

26.08.1931, nro 193

Sosiaaliturva

03.03.1997, nro 4

Sosialidemokraatti

29.08.1912, nro 95

Sosialinen aikakauskirja

01.08.1931, nro 8

Sosialisti

26.08.1931, nro 195

Suomen Pienviljelijä

21.08.1931, nro 64

Suomen Sosialidemokraatti

08.08.1931, nro 212

09.08.1931, nro 213

Tampereen Sanomat

10.04.1871, nro 15

Toveritar

01.09.1931, nro 17

Uusi Suomi

27.08.1931, nro 230

Varsinais-Suomen vartio: Turun suojeluskuntapiirin lehti

31.01.1924, nro 1-2

Aikalaiskirjallisuus

Aho, Juhani: Lastuja. Otava, 1974.

Bonsdorff, Adolf von: Lastenhuoltoasia. WSOY, 1915.

Bonsdorff, Adolf von: Lastensuojelu ja sen historiallinen kehitys. Otava, 1923.

Hahnesson, Theodolinda: Huutolaiset. Werner Söderström, 1887.

Halmekoski, Jouko: Orjamarkkinat: Huutolaislasten kohtaloita Suomessa. Ajatus kirjat, 2011.

Helsingius, Gustaf Adolf: Köyhäinhoidon käsikirja. 1899.

Helsingius, Gustaf Adolf: Köyhäinhoidon käsikirja, 2., uudistettu painos. Schildt, 1917.

Helsingius, Gustaf Adolf: Matkakertomus Keisarilliselle Majesteetille vaivaishoidon tutkimista varten tehdyltä matkalta. 1887.

Helsingius, Gustaf Adolf: Ur Armodets Värld. 1917.

Helsingius, Gustaf Adolf: Yhteiskunnan lastenhoito ja suojelukasvatus: käsikirja: painatus kustannettu Keisarillisen senaatin päätöksen mukaan yleisillä varoilla Helsingissä. 1907.

Hemmer, Ragnar: Suomen oikeushistorian oppikirja. 1, Oikeuslähteiden, rikosoikeuden, prosessioikeuden ja ulosottoimen historia pääpiirteittäin. WSOY, 1950.

Hällfors, Lydia: Äidin muistelmia. Werner Söderström Osakeyhtiö, 1996.

Kuusi, Eino: Sosiaalipolitiikka: Jälkimmäinen nide. WSOY, 1931.

Lasten hyvä, kansan paras: muutamia kirjoitelmia käytännöllisestä lastensuojelutyöstä sekä Kenraali Mannerheimin lastensuojeluliiton vuosikertomus 1924. Otava, 1925.

Lastensuojelun työmailta: muutamia kirjoitelmia käytännöllisestä lastensuojelutyöstä sekä Kenraali Mannerheimin lastensuojeluliiton vuosikertomus 1923. Otava, 1924.

Meriläinen, Heikki: Huutolaistyttö: Kuvaus kovilta ajoilta. Werner Söderström, 1899.

Nyberg, Bertel: Lapsi kautta vuosisatojen. 1929.

Sosiaalihuollon keskusliitto ja Jukka Eenilä: Ruotiukkoja ja huutolaisia: Muistikuvia entisajan sosiaalihuollosta. Tammi, 1971.

Ståhlberg, K. J.: Suomen hallinto-oikeus: sisäasiain hallinto. 2. uudistettu painos. Otava, 1931.

Tavastähti, Elli: Köyhäinhoidon käsikirja 1926.

3 laulua: Tattarisuon salaisuus, Perhon poika ja Laulu Hl. Philibertin tuhosta. Kirjamyynti, 1931.

Kirjallisuus

Aerschot, Paul Van: Köyhät ja laki. Toimeentulotukilainsäädännön kehitys oikeudellistumisprosessien valossa. Suomalainen lakimiesyhdistys, 1996.

Frigren, Pirita: Tirkistelyä vai ymmärryksen lisäämistä: Historiantutkija arkaluontoisista asioista kirjoittamassa. Teoksessa Lindman, Satu, Koskivirta, Anu, Eilola, Jari, Kalela, Jorma, Välimäki, Reima, Korhonen, Anu ja Vainio-Korhonen, Kirsi: Historiantutkimuksen etiikka. Gaudeamus, 2017.

Haatanen, Pekka: Elämän varjopuolelle joutuneiden parissa. Sosiaaliministeriö 1917-1939. Teoksessa Haatanen, Pekka ja Suonoja, Kyösti: Suuriruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon: sosiaali- ja terveysministeriö 75 vuotta. VAPK-kustannus, 1992.

Harrikari, Timo: Lastensuojelun Historia: Tutkielma oikeussäätelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan murroksista. Vastapaino, 2019.

Häkkinen, Antti ja Tervonen, Mika: Suomalaisen ”alaluokan” historiaa: köyhyys ja työttömyys Suomessa 1860-2000. Teoksessa Häkkinen, Antti (toim.), Pulma, Panu, Tervonen, Mika: Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa. Suomen Kirjallisuuden Seura, 2005.

Hämäläinen-Forslund, Pirjo: Maammon marjat: entisaikain lasten elämää. WSOY, 1987.

Julkunen, Raija: Iät ja ajat. Teoksessa Helne, Tuula: Sosiaalinen politiikka. WSOY, 2003.

Junnila, Heikki: Perhonjokilaakson historia: Halsuan, Kaustisen, Perhon ja Vetelin historia 1860-luvulta 1980-luvulle. Halsua: Perhonjokilaakson kunnat, 1987.

Kalela, Jorma: Historiantutkimus ja historia. Gaudeamus, 2000.

Kalela, Jorma: Pulapolitiikkaa: Valtion talous- ja sosiaalipolitiikkaa Suomessa lama-
vuosina 1929-1933. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos, 1987.

Kauppi, Matti ja Rautanen, Elina: Oikeus hyvään kotiin: Pelastakaa Lapset Ry ja suomalainen lastensuojelutyö 1922-1997. Pelastakaa lapset, 1997.

Kekkonen, Jukka: Oikeudellisen muutoksen tutkimuksesta – Minun metodini. Teoksessa Häyhä Juha (toim.): Minun metodini. Werner Söderström lakitieto, 1997.

- Malinen, Antti ja Hytönen, Kirsi-Maria:* Kaltroinkohtelun äänet ja hiljaisuudet lastensuojelun historian tutkimuksessa. Teoksessa Hannikainen, Matti O., Danielsbacka, Mirkka ja Tepora, Tuomas: Menneisyyden rakentajat: Teoriat historian-tutkimuksessa. Gaudeamus, 2018.
- Miettinen, Vera:* Eerika. Deadline Kustannus Oy, 2020.
- Pekkarinen, Elina:* Näkymättömiksi suojellut lapset. Teoksessa Häkkinen, Antti ja Salasuo, Mikko: Salattu, hävetty, vaiettu: Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä. Vastapaino, 2015.
- Piirainen, Veikko:* Kylänkierrolta kunnalliskotiin: Savon ja Pohjois-Karjalan maaseudun vaivaishoitotoiminta vaivaishoidon murroskautena 1800-luvun jälkipuoliskolla. Suomen Historiallinen Seura, 1958.
- Piirainen, Veikko:* Suomalaisen sosiaaliturva. Toinen, korjattu painos. 1969.
- Piirainen, Veikko:* Vaivaishoidosta sosiaaliturvaan: Sosiaalihuolto ja sen työntekijäjärjestöjen historiaa Suomen itsenäisyyden ajalta. Karisto, 1974.
- Pulma, Panu:* Lastensuojelun kehityslinjoja. Teoksessa Puonti, Annamajja, Saarnio, Tuula, Hujala, Anne: Lastensuojelu tänään. Tammi, 2004.
- Pulma, Panu:* Valtio, vaivaiset ja kuntien itsehallinto. Gustaf Adolf Helsingius valtion ja kuntien välisen suhteen muokkaajana. Teoksessa Hallintohistoriakomitea: Virkanyrkit ja muita hallintohistorian tutkimuksia. Painatuskeskus, 1995.
- Pulma, Panu:* Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Teoksessa Pulma, Panu ja Turpeinen, Oiva: Suomen lastensuojelun historia. Lastensuojelun keskusliitto, 1987.
- Satka, Mirja:* Sosiaalista työtä lain, moraalin ja kasvatuksen keinoin. Teoksessa Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu, Satka, Mirja, Urponen, Kyösti: Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan keskusliitto, 1994.
- Sipinen, Janne:* Työtä ja hoitoa: Köyhäinhoito Korpilahdella 1930-luvun pula-aikana. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Historian ja etnologian laitos. 2011.
- Toikko, Timo:* Sosiaalityön ideat: Johdatus sosiaalityön historiaan. Vastapaino, 2005.
- Tosh, John:* The Pursuit of History: Aims, Methods and New Directions in the Study of History. Sixth edition. Routledge, Taylor & Francis Group, 2015.
- Tuomaala, Esa:* Erämaa ja alltari, Perhon itsenäisen seurakunnan vaiheet vuosina 1879-1979. Alaprint Oy, 1980.

Urponen, Kyösti: Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu, Satka, Mirja, Urponen, Kyösti: Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan keskusliitto, 1994.

Vehkalahti, Kaisa: Se virallinen tarina? Lastensuojeluarkistojen hiljaisuuksia. Teoksessa Häkkinen, Antti ja Salasuo, Mikko: Salattu, hävetty, vaiettu: Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä. Vastapaino, 2015.

Virrankoski, Pentti: Kokkolan pitäjän yläosan historia: Kaustisen, Vetelin, Halsuan ja Perhon vaiheita esihistoriallisesta ajasta 1860-luvulle. Kokkola: Halsuan, Kaustisen, Perhon ja Vetelin historiatoimikunta, 1961.

Vuornos, Maija: Lapsen Asema Suomessa: Tutkimus lapsen aseman ja oikeuksien kehittymisestä Suomessa. WS, 1971.

Virallislähteet

AM 37/1897 vp. Valtiosäätäjien anomusmietintö.

EA 23/1909 II vp. Suomen eduskunnan alamainen anomus yleistä lasten suojelusta tarkoittavien lakisäännöksiä aikaansaamisesta.

ET 16/1932 vp. Eduskunnan toivomus esityksen antamisesta lastensuojelulaiksi.

HE 20/1929 II vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi.

HE 93/1934 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi.

KM 1905:9a vp. Ehdoitus suojelukasvatuksen järjestämiseksi. Komitean mietintö I. Helsinki 1905.

KM 1905:9b vp. Ehdoitus suojelukasvatuksen järjestämiseksi. Komitean mietintö II. Helsinki 1906.

KM 1919:11 vp. Kapinan aiheuttamien turvatonttien lasten huoltokomitea.

KM 1921:15 vp. Yhteiskunnan lasten- ja nuorisonsuojelu.

LtvM 2/1935 vp. Laki- ja talousvaliokunnan lausunto hallituksen esityksen 9/1934 vp. johdosta lastensuojelulaiksi.

LvM 7/1909 II vp. Lakivaliokunnan mietintö anomusehdotuksen johdosta, joka tarkoittaa senlaatuisten lainsäädäntötoimenpiteiden aikaansaamista että yleisellä lastenlailla valmistettaisiin lapsille oikeudellista suojaa julmuutta, pahoinpitelyä, huonohoitoisuutta ja heidän työvoimansa vahingollista käyttöä vastaan.

SivM 4/1932 vp. Sivistysvaliokunnan mietintö esityksen antamista lastensuojelulaiksi tarkoittavan toivomusaloitteen johdosta.

Lait ja asetukset

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus kerjäämisen estämiseksi. 1817.

Keisarillinen Majesteetin Armollinen Julistus kerjäämisen ehkäisemisestä. 1822.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus Yhteisestä Waiwaistenholhouksesta Suomen Isoruhtinaanmaassa. 1852.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus kunnallishallituksesta maalla. 1865.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen asetus kunnallisesta itsehallinnosta kaupungeissa. 1873.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus Yleisestä Waiwaishoidosta Suomen Suuriruhtinaanmaassa. 10/1879.

Suomen Suuriruhtinaanmaan Rikoslaki 39/1889.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Johtosääntö vaivaishoidon Tarkastelijalle. No 22/1893.

Laki oppivelvollisuudesta 101/1921.

Köyhäinhoitolaki 145/1922.

Laki avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista 173/1922.

Lastensuojelulaki 52/1936.

Lastensuojeluasetus 203/1936.

Oikeustapaukset

KKO 1993:151

Internetlähteet

Iltalehti, 07.04.2022

<https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/b228c9d6-97dd-4eb5-b07f-b26b913368c6>
(07.04.2022)

MTV Uutiset, 31.03.2022

<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/vilja-erikan-ja-latokartanon-surmien-vali-sena-aikana-syntyi-hienoja-papereita-mutta-suunnitelmat-jaivat-hyvan-tahdon-varaan-hulluutta/8391844#gs.vbo6lt> (31.03.2022)

Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto, 01.06.2021.

http://www.stat.fi/til/rpk/2020/15/rpk_2020_15_2021-06-01_tie_001_fi.html
(15.06.2022)

Yle Uutiset, 31.10.2017

<https://yle.fi/uutiset/3-9908832> (09.04.2022)

Yle Uutiset, 30.04.2020

<https://yle.fi/uutiset/3-11330594> (23.04.2022)

Dokumentit

Minut myytiin: dokumentti huutolaislapsista, 1968.

Ohjaaja: Lauri Markos

Jakaja: Yle Areena

The Trials of Gabriel Fernandez, 2020.

Ohjaaja: Brian Knappenberger

Tuottaja: Luminant Media, Common Sense Media

Jakaja: Netflix

Kuvat

Kuva 1. Elias Matias Vehkalampi.

Elias Matias Vehkalampi hiihtämässä kuvassa vasemmalla.

Lähde: Yksityisarkisto, sukuarkisto, Vehkalampi.

Kuva 2. Saarelan asuinrakennus.

Saarelan tilan asuinrakennus Perhossa talvella vuonna 2022.

Lähde: Yksityisarkisto (kuvaaja Jenni Jokela, 28.02.2022).

Kuva 3. Lehti-ilmoitus vaivaishuutokaupasta vuonna 1871.

Lehti-ilmoitus vaivaishuutokaupasta vuodelta 1871.

Lähde: Tampereen Sanomat 10.04.1871 nro 15, s. 4.

Kuva 4. Elias Vehkalammen huoltosopimus vuodelle 1931.

Elias Vehkalammen huoltosopimus vuodelle 1931. Aikuisen huoltosopimus.

Lähde: Perhon kunnan sosiaalilautakunnan arkisto (kuvaaja Jenni Jokela, 28.02.2022).

Kuva 5. Alaikäisen huoltosopimuksen ehdot vuonna 1927.

Elias Vehkalammen huoltosopimus vuodelle 1927. Alaikäisen huoltosopimus.

Lähde: Perhon kunnan sosiaalilautakunnan arkisto (kuvaaja Jenni Jokela, 28.02.2022.)

Lyhenteet

AM	anomusmietintö
EA	eduskunnan anomus
ET	eduskunnan toivomus
HE	hallituksen esitys
KHL	köyhäinhoitolaki
KKO	korkein oikeus
KM	komiteamietintö
LSL	lastensuojelulaki
LtvM	laki- ja talousvaliokunnan mietintö
LvM	lakivaliokunnan mietintö
Ptk	pöytäkirja
RL	rikoslaki
SivM	sivistysvaliokunnan mietintö
SVT	Suomen virallinen tilasto
VHA	vaivaishoitoasetus
vp	valtiopäivät

1 Johdanto

1.1 Aiheen valinta, rajaaminen ja tutkimuskysymykset

Surullista, mutta totta: lapsia on tapettu ihmiskunnassa sen alusta alkaen. Ennen modernia sukupuolikasvatusta ei-toivottuja lapsia hävitettiin heitä tappamalla tai uhraamalla. Kristinuskokielsi varhaisella keskiajalla lapsen tappamisen ja Suomessa lapsenmurha kiellettiin lain tasoisena 1500-luvulla.¹ Lapsensurma, jossa oli kyse äidin tappamasta vastasyntyneestä lapsesta, oli yksi tunnetuimpia henkirikosmuotoja vielä 1800-luvulla,² jota selittää täysin erilainen suhtautuminen lapseen yhteiskunnan jäsenenä verrattuna nykyaikaan.³

Elämme tällä hetkellä yhteiskunnassa, jossa kuolee edelleen noin 2–5 lasta vuosittain vanhempien väkivallan seurauksena.⁴ 2000-luvulla vuoteen 2019 mennessä vanhempien surmaamia lapsia oli 80, joka vuositasolla tarkoittaa noin neljää lasta vuodessa. Vuonna 2012 vanhemmat tappoivat Suomessa yhteensä jopa 13 lasta.⁵ Yksi näistä vuoden 2012 surmatuista lapsista oli 8-vuotias Vilja Eerika Tarkki, jonka kuolintapaus oli tämän vuosituhannen traagisimmista ja puhutuimmista aiheista. Lastensuojelun asiakas Vilja Eerika sai surmansa vuosia kestäneen kaltoinkohtelun päätteeksi oman vanhempansa ja tämän puolison toimesta.⁶ Vuotta myöhemmin Kaliforniassa tapahtui samantapainen murhenäytelmä, kun 8-vuotias poika tapettiin samankaltaisissa olosuhteissa.⁷ Näitä tapauksia yhdistää kylmä ja julma väkivalta, viranomaisten kykenemättömyys asiaan puuttumiseksi sekä kasautunut huono-osaisuus. Kummaltakin tapaukset päättyivät samaan lopputulokseen: lasten kuolemaan kaltoinkohtelun ja väkivallan päätteeksi.

Tutkimuksen ajankohtaisuutta lasten kaltoinkohtelusta ja tappamisesta ilmentää se, että tämän tutkimuksen tekemisen aikana Suomessa on tapahtunut kaksi hyvin järkyttävää perhesurmaa, joissa jälleen kerran lastensuojelun asiakkaat tulivat kodeissaan surmatuiksi omien vanhempiensa toimesta.⁸ On vähintäänkin mielenkiintoista, kuinka yhteiskunnan modernisoitumisesta huolimatta lasten kohtaamat julmat teot ovat yhä mahdollisia, jopa arkipäiväisiä.

¹ Nyberg 1929, s. 68–214 ja Hämäläinen-Forslund 1987, s. 236–245.

² Sosiaaliturva, 03.03.1997, nro 4, s. 20–21.

³ Esim. Harrikari 2019, s. 358–362.

⁴ MTV Uutiset, 31.03.2022.

⁵ Yle Uutiset, 30.04.2020.

⁶ Miettinen 2020.

⁷ Dokumentti: The Trials of Gabriel Fernandez 2020.

⁸ Iltalehti, 07.04.2022.

Hyvinvointiyhteiskunnassa ei olla päästy sellaiseen muutokseen, joka estäisi lasten kuolemaan johtavan kaltoinkohtelun. Kuten lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen sanoi tänä keväänä, hienoja papereita ja upeita kaavioita on 2010-luvun jälkeen lastensuojelun kehittämiseksi tehty, mutta suunnitellut toimenpiteet ovat edelleen jääneet lähinnä hyvän tahdon varaan.⁹

Tämä tutkimus käsittelee 1930-luvun alun Suomessa Keski-Pohjanmaalla tapahtunutta raakaa ja julmaa lapsen surmaamista, jossa silloisen sosiaaliturvajärjestelmän sijoittama 9-vuotias Elias Matias Vehkalampi tapettiin sijoituskodissaan Perhossa. Kunnanhoidokiksi ja huurolaiseksi kutsuttu poika löydettiin kuolleena, pahoinpideltynä ja mädäntyneen linnun raato kurkkuunsa tungettuna. Kun poliisi alkoi tutkia tapausta, ilmeni, että lapsen hoitoa oli ennen kuolemaa radikaalisti laiminlyöty. Lisäksi selvisi, että kunnan silloinen lastensuojeluviranomainen eli köyhäinhuoltolautakunta oli rikkonut velvoitteitaan lapsen olosuhteiden huolehtimiseksi.¹⁰

Mainitsemisani esimerkkitapauksissa, jotka ovat vain jäävuoren huippu, kymmenet tai jopa sadat ihmiset viranomaisten lisäksi olivat tietoisia näiden lasten kokemasta kaltoinkohtelusta ja väkivallasta. Kukaan tai mikään organisaatio ei tästä huolimatta kyennyt lasten henkiä pelastamaan ja tilanne on sama tänä päivänäkin. Koen, että esimerkiksi oikeussäätelyllä olisi tehty ja tehtäisiin edelleen suuria muutoksia lastensuojelun alalla varsinkin sen käytännölliseen toteuttamiseen, mikäli ihmiskunta olisi erilainen. Historia on meille osoittanut, että ihmiset ovat kykeneväisiä ja jopa halukkaita julmille teoille. Suuren mediahuomion saaneiden tapauksen ohella elämme nimittäin hyvinvointiyhteiskunnassa, jossa lapsia elää väkivallan, pelon ja turvattomuuden ympäröimänä.¹¹

Suurena inspiraation lähteenä tutkielmalle ovat olleet mainitut Vilja Eerikan ja Gabriel Fernandezin tapaukset, jotka ilmentävät samoja ongelmia, kuin tässä tutkimuksessa käsittelemäni 1930-luvulla tapahtunut Elias Vehkalammen tapaus. Lasten kaltoinkohtelu ilmiönä on minua aina erityisesti puhutellut, sillä olen itse lapsuudessa kokenut aikuisten toimesta kaltoinkohtelua ja laiminlyöntejä. Sosiaaliturvan varassa eläminen, lastensuojelun asiakkuus ja koettu arkipäiväinen turvattomuus ovat vaikuttaneet kiinnostukseni heräämiseen sosiaalioikeudellisiin aspekteihin. Työskentelen vapaaehtoisena työntekijänä lasten ja nuorten parissa ja tuotan

⁹ MTV Uutiset, 31.03.2022.

¹⁰ Keskipohjanmaa, 13.08.1931, nro 91, s. 3.

¹¹ Esim. SVT 01.06.2021: Viranomaisten tietoon tulleet alaikäisiin kohdistuneet perheväkivaltatapaukset.

kokemuslähtöistä sisältöä sosiaaliseen mediaan. Nämä seikat, mutta myös se, että olen kiinnostunut lastensuojelulain kehittymisestä ja kehittämisestä edelleen, toivat minut jo tänä päivänä unohdetun vuonna 1931 tapahtuneen lapsen kaltoinkohtelun ja kuolintapauksen äärelle.

Tutkimuksellani analysoin, mitä Elias Vehkalammen taposta alkanut tutkinta kertoi sen aikaisesta köyhäinhoitojärjestelmästä ja kuinka esille tullessiin epäkohtiin yhteiskunnassa vastattiin. Minkälainen yksityishoitoon sijoitettujen lasten oikeudellinen asema oli ennen ensimmäistä vuoden 1936 lastensuojelulakia? Miksi lastensuojelulaki saatiin Suomessa säädettyä vasta vuonna 1936, liki 40 vuoden yrityksen jälkeen? Kuinka ensimmäinen lastensuojelulaki sitten saatiin aikaiseksi? Ketkä ja mitkä seikat hidastivat ja jopa estivät lastensuojelulain syntymisen, vaikka yhteiskunnassa oltiin tietoisia lasten heikosta asemasta ja tarpeesta yhteiskunnan suojeluun?

Tutkimukseni taustoittaa Suomen sosiaalijärjestelmän ja siten myös lastensuojelun syntymisen 1800-luvun keisarillisista julistuksista ja vaivaishoitoasetuksista alkaen. Tutkimuksessani tarkastelen sosiaali- ja lastensuojelujärjestelmän syntyyn vaikuttaneet syyt vaiheittain esimerkiltä aikakaudelta alkaen, huomioiden sen aikaiset lapsiin ja köyhiin kohdistuvat oikeudelliset ilmiöt ja niiden tausta-ajatukset. Suurena muutoksen tuulena järjestelmän syntymisessä olivat työväen- ja naisasialiikkeet, jotka isoin kannanotoin toivat vuosisatojen vaihteessa tietoisuuteen epäkohtia lasten kohtelemisesta ja heikosta asemasta yhteiskunnan jäsenenä. Lapsen ruumiillinen kuritus säädettiin Suomessa rangaistavaksi vasta vuonna 1984. Ennen tätä oli täysin normaalia, että myös lapsille annettiin ruumiillista kuritusta sekä kasvatuksen että rikosoikeudellisen rangaistuksen merkeissä – mutta miten suhtauduttiin lapsen pahoinpitelemiseen ja jopa tappamiseen?

Rajaan tutkimuksen käsittelemään ensisijaisesti kansallista lastensuojelun historiaa. Tutkimuksen ajallinen painopiste on 1890-luvun lopulta 1930-luvun loppuun. Esiin tuon näiden 40 vuoden merkittävimmät oikeudelliset ja yhteiskunnalliset suuntaukset painottaen lastensuojelun murrostilaa Elias Vehkalammen tapauksesta käsin. Käsittelemisen kohteena on ensisijaisesti turvattomat, kaltoinkohdellut, suomalaiset lapset. Esityksestä rajaan pois vaivais- ja köyhäinhoidon, siten myös lastensuojelun, laitosten muodot. Tutkielmassa keskityn siis yksityisten ihmisten koteihin sijoituspaikkoina.

1.2 Tutkimusmenetelmät ja lähteet

Oikeushistoriassa on kysymys oikeudellisen muutoksen analyysistä.¹² Tutkimukseni metodina käytän pääosin juuri oikeushistoriallista metodia, jonka avulla köyhäinhoito ja lasten heikko asema yhteiskunnassa hahmotetaan ajan ja paikan kontekstissa. Samalla tutkitaan eri aikaisten oikeudellisten ilmiöiden historiallista kehitystä kohti nykyaikaa. Metodi kattaa aikaisoikeuden tutkimisen yhteiskunnallisena ilmiönä punniten yhteiskunnallisten toiminta-alueiden välisiä vuorovaikutussuhteita. Tällä metodilla pyrin luomaan käsityksen ja ymmärryksen yhteiskunnan tilasta ja kansalaisten ajatuksista koskien lastensuojelun tarvetta analysoimalla niitä lähdeaineiston pohjalta ja verraten oikeudelliseen sääntelyyn.

Aihetta ei voi tarkastella irrallaan yhteiskunnan taloudesta ja politiikasta, joten myös yhteiskunnan taloudellinen ja poliittinen tilanne tulee ilmenemään tutkimuksesta. Tutkimukseni tehtävänä on siis punnita menneisyydessä tapahtuneita, oikeudellisia, yhteiskunnallisia ja taloudellisia ilmiöitä ja niiden välistä yhteyttä toisiinsa lastensuojelun kentällä. Tutkimus on luonteeltaan tapaustutkimus, jolla analysoin yksittäisen tapahtuman kautta sen aikaisia ongelmia lastensuojelun alalla. Näin luon ymmärryksen kokonaistilanteesta,¹³ sillä ongelmat tulevat näkyville niistä yksittäisistä seikoista, joita Elias Vehkalammen kuolemasta seurannut tutkinta sai selville. Tästä syystä kyseinen kuolintapaus tulee asianosaisineen mahdollisimman yksityiskohtaisesti esitellyksi. Tapausta esittelen kirjoitettujen lehtiartikkeleiden, mutta myös viranomaisten asiakirjojen pohjalta. Asiaa käsiteltiin oikeusasteissa ja ihmisiä tuomittiin, joten tuomioistuinten käsittelypöytäkirjat liitteineen ovat oleellinen osa tutkimusta. Vierailuni Perhon kunnanarkistossa olivat merkittäviä, sillä ne toivat itseni entistä lähemmäs käsillä olevaa tapausta. On huomattava, ettei samankaltaisia lastensuojeluaineistoja ole käytettävissä kuten nykyaikana. Lastensuojelua koskevia asiakirjoja, ennen kuin järjestäytynyt lastensuojelujärjestelmä luotiin, yhdistääkin aineistojen epäyhtenäisyys ja katkonaisuus.¹⁴ Olen siis turvautunut arkistoitujen lähteiden tueksi aikaisaineistoihin, kuten köyhäinhoidon käsikirjoihin, köyhäinhoitotilastoihin ja oikeuskirjallisuuteen selittämään niitä tekijöitä, joiden pohjalta sen aikaista lastensuojelua työstettiin.

Perhon tapaus oli lehtikirjoitusten mukaan yksi aikansa julmimmista ja puhutuimmista tapauksista ja siihen viitattiin myös eduskuntakäsittelyssä koskien lastensuojelulain tarvetta.

¹² Kekkonen 1997, s. 131–132.

¹³ Kalela 2000, s. 38.

¹⁴ Vehkalahti 2015, s. 239–240.

Tämän vuoksi on oleellista, että esitän lastensuojelulain syntyvaiheet tutkimuksessa perusteellisesti. Lähdeaineistoa olenkin kerännyt oikeussääntelyn esitöistä. Päästäkseni tutkielmassani mahdollisimman lähelle sitä yhteiskuntaa ja niitä ihmisiä ajatuksineen, jotka varsinkin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä Suomessa olivat, olen tutustunut sen aikaisiin tutkimuksiin, kaunokirjallisiin teoksiin ja lehtikirjoituksiin. Samalla olen tutustunut niihin merkittäviin henkilöihin ja tahoihin, jotka ovat lastensuojelun puolesta työskennelleet. Olen koonnut monipuolisen ja kattavan lähdeaineiston mahdollisimman luotettavan kokonaisuuden aikaansaamiseksi.¹⁵

Kyse tutkimuksessani on lasten kaltoinkohtelusta ja pahoinpitelystä, jopa tappamisesta, joten aihe herättää meissä kaikissa tunteita. Tarkoituksena ei ole kauhistella tapahtuneita, vaan pyrkiä ymmärtämään niitä, mutta myös tuoda niitä tietoisuuteen.¹⁶ Lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen on tutkinut lastensuojelun historiaa varsinkin kaltoinkohtelun näkökulmasta, ja hän on muun muassa todennut, että lastensuojelusta tietäminen on moraalinen velvoite, eikä siltä pidä sulkea silmiään tunteista huolimatta.¹⁷ Uskon myös itse vahvasti siihen, että muutokseen pääsemiseksi tulisi epäkohdista tehdä mahdollisimman näkyviä yhteiskunnan jäsenille. Samoin uskon myös siihen ideologiaan, että historian tutkimuksen yksi tärkeimmistä tehtävistä on tuottaa tietoa yhteiskunnan viranomaistoiminnan epäkohdista menneisyydessä, mutta myös osoittaa sitä epäkohtien jatkumoa, jota esiintyy vielä nyky-yhteiskunnassakin.¹⁸

1.3 Käsitteet ja rakenne

Tutkimuksen kohteena on erityisesti köyhäinhuoltolautakunnan (ent. vaivaishoitolautakunta) yksityishoitoon sijoittamat lapset, jotka joko perheen köyhyyden, sen hajoamisen tai muun turvattomuutta aiheuttaman seikan vuoksi sijoitettiin yksityisiin perheisiin kasvatettavaksi. Nykyaikana Suomessa puhutaan huono-osaisuudesta ja vähimmäistuloista, mutta 1900-luvun alussa puhe oli nimenomaan köyhyydestä, jolla silloin tarkoitettiin esimerkiksi sitä, että kaikilla ihmisillä ei ollut tarpeellisia vaatteita, varsinaista asuntoa eikä ravintoa. Kyse oli siis hengissä selviämisestä, joka oli vuosisatojen vaihteessa vielä yleistä.¹⁹

¹⁵ Tosh 2015, s. 71–75.

¹⁶ Ks. Malinen ja Hytönen 2018, s. 139–143.

¹⁷ Pekkarinen 2015, s. 264–269.

¹⁸ Frigren 2017, s. 55.

¹⁹ Aerschot 1996, s. 86 ja Kuusi 1931, s. 950: ”Köyhyys on, niin kuin rikkauskin, suhteellinen käsite – mitä toisena aikana ja toisessa maassa pidetään köyhyytenä, sen täytyy toisena aikana ja toisessa maassa riittää toimeentuloon.”

Koska tutkimus rakentuu köyhäinhoitolautakunnan yksityishoitoon sijoittaman lapsen kaltoin-kohtelun ja kuolintapauksen ympärille, tulen tutkimuksessa käsittelemään Suomen köyhäin-hoitojärjestelmää (ent. vaivashoitojärjestelmä) 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Näin ollen sen aikaisen lapsiakin koskevan huoltojärjestelmän eri muodot eli varsinkin ruotu- ja eläte-hoito tulevat tutkimuksessa tarkemmin esitellyksi. Aikana ennen modernia huono-osaisuuden käsitettä puhuttiin vaivaisuudesta ja köyhyydestä. Niitä ihmisiä, iästä ja sukupuolesta riippu-matta, jotka syystä tai toisesta elivät sen aikaisen köyhäinhoitojärjestelmän varassa, kutsuttiin muun muassa ruotuvaivaisiksi, istukkaiksi, loisiksi, veronsyöjiksi ja eläteläisiksi.²⁰

Maaseuduilla keskeinen köyhäinhoidon muoto oli 1800-luvulla ruotujärjestelmä, jossa pitäjä jaettiin talollisten kesken ruotuihin ja jokainen ruotu oli vastuussa huolehtimaan itselleen määrätystä vaivaisista, kuten työkyvyttömistä ja sairaista, mutta myös lapsista, jopa lapsiper-heistä. Tämä oli kunnille halvin ratkaisu köyhien hoitamiseksi.²¹ Myös kerjuuta ja kylänkier-toa tehtiin, vaikka oikeudellisilla säännöksillä niihin yritettiin puuttua esimerkiksi kerjuut kieltämällä.²² Tosin kerjääminen jatkui, ”kerjääminen kielletty, antamasta ei lakattu”, tapasi kylänkierrolla kuulua sanotun.²³

Toisena tyypillisenä köyhäinhoidon muotona oli elätehoito (myös huutolaisuus, huutolaisjär-jestelmä, sijaishoito, yksityishoito, kunnanhoito), jossa kunta luovutti huutokaupaten ennalta järjestetyssä tilaisuudessa elatusta vailla olleen tämän ylläpidosta vähiten rahaa vaatineelle henkilölle. Sijoituskokouksiksi ja orjamarkkinoiksi kutsutuilla huutokaupoilla siis kaupattiin lapsia, vanhuksia ja sairaita.²⁴ Tilaisuudessa huutolaiset eli kaupalla olevat tuotiin huutajien eteen arvosteltaviksi esimerkiksi iän, kehittyneisyyden ja ruumiinrakenteen perusteella. Eläte-hoidolla saatiin halpaa työvoimaa tarvitseville ja samalla huutolaiset saivat katon päänsä päälle. Tutkimusten mukaan huutolaisia kohdeltiin isäntäperheissä huonosti ja järjestelmää alettiin 1800-luvun lopussa pitämään epäinhimillisenä. Huutokauppojen pitäminen ja huuto-laiseksi kutsuminen kiellettiin vuonna 1913 ja itse huutolaisjärjestelmä vaivashoidon muo-tona kiellettiin vuoden 1922 köyhäinhoitolailla. Näistä seikoista huolimatta huutokauppoja kunnissa yhä järjestettiin kuntien viranomaisten toimesta, koska järjestelmä oli helppo ja

²⁰ Sosiaalihuollon keskusliitto ja Jukka Eenilä 1971, esim. s. 9 ja s. 42.

²¹ Esim. Aerschot 1996, s. 41.

²² Esim. Keisarilliset Julistukset kerjäämisen estämiseksi vuosina 1817 ja 1822.

²³ Sosiaalihuollon keskusliitto ja Jukka Eenilä 1971, s. 146.

²⁴ Aerschot 1996, s. 106–109.

halpa, eikä resursseja toiminnan valvonnalle ollut.²⁵ Hiljalleen kuitenkin siirryttiin pitämään sijoituskokoukset suljetuin ovin ilman yleisöä ja pöydän ääressä.²⁶

Nykyaikainen lapsikäsitys ja lapsen suojelukysymys eroavat hyvin paljon siitä, mitä se on ollut esimerkiksi 1800-luvulla. Lapsuus on käsitetty ja käsitetään erilaisena eri ajassa ja paikassa.²⁷ Nykyaikana lapsella tarkoitetaan ihmistä syntymästä murrosikään. Lapsuus jaetaan esimerkiksi vauvaikään, leikki-ikään, kouluikään ja nuoruuteen. Voimassa olevan lastensuojelulain mukaan lapsi on alle 18-vuotias henkilö. Ennen nykymodernia aikaa lapsi nähtiin keskeneräisenä aikuisena ja jopa siten, että lapsi ei ole ihminen. Vasta 1900-luvun aikana syntyi uusi lapsikäsitys: lapsi alettiin nähdä omia oikeuksia omaavana subjektina, joka on erityisen suojan tarpeessa.²⁸ Erityistä lastensuojelulakia ei Suomessa ollut ennen vuotta 1936, joten lasten suojaamiseksi asetettiin säännöksiä esimerkiksi rikoslakiin ja vaivaishoitoasetuksiin. Alakäisyys vaihteli ajan käsitysten mukaan, kuten jäljempänä todetaan.

Samoin kuin käsitys lapsesta oikeussubjektina, myös käsitykset lasten kurituksesta ja kaltoinkohtelusta ovat ajan saatossa muotoutuneet erilaisiksi. Nykyään lapsen kaltoinkohtelua ovat WHO:n määritelmän mukaan kaikkien lapsen perustarpeiden laiminlyönnit eli melkein kaikki puutteellinen huolenpito, joka vaarantaa lapsen terveyden, kehityksen ja ihmisarvon. Lasten fyysinen kuritus säädettiin Suomessa pahoinpitelynä rangaistavaksi vuonna 1984 ja tapauksessa KKO 1993:151 tehtiin selväksi se, että lain mukaan lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti.²⁹ Kuitenkin vielä 1930-luvulla, kun ensimmäinen lastensuojelulaki tuli voimaan, lapsen fyysinen kuritus oli kasvatusmetodina hyväksytty ja sitä myös suositeltiin toteutettavaksi.³⁰ Silloisen voimassa olleen rikoslain mukaan lapsi voitiin tuomita fyysisesti kuritettavaksi.³¹

Ensimmäisessä käsittelykappaleessa esittelen tutkittavan tapauksen päähenkilön eli huutolaispojaksi kutsutun Elias Vehkalammen. Tämän jälkeen analysoin elätehoito- eli

²⁵ Esim. Halmekoski 2011, s. 12.

²⁶ Sosiaalihuollon keskusliitto ja Jukka Eenilä 1971, s. 40.

²⁷ Julkunen 2003, s. 395.

²⁸ Vuornos 1971, s. 19 ja Hämäläinen-Forslund 1987, s. 8–9: ”Lasten ja aikuisten arvoero oli jyrkkä. Lapsia ei ymmärretty olennoiksi, joilla on omaperäinen ajattelu- ja tuntemistapansa, vaan vammaisten kaltaiseksi heikommien eväin varustetuksi ihmisryhmäksi.”

²⁹ KKO 1993:151.

³⁰ Harrikari 2019, s. 204.

³¹ RL 39/1889, 3:2 §.

huutolaisjärjestelmää sen heikkouksineen ja vahvuuksineen aikalaisyhteiskunnassa. Ennen varsinaisten tapahtumien ja surmatragedian käsittelyä tuon esille köyhäinhoidon järjestämisen pääasialliset lähtökohdat voimassa olleen lain ja kyseessä olevan paikkakunnan köyhäinhoidon ohjesäännön mukaisina. Kappaleeseen olen sisällyttänyt myös perustietoja Perhon kunnasta. Kappaleessa, joka koskee Elias Vehkalammen saamaa hoitoa peilaan tosiasiallista hoitoa voimassa olleisiin säännöksiin sekä pojasta tehtyyn kirjalliseen huoltosopimukseen. Tämän jälkeen ilmenevät Eliaksen kuolemaan johtaneet seikat ja poliisitutkinnan tulokset. Elias Vehkalammen kuolemasta asetettiin syytteeseen sekä taposta epäilty henkilö että Perhon köyhäinhoitolautakunta. Oikeudellista käsittelyä analysoin etenkin tuomiokirjoista käsin. Tapauksesta noussut julkinen keskustelu kantautui myös eduskuntaan, jossa lastensuojelulain käsittely oli jo vuosia ollut vireillä. Ennen johtopäätöksiä esittelen lastensuojelulain syntyhistorian ja analysoin Elias Vehkalammen kuoleman yhteyttä modernin lastensuojelujärjestelmän syntymiseen Suomessa.

2 Köyhä lapsi ja yhteiskunta

2.1 Perhon poika

Elias Matias Vehkalampi syntyi varsin tavalliseen silloiseen suomalaiseen perheeseen Perhossa vuonna 1922. Vehkalammen perheeseen kuuluivat metsänvartijana toiminut isä Mooses ja äiti Maija sekä isän aikaisemmasta avioliitosta vanhempia lapsia. Lisäksi perheeseen kuului Eliasta kaksi vuotta vanhempi täyssisko Helvi. Mooses ja Maija saivat myös kaksi muuta lasta ennen Helviä ja Eliasta, mutta nämä lapset olivat jo kuolleet nuorempien lasten syntyessä.³² Ajalle oli tyypillistä suuri imeväis- ja pienlapsikuolleisuus.³³ Perheen äiti Maija kuoli keuhkotautiin vuonna 1925 ja isä kuoli kahta vuotta myöhemmin. Elias ja Helvi jäivät täysin orvoiksi ja heidän huollostansa vastasi jatkossa köyhäinhuoltolautakunta.³⁴ Sisarukset sijoitettiin ensin loppuvuodeksi 1927 ja sitten vuosiksi 1928 ja 1929 vanhemmalle sisarellensa Siila Jylhälle hoidettavaksi.³⁵ Syksyllä 1929 köyhäinhuoltolautakunta oli saanut tiedon kuntalaisten valituksen myötä Siilan kykenemättömyydestä hoitaa lapsia oman sairautensa vuoksi, joten Eliakselle ja Helville etsittiin uudet kodit. Sisarukset erotettiin toisistaan, sillä heidät sijoitettiin eri paikkoihin. Elias vietiin elätehoitoon työmies Kalle Honkasen luokse 4.9.1929 alkaen.³⁶

Häntä myöskin äiti tuuti, lauluin hellimmin,
niin kuin aina armas äiti lastaan viihdyttää.
Isän, äidin tuoni riisti, turvan kalleimman.
Lapsi maailman heittehille, turvattomaks jää.³⁷

Joulukuussa 1929 köyhäinhuoltolautakunta teki päätökset yksityishoitosijoituksista vuodelle 1930. Elias sijoitettiin tarjouksen jättäneelle talolliselle Pietari Linnalle 1000 markan vuosikorvausta vastaan.³⁸ Elias saapui Linnan perheeseen hieman aliravittuna, mutta muuten terveenä lapsena. Linnan perheen kertoman mukaan he pitivät Eliaksesta hyvää huolta: he rakastivat, ruokkivat ja pukivat pojan kuin omansa. He kuvasivat Eliasta hiljaiseksi, kiltiksi ja leikkisäksi pojaksi. Linnan väki kertoi Eliaksen olleen nöyrä ja hyvin huomaavainen lapsi, joka

³² VMA C4a:78: Vehkalammen sukuluettelo.

³³ Vuornos 1971, s. 29–32.

³⁴ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

³⁵ PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias ja Helvi Vehkalammen huoltosopimukset: 16.04.1927, 27.12.1927 ja 17.12.1928.

³⁶ PKA, SLTKA, III 16 Cb:1: Perhon köyhäinhuoltolautakunnan pöytäkirja ajalta 1927-1935: 16.10.1929.

³⁷ 3 laulua 1931, Perhon poika, s. 5-6.

³⁸ PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias Vehkalammen huoltosopimus: 16.12.1929.

mielellään auttoi perhettä navettatöissä.³⁹ Eliaksen kerrottiin nimittäneen talon emäntää Miinaa äidikseen, mikä osoitti pojan kiintymystä tähän perheeseen.⁴⁰ Vuoden kuluttua joulukuussa vuonna 1930 oli köyhäinhuoltolautakunnan taas määrä tehdä valinnat yksityishoitoon sijoitettujen henkilöiden hoitopaikoista ja -maksuista seuraavalle vuodelle. Jaakko Saarela oli jättänyt köyhäinhuoltolautakunnalle Eliaksesta Pietari Linnaa alhaisemman hoitotarjouksen, joten Elias sijoitettiin Saarelan luokse 800 markan vuosikorvauksesta vuodeksi 1931.⁴¹ Eliaksen kerrotaan lähteneen Linnan perheestä hyvin vastahakoisesti.⁴²

Orvoksi ken maailmaan, ken joutuu auvo turvaton.
Maailma hälle kylmä on, ja vieras tunnoton.
Äidin keltä tuoni viepi, nurjan osan saa,
elo hällä puutteellinen, ja kuolo katkeraa.⁴³

Vuoden 1931 Eliaksen oli siis määrä viettää leskeksi jääneen maanviljelijä Jaakko Saarelan luona, jossa asui myös Saarelan edesmenneen vaimon tytär Kristiina Tamminen sekä tämän poika Uuno Tamminen.⁴⁴ Jaakko Saarela oli vuonna 1854 syntynyt mies ja kyseisenä vuonna 77-vuotias. Saarelan pääelinkeinona oli maanviljelys omalla tilallaan (Saarelassa) Ilmolassa. Maanviljelyksen myötä perhe oli omavarainen, eikä puutetta heidän mukaansa ollut. Saarela oli toiminut monissa luottamustehtävissä ja kuulunut esimerkiksi Perhon kirkkoneuvostoon. Saarela tunnettiin vakavana, kunnollisena ja kristillisenä miehenä. Talossa emännän virkaa toimittanut Kristiina Tamminen oli silloin 43-vuotias ja hänet tunnettiin taas kiivasluontoisena ja äkäisenä naisena. Kristiinalla oli vuonna 1908 syntynyt poika Uuno Tamminen, joka hoiti tilan isännöyttä yhdessä vanhentuvan Jaakko Saarelan kanssa.⁴⁵ Saarelan väki oli kertomansa mukaan yksissä tuumin halunneet ottaa pojan elätehoitoon tilalle ja siksi antaneet tarjouksen köyhäinhuoltolautakunnalle.⁴⁶ Elätehoitokontrahti eli sopimus yksityishoitoon sijoituksesta ehdoineen tehtiin Jaakko Saarelan nimellä. Elias muutti Saarelan väen taloon Ilmolaan 1.1.1931.⁴⁷

³⁹ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

⁴⁰ Huoltaja: kunnallisen huoltotoiminnan ja yksityisen hyväntekeväisyyden äänenkannattaja, 01.09.1931, nro 17, s. 11–13.

⁴¹ PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias Vehkalammen huoltosopimus: 27.12.1930.

⁴² Kansan Työ, 27.08.1931, nro 195, s. 4.

⁴³ 3 laulua 1931, Perhon poika, s. 5–6.

⁴⁴ Aamulehti, 19.08.1931, nro 222, s. 1.

⁴⁵ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

⁴⁶ VMA C4c:3: Tuomioluettelo 05.09.1931.

⁴⁷ PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias Vehkalammen huoltosopimus: 27.12.1930.

Elias Vehkalampi eli ennen Saarelan perheeseen muuttua melko tavallista köyhän ja orvon lapsen elämää köyhäinhoitolautakunnan huollettavana. Ajalle oli tyypillistä, että kunnanhoi-
dokkina olevan elätehoidon pituus ratkaistiin vuodeksi kerrallaan. Tämä taas johti siihen, että
lapsen koti ja perhe vaihtuivat useaankin otteeseen alaikäisyyden aikana.⁴⁸ Elias oli vasta 8-
vuotiaana jäänyt orvoksi, erotettu siskostaan ja asunut jo kolmessa perhepiirin ulkopuolisessa
perheessä.⁴⁹

Kuva 1. Elias Matias Vehkalampi hiihtämässä kuvassa vasemmalla.

Kuva 2: Saarelan tilan asuinrakennus Perhossa talvella vuonna 2022.

⁴⁸ Tavastähti 1926, s. 69–70.

⁴⁹ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

2.2 ”Orjamarkkinat”⁵⁰

Aikana ennen modernin sosiaaliturvajärjestelmän syntymistä köyhistä ja vaivaisista huolehdittiin ruotu- ja elätehoidolla. Nämä olivat myös yhteiskunnan ensimmäisiä lastenhuollon muotoja, jotka kohdistuivat pääosin orpoihin ja heitteille jätettyihin lapsiin.⁵¹

Kun katsomme historian sosiaaliturvaa huomaamme, että yhteiskunnan takaama turva on ollut viimesijainen vaihtoehto. Ensisijaisesti myös lasten tuli kääntyä perheen, sukulaisten ja lähipiirin puoleen. Toisena turvan takaajana olivat kristilliset seurakunnat sekä yksityiset hyväntekeväisyysjärjestöt.⁵² Kunnat ovat hoitaneet köyhäinhoidon eli myös lastenhoidon tehtäviä maaseudulla vuodesta 1865 ja kaupungissa vuodesta 1875 alkaen, jolloin köyhäinhoito siirrettiin seurakunnalta kunnallisen itsehallinnon tehtäviin.⁵³ Turvattomien lasten huollon siirtyminen perheeltä, seurakunnilta ja yksityisiltä järjestöiltä tapahtui vanhan maatalousyhteiskunnan murroksessa, jota leimasivat teollistuminen, kaupungistuminen sekä väestönkasvu. Samalla kasvoi köyhien määrä, lasten turvattomuus sekä köyhäinhoidon kunnalliset kustannukset. Ratkaisuna tilanteeseen nähtiin edullisimman huoltovaihtoehdon eli elätehoidon käyttäminen varsinkin turvattomien lasten kohdalla. Kuntien ohjenuoraksi tulikin sijoittaa lapset niin sanotussa vaivaishuutokaupassa pienintä korvausta pyytävälle kansalaisille.⁵⁴

Yhdeksän vain vuotta ehti, täällä kulkemaan,
viides vie jo viime turvan, äidin kuolemaan.
Hyvään kotiin poika saatettiin,
ken vain halvemmallalla otti, sille annettiin.⁵⁵

1800-luvun Suomea koettelivat useat katovuodet, taudit ja köyhyys.⁵⁶ Vuodesta 1849 alkaen keisarillisten kirjeiden myötä kuntia vaadittiin alentamaan vaivaishoidon kustannuksia, jonka vuoksi alettiin järjestämään vaivaishuutokauppoja. Huutokaupat järjestettiin esimerkiksi kunnantaloilla, kouluissa tai ulkona. Huutokaupoissa kunnan viranomaiset ohjasivat tilaisuudet siten, että alhaisimman hoitotarjouksen tehnyt henkilö sai hoidettavan yleensä vuodeksi

⁵⁰ Sosialidemokraatti, 29.08.1912, nro 95, s. 1. ”Niinkauwan kuin maassamme vähimmän waatiwalle tarjotaan julkisissa tilaisuuksissa yhteiskunnan kowaosaisia, ts. pidetään tawallaan orjamarkkinoita, emme voi puhua ”korkeasta kulttuuristamme”, ”yhteiskunnallisista harrastuksistamme” yms., joilla omistava luotsamme wieraiden silmissä niin mielellään koreilee.”

⁵¹ Vuornos 1971, s. 15.

⁵² Vuornos 1971, s. 93–94.

⁵³ Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus kunnallishallituksesta maalla 1865 ja Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus kunnallishallituksesta kaupungeissa 1873.

⁵⁴ Pulma 2004, s. 11–12.

⁵⁵ 3 laulua 1931, Perhon poika, s. 5–6.

⁵⁶ Toikko 2005, s. 41 ja Häkkinen ja Peltola 2005 s. 41–43.

kerrallaan. Seuraavana vuonna järjestettiin uusi tilaisuus. Vuoden 1879 vaivaishoitoasetus myös vahvisti tämän käytännön edelleen sillä ajatuksella, että vaivaishoidon kustannukset pysyisivät mahdollisimman alhaisina.⁵⁷ Suomessa 1880-luvulla 21,5 % vaivaisista oli sijoitettu yksityisille hoidettavaksi ja 2/3 eli noin 10 000 henkeä kaupattiin vuosittain julkisella vaivaishuutokaupalla vähiten tarjoavalle. Vuonna 1886 kulki talosta taloon kerjäten noin 15 000 henkeä ja yhteensä yli 5000 lasta oli vakituisen asunnon puutteessa.⁵⁸ Huutolaiseksi lapset joutuivat esimerkiksi vanhemman sairastamisen tai kuoleman vuoksi. Lapset asetettiin huutokaupattavaksi myös silloin, kun perhe oli köyhä eikä ruokaa riittänyt kaikille.⁵⁹

”Heti kohta ensi silmäyksellä erotin kaupittavat muista. Sokeita, silmäpuolia, vanhuksia ja keskenkasvuisia lapsia seisoj ja istuskeli siellä täällä muiden lomassa. Kaikkien heidän oli pitänyt tulla saapuville, näytteeksi siitä, millaisia olivat ja mitenkä paljon heistä kannattaisi maksaa.

Tämä tapahtui aivan samalla tavalla kuin muunkin tavaran huutokaupassa. Teki vaikutuksen sellaisen, kuin olisi ihmiskunta tehnyt suuren vararikon, jonka pe-sästä myötiin kaikki joutava irtaimisto.”⁶⁰

”Myytäväistä lapsista pienimmät nostettiin pöydälle tai muulle korokkeelle seisomaan. Meklari piti vasemmalla kädellä tukasta tai olkapäästä kiinni ja heilutti oikealla vasaraa. Sujuvasanaisimmat mainostivat myytäväänsä: ”Lapsi on perin kiltti, vähään tyytyväinen eikä itke paljon. Mitä vaaditaan? Mitä vaaditaan?” Kysymys tarkoitti ostajan kunnalta vaatimaa vuotuista hoitokorvausta.” Näin kirjoittaa Jouko Halmekoski lasten huutokauppaamisesta teoksessaan Orjamarkkinat, johon hän on koonnut huutolaislasten tarinoita. Kerrotut tarinat osoittavat, että huutolaiseksi joutuminen tarkoitti yleensä nälän näkemistä, toivottomuutta ja hellyyden puutetta. Huutolaislapset myös itse kertovat saamastaan julmasta kohtalosta aikuisten ihmisten toimesta.⁶¹ Huutolaisten julma kohtelu tulee esille myös Jukka Eenilän keräämästä muistiaineistosta, jossa kuvataan suuren aineiston pohjalta sen aikaista sosiaaliturvan järjestelmää esimerkiksi seuraavasti:

⁵⁷ Halmekoski 2011, s. 11–15.

⁵⁸ Helsingius 1887, s. 47–48.

⁵⁹ Dokumentti: Minut myytiin, 1968.

⁶⁰ Aho 1974, s. 185–190: ”Paljonko vaaditaan?” ”Sata markkaa!” ”Helpottakaa, helpottakaa! Ei kannata niin paljoa maksaa!”

⁶¹ Halmekoski 2011, s. 8–18.

”Kuntalaisten taholta ei ennen 1920-lukua kiinnitetty huomiota siihen, miten huutolaisia kohdeltiin talossa. Huutokauppa oli huutokauppa ja huuto oli huuto, ja joka halvimman huudon teki, se sai huutolaisen.”⁶²

”Monet itkut näissä tilaisuuksissa itkettiin huutolaisten kesken ja sydämet pampailivat, että minkähänlaiseen paikkaan taas kukin huutolainen joutui.”⁶³

On kuitenkin mainittava, että huutokaupalla sijoitettujen huutolaisten kohtelu sijoituspaikoissaan vaihteli ja joukossa oli myös hyviä koteja saaneita henkilöitä. Alun perin järjestelmää pidettiin tarkoituksenmukaisena menettelynä.⁶⁴ Järjestetyissä tilaisuuksissa, joihin huudettavat tulivat vuosittain paikalle, oli myös heillä mahdollisuus lausua toiveita ja kertoa epäkohdista hoitopaikassaan. Samalla köyhäinhuoltolautakunnalla oli mahdollisuus nähdä hoidettavan kunto ja sillä tavalla seurata hoidon laatua. Oli myös mahdollista, että ystävät, vanhemmat ja sukulaiset huusivat hoidettavia itselleen.⁶⁵ Veikko Piiraisen tekemän tutkimuksen mukaan oli yleisempää, että aikuiset joutuivat huonompiin hoitopaikkoihin kuin lapset, sillä lasten huutajiin sijoitusvanhempana kiinnitettiin enemmän huomiota.⁶⁶

Lauantaina tämän kuun 22 päivänä kello 6 j pp.
tarjotaan allekirjoittaneen luona wäbimmän waati-
walle yhden vuoden ai'aksi, pellawatehtaan ja Ma-
suunin piirikuntaan kuuluvat waiwaiset. Tampereen
pellawatehtaalla huhtikuun 6 päivänä 1871.
Waiwaisheitokunnan puolesta:
F. R. Brandthill.

Kuva 3: Lehti-ilmoitus vaivaishuutokaupasta vuonna 1871.

Tulevista huutokaupoista ilmoitettiin lehdissä ja kuulutettiin kirkossa. Huutokauppa oli aina yleisötilaisuus, johon ihmiset kokoontuivat katsomaan ”kaupankäyntiä”.⁶⁷ Hiljalleen tarkoituksenmukaisena pidettyä järjestelmää alettiin punnita uudelleen, sillä tilaisuus alettiin nähdä vaivaisten silmin nöyryyttävänä ja halventavana, kuin eläinten tai tavarain huutokauppa.⁶⁸ Aikalaiskirjoitukset osoittavat sen aikaisten ihmisten ajatusmaailmaa varsinkin lasten huutolaisuudesta, jota pidettiin 1800-luvun lopussa ”ikäväenä toimintana”.⁶⁹ Huutolaislapsista

⁶² Sosiaalihuollon keskusliitto ja Jukka Eenilä 1971, s. 43.

⁶³ Sosiaalihuollon keskusliitto ja Jukka Eenilä 1971, s. 45.

⁶⁴ Sosiaalihuollon keskusliitto ja Jukka Eenilä 1971, s. 39.

⁶⁵ Aarschot 1996, s. 109.

⁶⁶ Piirainen 1958, s. 306.

⁶⁷ Halmekoski 2011, s. 15–16.

⁶⁸ Hämeen Sanomat, 24.01.1890, nro 7, s. 3.

⁶⁹ Hahnsson 1887, s. 10–16.

julkaistiin surullisia kaunokirjallisia kuvauksia lehdissä: lasten alempiarvoisuudesta, rääsyissä kulkemisesta, nälän näkemisestä ja pahoinpitelystä.⁷⁰ Lasten erottamista äidistään tai sisarusistaan huutokauppatilanteissa kuvattiin traagisine yksityiskohtineen.⁷¹ Muutosta pyrittiin saamaan kirjailijoiden toimesta, jotka kirjoittivat teoksia köyhien kurjasta asemasta ja huutokauppaamisesta. Ennen normaaleina pidettyjä käytäntöjä alettiin pitämään yksilön oikeuksien loukkaamisena.⁷²

Suomen ensimmäinen sosiaalipoliittinen virkamies Gustaf Adolf Helsingius (1855-1934) toimi merkittävänä henkilönä huutolaisjärjestelmän kitkemiseksi. Alun perin Helsingius toimi rautatieinsinöörinä ympäri Suomen ja kirjoitti sanomalehtiin kirjoituksia kohtaamistaan vaivahoito-oloista, jonka myötä hänet valittiin ensimmäiseksi vaivahoidontarkastajaksi vuonna 1886. Helsingius toimi tehtävässään vuoteen 1915 saakka.⁷³ Tarkastajan tehtävänä oli valvoa, että kunnat ja kaupungit toimivat vaivahoidon alalla voimassa olleiden säännösten mukaisesti.⁷⁴ Helsingius työskenteli kuntien ohjesääntöjen parissa ja yritti saada vaivaishuutokauppoja kielletyksi. Senaatti kuitenkin ensin katsoi, ettei laillisia perusteita kiellolle ollut. Arvostelu Suomen ”ihmishuutokaupoista” sekä kotimaassa että ulkomailla vaikutti kuitenkin siihen, että senaatti reagoi asiaan. Marraskuussa 1891 senaatti antoi kuvernööreille ohjeet, ettei huutokauppaamisen sallivia ohjesääntöjä saanut enää vahvistaa.⁷⁵ Ohjeet perustuivat Helsingiuksen vuonna 1887 laatimaan malliohjesääntöön, joka julkaistiin esimerkiksi hänen laatimassa Köyhäinhoidon käsikirjassa vuonna 1889.⁷⁶ Uusia huutokauppaamisen sallivia ohjesääntöjä ei saanut vahvistaa, mutta suoranaisia vaatimuksia voimassa olevien ohjesääntöjen muuttamiseen ei esitetty. Kunnissa huutokaupparjestelmän lakkauttamiseen suhtauduttiin välinpitämättömästi ja tätä jopa vastustettiin. Samoin suhtauduttiin kuntien vaivahoidon

⁷⁰ Esim. Varsinais-Suomen vartio: Turun suojeluskuntapiirin lehti, 31.01.1924, nro 1-2, s. 7-9: ”Tulee pyhäpäivä. Mökin asukkaat pukevat puhtaat ylleen, huutolaispoika yksin saa olla arkiasussaan. Risaisen takin alta pilkistää likainen paita ja paidan alta likainen iho. Housuista ei kannata edes puhua. Mutta kaikkien mielestä juuri niin pitääkin olla.” ja Nuorten todistus, 01.03.1932, nro 3, s. 8-10: ”...hän katsoo maailmaan, joka häädettiin kodin suojista autiolle maantielle, taipaleille, joilla vain oudot ja kylmät miehet matkaa tekevät, joilla naisetkin muille rakkautensa antavat, mutta eivät huutolaispojalle, eivät tuommoisille...”

⁷¹ Meriläinen 1899, s. 64-79.

⁷² Pulma 1992, s. 196-197.

⁷³ Ks. esim. Pulma 1995, s. 103-105 ja Haatanen 1992, s. 21-23.

⁷⁴ Keisarillisen Majesteetin Armollinen Johtosääntö vaivahoidon Tarkastelijalle 22/1893.

⁷⁵ Pulma 1995, s. 111.

⁷⁶ Helsingius 1889, s. 230-238.

ohjesääntöjen muuttamiseen. Näihin vaatimuksiin muutoksista ei kunnissa suhtauduttu vakavasti: ohjesääntö oli vain paperi, joka oli tehtävä kuvernöörien käskystä.⁷⁷

Syynä sille miksi tästä huutolaisjärjestelmästä haluttiin pitää kiinni, oli sen järjestämisen helppous ja edullisuus. Kokoukset järjestettiin yleensä kerran vuodessa Viattomien lasten päivänä⁷⁸ kunnan tiloissa ja hoitopaikka valittiin alimman kustannuksen perusteella. Kunnissa pelättiin kustannusten nousua, jos hoitopaikat valittaisi jollain muulla kuin alhaisimman kustannuksen perusteella. Erillisten kokousten pitäminen kunkin hoidokin kohdalla aiheutti lisäkustannuksia kunnalle. Vaikka yleisesti ”orjamarkkinoiksi” ja ”ihmishuutokaupoiksi” kutsuttua järjestelmää vastustettiin, sitä jatkettiin ennen kaikkea taloudellisista syistä: ”Sillä jokainen markka, joka huutokaupassa huudettiin pois, jäi kunnan kassaan.”⁷⁹

Vaivaihoidontarkastajana Helsingius toimi erityisesti turvattomien ja köyhien lasten asialla ja hän halusi muutoksen lasten yksityishoidon järjestämiseen. Huutokaupan sijaan hän ehdotti sijoituskokousten järjestämistä suljetuin ovin ilman yleisöä. Helsingius myös ehdotti käytettäväksi kirjallisia huoltosopimuksia, joihin kirjattiin ylös yksilökohtaiset ehdot hoidosta. Lasten hoidosta laadittujen sopimusehtojen tuli olla tarkat ja tiukat, mikä korosti huoltosopimuksen tarkoituksenmukaisuutta. Helsingius ehdotti ehtojen sisältävän esimerkiksi seuraavat seikat: hoitajan tuli antaa lapsen asua ja syödä yhdessä perheen jäsenten kanssa, hoidettavalle tuli antaa terveellinen ja riittävä ravinto sekä vuodenajan mukainen vaatetus. Näiden lisäksi hoitajan tuli antaa lapselle mahdollisuus käydä koulua ja hankkia tälle tarvittaessa lääkärin apua. Lisäksi hoitajan tuli sopimuksen mukaan hoitaa lasta ”lempeydellä vaan kuitenkin varmuudella ja vakavuudella”, mutta toisaalta isällinen kuri ilman kiivastumista tai sopimattomia sanoja sallittiin. Mikäli lapsen hoitoa, elatusta tai kasvatusta laiminlyötiin, lapsi tuli ottaa ”muitta mutkitta pois”. Köyhäinhoitolautakunnan jäsenten tuli Helsingiuksen ehdotuksen mukaan allekirjoittaa seuraava lauseke huoltosopimuksessa: ”Täten vakuutamme me allekirjoittaneet kunniamme ja omantuntomme kautta, että pidämme yllämainittua hoitajaa kykenevänä ja sopivana henkilönä kasvattamaan ja hoitamaan yllämainittua lasta ja sitoudumme molemmat yhden ja yksi molempien puolesta kunnalle suorittamaan kaiken sen kustannuksen, jonka hoitajan laiminlyöminen voi kunnalle tuottaa.”⁸⁰

⁷⁷ Pulma 1995, s. 113–114.

⁷⁸ Kristinuskon juhlapäivä 28.12, jolloin järjestettiin myös vuoden viimeinen kunnankokous.

⁷⁹ Sosiaalihuollon keskusliitto ja Jukka Eenilä 1971, s. 39.

⁸⁰ Helsingius 1889, s. 23–32.

Helsingiuksen mukaan yhteiskunta oli jatkuvasti epäonnistunut siinä, että se laiminlöi velvollisuutensa kunnanhoidokkeja kohtaan jättäen heidät alttiiksi huonolle hoidolle ja kärsimykselle. Hän moitti yhteiskuntaa puutteellisesta hoidosta sekä liian pienestä uhraavaisuudesta köyhiä ja tarvitsevia kohtaan. Helsingiuksen ideologia oli köyhäinhoidossa se, että velvollisuuksien laiminlyönti aiheuttaa yhteiskunnalle vain lisäkustannuksia tulevaisuudessa. Tällä hän tarkoitti sitä, että niistä lapsista, joista olisi kunnollisella vaivaishoidolla voitu huolehtia, ei tulisi työkuuntoisia aikuisia vaan vaivaishoidon kierteeseen joutuvia. ”Alaikäisten täytyy kustannuksista huolimatta saada tarkoituksenmukaista hoitoa: erittäinkin on lasten kasvatusta niin järjestettävä, että heillä, niin kuin muillakin lapsilla, on mahdollisuus tulla rehellisiksi ihmisiksi ja kunnan kansalaisiksi”, Helsingius lausui. Kunnollisen kasvatuskodin löytäminen lapselle oli siis tärkeintä yhdessä laadukkaan ja säännöllisen valvonnan kanssa.⁸¹

Vaivaishoidontarkastajan roolissa Helsingius siis ennen muuta kannatti elätehoidon jatkamista huoltomuotona, sillä hänen mukaansa hyvän kasvattikodin löytyessä lapsen oli mahdollisuus viihtyä, saada tarvitsemaansa hellyyttä ja rakkautta. Näitä ei ollut mahdollista saavuttaa esimerkiksi laitoksenomaisissa lastenkodeissa.⁸² Helsingius korosti sitä, että oikein järjestettynä elätehoito oli varsinkin lapsille paras huoltomuoto. Oikein järjestämisellä Helsingius tarkoitti, että hoitaja tuli valita muilla kuin taloudellisilla perusteilla, jokaisesta hoidosta tuli tehdä yksityiskohtainen sopimus ja hoidettavan oloja tuli kasvatuskodissa seurata tarkasti. Hoitaja tuli valita hoidon laadun ja sopivaksi katsotun hoitajan perusteella. Lapsi tuli elättää, hoitaa ja kasvattaa mahdollisimman hyvin, lämmöllä ja rakkaudella. Hoitokorvauksen piti olla sellainen, joka kattoi lapsesta aiheutuvat kustannukset. Jos kyse oli vain hoitajan haluamasta taloudellisesta hyvityksestä ja työvoimasta, ei hoitaja olisi silloin lapselle sopiva – ja tämän asian selvittäminen oli kunnan vastuulla. Jotta tehdyllä sopimuksella olisi arvoa, kunnan tuli tarkasti valvoa velvollisuuksien täyttämistä seuraamalla lapsen elämää, kyselemällä naapureilta ja opettajilta, mutta myös käymällä hoitopaikassa vierailuilla säännöllisesti. Näin voitiin ottaa lapsi pois huonolta hoitajalta, jos tarkastuksissa ilmeni, ettei hoidon laatu ole sitä mitä sovittiin.⁸³

⁸¹ Helsingius 1899, s. 13–16.

⁸² Helsingius 1907, s. 64 ja 84–86.

⁸³ Helsingius 1907, s. 46–55.

Ennen kuin Helsingius jätti uransa vaivashoidontarkastelijana 1917 hän muistutti, että kuten muutkin lapset, ”köyhäinhoitolapsi” tulee kasvattaa hyväksi ja kelvolliseksi yhteiskunnan jäseneksi.⁸⁴ Helsingiuksen seuraajaksi valittu ensimmäinen naispuolinen vaivashoidontarkastaja Elli Tavastähti (vuodesta 1929 Elli Hiidenheimo) kiinnitti myös erityistä huomiota lastenhuoltoon köyhäinhoidon osa-alueena. ”Lapsia ei ole ainoastaan elätettävä vaan kasvatettava pitäen silmällä heidän tulevaisuuttaan”, hän kirjoitti.⁸⁵

”Sijoitushoidon heikkous on siinä, että se paljon vähemmässä määrin kuin esim. laitoshoidon yleisön valvonnan alainen. Syrjäisissä taloissa ja mökeissä voi hoito olla kurjaa, jopa epäinhimillistäkin ja kasvatusta erittäin aliarvoista, ilman että siitä tulee tietoa niiden korviin, jotka ovat lapsesta vastuussa. Lapsi ehkä ei osaa tai ei uskallakaan sille, joka sen oloja valvoo, puhua niiden nurjuudesta. Sellaisissakin hoitokodeissa, missä isäntä ja emäntä tekevät velvollisuutensa hoidettavaa kohtaan, voi sattua, että perheen muut jäsenet ja palvelusväki kohtelevat häntä alempanaan ja kiusoittelevat häntä huvikseen.”⁸⁶

Aikaisemmin opettajana toiminut Tavastähti (1883-1950) piti lapsen etua silmällä sijoituskodin valinnassa. Kyse oli hänen mukaansa nimenomaisesta valinnasta ja etujen punninnasta. Hoitokodin tuli olla siveellinen, tarpeeksi varakas lapsen hoitamiseksi kunnolla, perheenjäsenen terveydentilan tuli olla hyvä, nuorempia lapsia ei mielellään saanut kodissa olla, kodissa tuli olla sekä äiti että isä ja kodin piti sijaita lähellä koulua. Mitä tärkeimpänä oli hoitokotia valittaessa selvittää, että kodissa lasta kohdeltaisiin tärkeänä perheenjäsenenä, joka saa rakkautta ja ymmärrystä. Ehdottomana Tavastähti piti kirjallisen huoltosopimuksen laatimista, joka oli voimassa aina vuoden kerrallaan, jotta mahdollisiin olosuhdemuutoksiin voitaisiin köyhäinhoitolautakunnassa reagoida.⁸⁷

Vaivashoidontarkastelijat pitivät erityisen tärkeänä sijoitettujen lasten aukotonta silmälläpitoa ja valvontaa, joka kuului yhteiskunnan viranomaisten tehtäviin. ”Sijoitettujen hoitoon nähden laki määrää, että näiden luona on käytävä tarkastuksella vähintäänkin neljästi vuodessa. Tämä määräys on erittäin tärkeä, sillä ilman tarkastusta ei ole takeita siitä, että hoito on hyvä, vaikkakin koteja on koetettu huolella valita”, Tavastähti painotti. Valvonnan järjestämiseksi tuli kunnan huolehtia siitä, että valvontajärjestelmä oli kunnan sijoitettujen henkilöiden määrään nähden riittävä. Erikseen lapsia varten Tavastähti piti tärkeänä palkata lastentarkastajat, jotka

⁸⁴ Helsingius 1917, s. 9–10.

⁸⁵ Tavastähti 1926, s. 46–60 ja Haatanen 1992, s. 38–40.

⁸⁶ Tavastähti 1926, s. 64.

⁸⁷ Tavastähti 1926, s. 66–70 ja Haatanen 1992, s. 38–40.

valvoivat etenkin lapsen koulunkäyntiä ja ruumiillista terveyttä. Erityisesti sijoitettujen lasten kohdalla tarkastajan tuli pysyä ajan tasalla perheen olosuhteista, mutta varsinkin lapsen ja kasvattivanhempien välisestä yhteydestä. Lapselle tuli antaa mahdollisuus tarkastajan kanssa puhua ilman muiden läsnäoloa, jotta epäkohdat saataisiin selvitettyä. Kodin olosuhteiden selvittämiseksi tuli kuulla lapsen lisäksi myös naapureita ja mahdollista hoitavaa lääkäriä.⁸⁸

Yhteiskunnassa oltiin siis yleisellä tasolla tietoisia siitä, että lapsia annettiin elätteelle myös huonoksi todettuihin paikkoihin, joissa lapsia pidettiin nälässä, heitä käytettiin työorjina, heille ei annettu tarpeellista vaatetusta tai hoidettu mahdollisia sairauksia. Myöskään koulunkäyntiin ei aina annettu tilaisuutta. Pahamaineiset hoitopaikat olivat yleensä niitä, joissa lapsi otettiin ennen kaikkea työvoimaksi hyvinkin pientä hoitokorvausta vastaan. Liian alhaisella hoitomaksulla lapsen ottivat kotiin yleensä ihmiset, jotka eivät välittäneet lapsen saamasta ravinnoista ja kasvatuksesta.⁸⁹ Huutolaislapsen elämä ei ollut reilu eikä helppo, mikä ilmenee niistä kerrotuista tarinoista, mutta myös Elias Vehkalammen kohtalosta.⁹⁰ Vaikka ongelmaan pyrittiin puuttumaan muun muassa viranomaisten toimesta edellä esitetyn mukaisesti, taloudelliset resurssit eivät riittäneet järjestämään lasten elätehoitoa tarkastusviranomaisten toivomalla tavalla. Lapset olivat köyhäinhoitoavun tarvitsijoina käytännössä samassa asemassa kuin aikuiset. Vuosisatojen vaihteessa köyhäinhoidon vaikuttajat saivat aikaiseksi esimerkiksi kirjalliset huoltosopimukset ja muita määräyksiä, mutta noudatettu käytäntö pysyi pitkään samana. Huutolaisuus kiellettiin, mutta kansan mielessä lasten sijoittaminen säilyi vanhan huutokauppajärjestelmän mukaisena.⁹¹ Tätä osoittaa esimerkiksi se, että vuonna 1931 sijoituspaikkaan kuollutta Elias Vehkalampea kutsuttiin ympäri Suomen huutolaiseksi, vaikkei häntä huutolaisjärjestelmän mukaisesti huudettu Saarelan perheelle.⁹²

⁸⁸ Tavastähti 1926, s. 71–81.

⁸⁹ Helsingius 1907, s. 47–48.

⁹⁰ Esim. Helsingius 1917, s. 13–21, Sosiaalihuollon keskusliitto ja Jukka Eenilä 1971, s. 38–65.

⁹¹ Pulma 1987, s. 70.

⁹² Esim. Suomen Sosialidemokraatti, 08.08.1931, nro 212, s. 4, Kansan Lehti, 23.09.1931, nro 219, s. 1 ja Karjala, 08.09.1931, nro 241, s. 1.

2.3 Lastensuojelu ennen lastensuojelulakia

”Oikeusoppi, joka on saatava valtio ja sen kansalaiset tunnustamaan oikeaksi, on että lapsilla on ehdoton oikeus niin suuressa määrässä, kuin olosuhteet tekevät tarpeelliseksi, saada yhteiskunnalta hoitoa.”⁹³

Ennen lastensuojelulain aikaansaamista tunnustettiin, että lapset tarvitsevat erityistä suojelua yhteiskunnan jäsenenä. Vaikka kunnat ja kaupungit olivat kunnallishallitusuudistuksen jälkeä velvollisia huolehtimaan kukin omista vaivaisistaan, joihin lukeutuivat myös turvattomat lapset, tarve lasten erityiselle huolenpidolle oli, kuten edellä esitetystä ilmenee. Tähän tarpeeseen ovat vastanneet 1840-luvulta lähtien erilaiset yksityiset järjestöt, kuten Rouvasväenyhdistys, Suomen Naisyhdistys, Suomen turvattomien lasten kasvatusyhdistys, Helsingin Lastensuojeluyhdistys, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Koteja Kodittomille Lapsille.⁹⁴ Koteja Kodittomille Lapsille eli nykyinen Pelastakaa Lapset ry toimi ennen kaikkea yksityishoitoon sijoitettujen lasten asiassa ja he tekivät tiivistä yhteistyötä köyhäinhoitolautakuntien ja muiden viranomaisten kanssa. Yhdistyksen tarkoituksena oli hyvien kotien löytämisen lisäksi edistää ”kaikkea lasten parasta tarkoittavaa toimintaa yhteiskunnassa”.⁹⁵ Myös Perhossa toimi vuodesta 1914 alkaen Perhon Hyväntekeväisyysyhdistys, joka liittyi Mannerheimin lastensuojeluliittoon vuonna 1923. Jäseniä tuolloin oli 96 perholaista ja heidän toimintaansa kuvattiin innokkaaksi. Lastensuojelutyön harrastuneisuuden kerrottiin Perhossa olleen suurta.⁹⁶ Yksityiset ihmiset olivat siis lastensuojelutyön kannalta hyvin merkittävässä roolissa.

Suomessa yhtenä merkittävimpänä henkilönä lastensuojelujärjestelmän oikeudellistumisessa voidaan pitää Adolf von Bonsdorffia (1862-1928). Hän toimi erityisenä suojelukasvatuksen tarkastajana ja työskenteli tiiviisti lastensuojelulain esitöiden parissa, mutta myös hyväntekeväisyysjärjestöissä.⁹⁷ Hänen mukaansa tehokkaan lastensuojelun edellytyksenä oli sekä lastensuojelun lainsäädännöllinen tuki että yhteiskunnallinen velvollisuudentunto kansalaisissa. Tehokas lastensuojelujärjestelmä ei siis hänen mukaansa ollut mahdollinen, ellei yhteiskunta sitä lainsäädännöllisin keinoin järjestä esimerkiksi antamalla lastensuojelullisia tehtäviä eri viranomaisille.⁹⁸ ”Peräti suurta osaa maamme väestöstä on vaikea saada ymmärtämään, että tässä

⁹³ Bonsdorff 1923, s. 238.

⁹⁴ Toikko 2005, s. 26 ja 65, Harrikari 2019, s. 147–154, Kauppi ja Rantanen 1997, s. 21–28.

⁹⁵ Vuornos 1971, s. 38–39.

⁹⁶ Kenraali Mannerheimin lastensuojeluliiton vuosikertomus 1923, s. 97 ja 1924, s. 103.

⁹⁷ Kauppi ja Rantanen 1997, s. 16–17.

⁹⁸ Bonsdorff 1923, s. 31.

on kysymyksessä yhteiskunnalliset edut”, Bonsdorff kirjoitti.⁹⁹ Vaikka yksityisiä hyväntekeväisyysjärjestöjä oli, ei taloudellineenkaan tilanne 1900-luvun alkuvuosikymmenillä ollut suotuisa esimerkiksi lahjoitusten tekemiseksi. Venäjän vallan alaisuus ja sitä seuraavat sortokaudet, ensimmäinen maailmansota ja sodan jälkeen syttynyt Suomen sisällissota veivät oman osuutensa yhteiskunnan poliittisista ja taloudellisista mahdollisuuksista.¹⁰⁰ Bonsdorff toi kuitenkin esille sen, että taloudellisesta tilanteesta huolimatta muut kuin lastensuojelutyön tukeminen tulivat yhteiskunnan toimesta hoidetuiksi.¹⁰¹

Vuonna 1920 perustettiin ensimmäinen kansainvälinen lastensuojelujärjestö nimeltään Save the Children International Union (ns. Geneven sopimus), jonka ydinajatuksena oli pelastaa häätä kärsivät lapset ensimmäisen maailmansodan jäljiltä. Vuoden 1924 syyskuussa luotiin niin kutsuttu Geneven julistus eli Lapsen oikeuksien julistus, joka oli järjestön peruskirja.¹⁰² Myös Suomi oli osana tätä järjestöä ja allekirjoitti tämän julistuksen. Suomi oli ainoa julistuksen allekirjoittanut sivistysmaa, jossa ei ollut voimassa olevaa lastensuojelulakia.¹⁰³ Julistuksen alkulauseen mukaan ”...ihmiskunta on velvollinen antamaan lapselle parhaan annettavansa” ja julistuksella pyrittiin saamaan allekirjoittaneet valtiot noudattamaan julistuksen periaatteita, jotka takasivat esimerkiksi lapsen säännöllisen ruumiillisen ja henkisen kehittymisen mahdollisuudet sekä riittävän ravinnon, huolenpidon ja avun.¹⁰⁴

Suomessa lastensuojelulain aikaansaamisen hitautta selittää ennen kaikkea yhteiskunnan taloudellinen, mutta myös poliittinen tilanne. Suomen talous ja siihen vaikuttaneet seikat 1920- ja 1930-luvuilla olivat pääosin riippuvaisia ympäröivästä maailmasta. Suomessa talouden lasku ja suuri lama alkoi loppuvuodesta 1928 eli noin vuosi aikaisemmin kuin muualla maailmassa. Tähän vaikutti viennin aleneminen ja tuonnin nousu, mutta samalla kärsittiin heikosta satovuodesta ja korkeasta työttömyysasteesta.¹⁰⁵ Lamavuosina Suomen talous- ja sosiaalipolitiikan lähtökohtana oli kapitalistinen talousjärjestelmä, jossa ajateltiin pääoman tarjonnan ja suunnitellun kysynnän pysyvän tasapainossa korkojen avulla. Samalla korostettiin yksilön vastuuta ja velvollisuutta talouden edistämässä.¹⁰⁶

⁹⁹ Bonsdorff 1923, s. 199–203.

¹⁰⁰ Esim. Urponen 1994, s. 163–165.

¹⁰¹ Bonsdorff 1923, s. 199–203.

¹⁰² Vuornos 1971, s. 19–20.

¹⁰³ Toikko 2005, s. 144.

¹⁰⁴ Kauppi ja Rautanen 1997, s. 70–71.

¹⁰⁵ Piirainen 1974, s. 139–140 ja Kalela 1987, s. 20–23.

¹⁰⁶ Kalela 1987, s. 7–11.

Kaiken taustalla oli ajatus säästäväisyydestä, joka näkyi eduskunnassa kankeutena lähteä sellaisiin sosiaalipoliittisiin päätöksiin, joilla olisi luotu uusia järjestelmiä esimerkiksi lastensuojelun alalla.¹⁰⁷ Ehdotukset lastensuojelulaiksi jäivät täysin tuloksetta lamavuosina.¹⁰⁸

Lisäksi sisällissodan jälkeiset vastakkainasettelut näkyivät politiikassa oikeiston ja vasemmistön välillä ja ne olivat omiaan aiheuttamaan viivettä sosiaalipoliittisille uudistuksille. Näitä tarkastellaan lähemmin lastensuojelulain eduskuntakäsittelyä koskevassa alaluvussa. Sosiaalipolitiikassa ei siis saatu taloudellisen taantumana aikana huono-osaisten asemaa parantavia uudistuksia aikaiseksi, mutta aloitteet ja ehdotukset näiden uudistusten aikaan saamiseksi saivat alkunsa juuri tuona aikana.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Kalela 1987, s. 174–180.

¹⁰⁸ Piirainen 1974, s. 148.

¹⁰⁹ Kalela 1987, s. 174–180.

3 Köyhäinhuollon järjestäminen 1930-luvun Suomessa

3.1 Perhon kunta ja köyhäinhuolto

Elias Vehkalampi eli lyhyen elämänsä pienessä Perhon kunnassa, joka sijaitsee Keski-Pohjanmaalla. Itsenäinen Perhon kunta perustettiin vuonna 1868 ja sen pääelinkeinona oli vuosisatojen vaihteessa maa-, metsä- ja karjatalous.¹¹⁰ Kuten muutakin Suomea 1880-luvun nälkävuodet piinasivat myös perholaisia. ”Ei Perhossa elä, jollei liiku”, tapasi Perhossa siihen aikaan sanoa.¹¹¹ Tällä liikkumisella tarkoitettiin kerjuulla kulkemista.

Perhossa uskonnollinen herännäisyys alkoi 1800-luvun lopussa, jolloin paikkakunnalla liikkui useita herännäispappeja saarnaamassa. Herätysliikkeistä erityisen merkityksen Perhossa sai lestadiolaisuus, joka aiheutti jo aikanaan kiistoja sekä muiden herätysliikkeiden että lestadiolaisliikkeen sisällä.¹¹² Perholaisten uskonnollisuus näkyy yhä merkittävä, sillä vuonna 2017 tehdyn tutkimuksen mukaan yli 93 % perholaisista kuuluu evankelisluterilaiseen kirkkoon ja lestadiolaisia heistä on noin 30 %.¹¹³ Vahva uskonnollisuus näkyi 1800-luvun lopun kirkollisessa opetuksessa, eli kierto- ja pyhäkoulun merkeissä. Vuosisatojen vaihteessa Perhon kirkokoraadin päätöksellä kaikkien kouluikäisten lasten tuli esimerkiksi käydä säännöllisesti pyhäkoulua siihen saakka, että he olivat käyneet rippikoulun.¹¹⁴

Vaivaisten eli köyhimpien perheiden ja huonokuntoisimpien sairaiden huolto oli 1700-luvun loppuun saakka lähipiirin vastuulla kirkon pieniä kotiavustuksia lukuun ottamatta, joten kerjuulla kulkeminen oli yleistä. Vuosisadan lopulla Keski-Pohjanmaalla aloitettiin ruotuhoidon käyttäminen, mikä takasi vaivaiselle katon pään päälle. 1800-luvun alussa kappeleissa toimivat vaivauskassat, joista jaettiin köyhille rahaa, viljaa, vaatteita ja lääkkeitä.¹¹⁵ Vaivaishoidon uudelleenorganisointi vuoden 1852 vaivaishoitoasetuksen mukaiseksi ja tehtävän siirtäminen seurakunnilta kunnille vuonna 1865 toivat kunnalle merkittäviä lisäkustannuksia, kun vaivaishoidon piiriä laajennettiin. Vaivaishoitoasetuksen 1 §:n mukaan kunnan tuli taata jokaiselle asukkaalle tietty elintaso ja lapsille myös kasvatus.¹¹⁶

¹¹⁰ Virrankoski 1961, s. 450–451 ja Junnila 1987, s. 107–109 ja 153–161.

¹¹¹ Hällfors 1996, s. 117.

¹¹² Junnila 1987, s. 383–389.

¹¹³ Yle Uutiset, 31.10.2017.

¹¹⁴ Junnila 1987, s. 376–382.

¹¹⁵ Virrankoski 1961, s. 459–462.

¹¹⁶ VHA 1852.

Perhossa laadittiin vuonna 1853 vaivaishoidon ohjesääntö, jossa muun muassa nostettiin esille kaitsijoiden tehtävät vaivaisten valvojana sekä linjattiin että turvattomat lapset tuli sijoittaa vain hyvin tunnettujen ja luotettavien henkilöiden luokse.¹¹⁷ 1800-luvun lopun nälkävuosina senaatti kehotti kuntia kiinnittämään huomiota erityisesti turvattomiin lapsiin ja niiden kasvatamiseen, mutta samalla vuoden 1879 vaivaishoitoasetus pyrki keventämään kuntien vaivaishoidon kustannuksia. Tärkeää lastensuojelutyötä kuitenkin harjoitettiin kruunun apurahoilla yksityisten lastensuojeluyhdistysten myötä. Vuonna 1880 Perhoon perustettiin kuvernöörin rahoittamana oma yhdistyksensä turvattomien lasten hyväksi.¹¹⁸ 1880-luvulla Perhon väkiluku lähti kasvuun ja Perhossa asui noin 1500 ihmistä. Vuonna 1886 Perhossa oli kaksi julkisella huutokaupalla kaupattua henkilöä, kun taas Perhon naapurikunnassa Vetelissä, jossa väkiluku oli noin 3000, huutokaupattuja henkilöitä oli 36. Ruodulla eläjiä oli samana vuonna Perhossa kymmenen, joista kaksi oli alle 15-vuotiaita. Perhossa kotiavustusta sai 21 henkilöä, kun taas Vetelissä tämä luku oli 82.¹¹⁹

Perhon kunnan köyhäinhoidon avunsaajat ja siten myös köyhäinhoitomenot olivat 1900-luvun alusta alkaen merkittävässä kasvussa. Vuonna 1917, kun elätehoitoon sijoitettujen henkilöiden määrä kohosi 26 henkilöön, menot olivat liki 10 000 markkaa. Tässä vaiheessa elätehoitoon sijoitetuista henkilöistä 14 oli alaikäisiä lapsia.¹²⁰ Ennen köyhäinhoitolakia merkittäviä muutoksia Perhon köyhäinhoidon järjestämisessä ei tapahtunut. Vuonna 1922 voimaan tullut köyhäinhoitolaki laajensi avunsaajien piiriä, teki köyhäinhoidon tarpeenmukaisesta järjestämisestä pakollista ja suosi ennaltaehkäisevän köyhäinhoidon järjestämistä. Perhossa vahvistettiin uusi köyhäinhoitolain mukainen köyhäinhoidon ohjesääntö vuonna 1923 ja samalla kuntaan valittiin erityinen lastenvalvoja valvomaan elätehoitoon sijoitettujen lasten elinolosuhteita.¹²¹ Lisääntyneet kunnan lakimääräiset tehtävät muillakin kuin köyhäinhoidon osa-alueilla koettiin Perhossa haastavana kunnan tiukan taloudellisen tilanteen vuoksi. Kunta pyrki lykkäämään eri tehtäviä tilanteen tasaamiseksi.¹²² Kunta haki lykkäystä pitkään esimerkiksi

¹¹⁷ Junnila 1987, s. 320.

¹¹⁸ Junnila 1987, s. 321–324.

¹¹⁹ Helsingius 1887: Maalaiskuntain vaivaishoito-tilastoa.

¹²⁰ VTA: HE:220: Perhon kunnan köyhäinhoitotilastot 1892–1917.

¹²¹ Junnila 1987, s. 654–655.

¹²² Junnila 1987, s. 645–646.

kunnalliskodin perustamisesta, mutta myös esimerkiksi köyhäinlaitokunnan kokoon saattamisesta.¹²³

Perhossa asui 1930-luvun alussa 3124 asukasta.¹²⁴ Kunnassa ei ollut vielä 1930-luvulla varsinaista kunnalliskotia, eikä lastenkotejakaan, joten elätehoito oli kotiaivastuksen ohella käytetyin huoltomuoto.¹²⁵ Köyhäinhoidon piirissä oli koko Perhonjokilaakson kunnissa tuona aikana yhteensä noin 940 henkeä, joista yksityishoidossa noin 90.¹²⁶ Perhossa vuonna 1931 yksityishoitoon sijoitettuja henkilöitä oli yhteensä 24, joista lapsia oli 15. Yksi näistä yksityishoitoon sijoitetuista lapsista oli Elias Vehkalampi.¹²⁷

3.2 Köyhäinlaitolaki ja kunnan köyhäinhoidon ohjesääntö

Vuoden 1922 köyhäinlaitolain 1 §:n mukaan kunta oli velvollinen huolehtimaan erityisesti alaikäisen eli silloin alle 16-vuotiaan tarpeenmukaisesta hoidosta ja eläuksesta. Tarpeenmukaisella hoidolla ja eläuksella tarkoitettiin riittävän ravinnon, tarpeellisten vaatteiden, lämpimän asunnon, henkilökohtaisen hygienian ja sairaanhoidon takaamista.¹²⁸ Tarpeenmukainen hoito ja elatus järjestettiin siten, kuinka köyhäinlaitolain 7 §:n mukaisella kunnan erikseen laatimalla köyhäinhoidon ohjesäännöllä oli katsottu tarkoituksenmukaiseksi paikkakunnalla. Köyhäinhoidon kunnassa järjesti köyhäinlaitolain 3 luvun mukaisesti erityinen köyhäinlaitokunta, jonka tehtävänä oli esimerkiksi määrätä köyhäinhoidon antamisesta ja vastata köyhäinhoidon piirissä olevien henkilöiden valvonnasta. Köyhäinlaitokunta oli lain mukaan oikeutettu värväämään avukseen näihin tehtäviin toimeen sopivia kaitsijoita, kuten erityisiä henkilöitä valvomaan yksityiskoteihin sijoitettuja lapsia.

Köyhäinlaitolain 22 §:n mukaan hoitomuotoina olivat kotiaivastus, elätehoito yksityiskodissa sekä laitoshoido. Erityisesti lailla kiellettiin ruodulla elättäminen ja julkiset ”hoidolleantokoukset” eli aikaisemmin esitellyt vaivaishuutokaupat.¹²⁹ 24 §:ssä säädettiin, että köyhäinlaitokunta sai luovuttaa avuntarvitsijan vain sellaisen yksityisen hoitajan luokse, joka

¹²³ PKA, SLTKA, III 16 Ed:1: Jaakko Päivärinnalta Perhon köyhäinlaitokunnalle, 10.02.1932 ja PKA, SLTKA, III 16 Ag4:2: Vaasan läänin Maaherran päätös n:o 8000, 02.01.1923.

¹²⁴ Junnila 1987, s. 483.

¹²⁵ Junnila 1987, s. 655–656.

¹²⁶ Junnila 1987, s. 655–656.

¹²⁷ PKA, SLTKA, III 16 Cb:1: Perhon köyhäinlaitokunnan pöytäkirja ajalta 1927-1935: 16.12.1930 ja 27.12.1930.

¹²⁸ Aerschot 1996, s. 147.

¹²⁹ Aerschot 1996, s. 145.

todettiin kykeneväksi ”pitämään hoidokkaasta tarpeellista huolta terveydellisesti tyydyttävässä kodissa.” Kun alaikäinen sijoitettiin kotihoitoon, sijoituksen pysyväisyys tuli huomioida erityisenä seikkana ja mahdollisuuksien mukaan lapselle tuli taata hoito samassa paikassa koko alaikäisyyden ajan. 25 §:ssä taas säädettiin, että perhesijoituksesta tuli aina laatia köyhäinhuoltolautakunnan ja hoitajan välinen kirjallinen sopimus, josta ilmenivät hoitajan velvollisuudet yksityiskohtaisesti. Köyhäinhuoltolautakunnan tuli lain 26 §:n mukaan aktiivisesti valvoa, että lapsen hoidettavakseen ottanut täytti sopimuksen mukaiset velvollisuutensa hoitajana. Erityisesti lainsäädännöksessä siis painotettiin, että köyhäinhuoltolautakunnan tuli valvoa, ettei lasten hoitoa ja kasvatusta laiminlyödä. Köyhäinhuoltolautakunnan jäsenen tai tehtävään erityisesti valitun tarkastajan tuli vähintään neljä kertaa vuodessa käydä hoidettavan luona ja jättää asiasta selostus köyhäinhuoltolautakunnalle arvioitavaksi.¹³⁰

Perhon kunnan köyhäinhoidon ohjesääntö päivitettiin köyhäinhuoltolain säännöksiä vastaavaksi ja uusi ohjesääntö astui voimaan maaliskuussa 1923. Ohjesäännön mukaan kunnassa annettavassa köyhäinhoidossa tuli tarkoin noudattaa sekä vuoden 1922 köyhäinhuoltolain säännöksiä että kyseisen ohjesäännön määräyksiä. Ohjesäännön 7 §:n mukaan köyhäinhuoltolautakunnan tuli erityisesti osoittaa inhimillistä osanottoa puutteenalaisia kohtaan kiinnittäen huomiota hetkellisen hädän lieventämiseen, mutta myös köyhyyden ja kurjuuden ehkäisemiseen sopivilla ennakkoimenpiteillä. Erityisesti ohjesäännössä mainittiin kurjuuden ja kerjäämisen syntymisen ennaltaehkäisy sekä lasten hoidon ja kasvatuksen valvonta.¹³¹

Ohjesäännön 8 §:ssä säädettiin köyhäinhuoltolautakunnan puheenjohtajan tehtävistä, johon kuului muun muassa valvoa, että lautakunnan päätökset ja määräykset pantiin huolella täytäntöön ja että kunnan köyhäinhoitoviranomaiset tekivät tehtävänsä. 9 §:n mukaan köyhäinhuoltolautakunnan jäsenten tuli hankkia tarkkoja tietoja yksityishoitoon sijoitetuista sekä valvoa, että sijoitetut saivat sijoitussopimusten mukaisen kunnollisen hoidon ja kasvatuksen. Samassa pykälässä oli määräys, että kaitsijan tuli vähintään neljästi vuodessa käydä tarkastamassa sijoitettujen kotiolot ja jättää näistä oloista kirjallinen selostus köyhäinhuoltolautakunnalle. Lastenhuollontarkastajan toimesta määrättiin 11 §:ssä. Sen mukaan köyhäinhuoltolautakunnan avuksi oli palkattava vähintään yksi lastenhuollontarkastaja, jonka tuli valvoa varsinkin yksityishoitoon sijoitettujen lasten oloja hoitopaikassaan ja tehdä tästä valvonnasta kirjalliset

¹³⁰ Aerschot 1996, s. 162.

¹³¹ VMA C4a:78: Perhon kunnan köyhäinhoidon ohjesääntö, 1923.

selostukset köyhäinlaitokunnalle.¹³² Perhon kunnassa tähän toimeen valittiin esimerkiksi vuodesta 1929 alkaen kirkkoherra Kaarle Sarvela, jonka erityisenä tehtävänä oli ohjesäännön mukaisesti pitää silmällä ja valvoa yksityishoitoon sijoitettujen alaikäisten lasten kasvuolosuhteita.¹³³

Kunnallisen köyhäinlaitokunnan ja sen jäsenten toimintaa sekä köyhäinlaitolaista ja kunnan ohjesäännön noudattamista valvottiin sosiaaliministeriön huoltoasiainosaston tarkastusviranomaisien toimesta. Valvonnan alaisena kunta voitiin pakottaa köyhäinlaitollisiin velvoitteisiin muistutuksilla ja uhkasakoilla. Suomen tarkastusalueet jaettiin piireihin ja kukin piiritarkastaja vastasi omasta alueestaan.¹³⁴ Perhon alueen köyhäinlaiton piiritarkastajana toimi 1920- ja 1930-luvuilla Jaakko Päivärinta,¹³⁵ joka oli erityisen tarkka varsinkin lastenlaiton suhteen valvomissaan kunnissa.¹³⁶ Päivärinta oli ennen seuraavaksi tarkemmin esittelemääni tapausta huomauttanut Perhon köyhäinlaitokuntaa köyhäinlaitoa koskevan ohjesäännön mukaisten tehtävien laiminlyönnestä esimerkiksi vuosina 1927 ja 1928, jolloin kyse oli esimerkiksi ohjesäännön 9 §:n mukaisten kirjallisten tarkastusselostusten laatimatta jättämisestä.¹³⁷ Toukokuussa 1931 sosiaaliministeriö oli pyytänyt vuoden 1930 köyhäinlaitokaavakeita lähetettäväksi, koska köyhäinlaitokunta ei ollut näitä tietoja määräaikaan mennessä toimittanut.¹³⁸ Kun kunnanlaitokin kuolintapausta alettiin tarkemmin tutkimaan huomattiin, että Perhon kunta oli viime vuosien ajan laiminlyönyt muun muassa köyhäinlaiton vuosikerotomusten ja kirjallisten tarkastusselostusten laadinnan. Myöskään kunnassa valittu lastenhuolontarkastaja Sarvela ei ollut toiminut tehtävässään, vaikka hänet oli siihen valittu.¹³⁹ Tapauksen jälkeistä tiukkaa kirjeenvaihtoa Perhon köyhäinlaitokunnan ja piiritarkastaja Päivärinnan välillä esittelen jäljempänä.

Köyhäinlaitokuntien lisääntyvät tehtävät köyhäinlaiton alalla ja taloudellinen pula-aika ilmenivät kunnissa tehtävien laiminlyöntinä.¹⁴⁰ Kunnan köyhäinlaiton ohjesääntöä ei noudatettu tai sitä tulkittiin suppeasti, työtehtävät eivät olleet selvillä ja kirjallisten

¹³² VMA C4a:78: Perhon kunnan köyhäinlaiton ohjesääntö, 1923.

¹³³ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinlaitosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

¹³⁴ Ståhlberg 1931, s. 291–298.

¹³⁵ Sosiaalinen aikakauskirja, 01.08.1931, nro 8, s. 46.

¹³⁶ Ajan Sana, 08.08.1931, nro 180, s. 5.

¹³⁷ PKA, SLTKA, III 16, Ed:1: Kirje Jaakko Päivärinnalta Perhon köyhäinlaitokunnalle, 11.08.1931.

¹³⁸ PKA, SLTKA, III 16, Ec:1: Kirje Sosiaaliministeriöltä Perhon köyhäinlaitokunnalle, 19.05.1931.

¹³⁹ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinlaitosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

¹⁴⁰ Esim. Sipinen 2011, s. 33–34.

tarkastuskertomusten täyttämistä ja köyhäinhoitolautakunnalle esittämistä ei pidetty tärkeänä.¹⁴¹ Kuten todettu, kunnat suhtautuivat välinpitämättömästi ja jopa vastustellen köyhäinhoidollisiin muutoksiin.¹⁴² Kirjallisten asiakirjojen vaatimus aiheutti köyhäinhoitolautakunnalle kustannuksia, koska niiden hankinta ja lähettäminen eteenpäin kuului köyhäinhoitolautakunnan vastuulle. Kirjalliset muotovaatimukset aiheuttivat turhautumista, eikä niiden käyttämistä nähty tarpeellisena.¹⁴³ Elias Vehkalammen kuolema osoittikin esimerkillisesti kirjallisten tarkastuselostusten arvon, kuten jäljempänä todetaan.

¹⁴¹ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

¹⁴² Pulma 1995, s. 113–114.

¹⁴³ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

4 Perhon murhenäytelmä ja sen seuraukset

4.1 Elias Vehkalammen huolto

Perhossa käytettiin 1920- ja 1930-luvuilla köyhäinhuoltolain määräämiä kirjallisia huoltosopimuksia sekä aikuisten että lasten yksityishoitosisjoituksissa.¹⁴⁴ Helsingiuksen vuosisatojen vaihteessa esittämän mallin mukaisesti alaikäisen ja aikuisen yksityishoidosta tuli sopia eri ehdoin, koska lapsen saaman hoidon ehdot tulivat olla tarkemmat.¹⁴⁵ Myös Eliaksesta oli tehty tällainen huoltosopimus jokaisena vuonna, kun hänet sijoitettiin yksityishoittoon. Vuosina 1927-1930 Eliaksen huollosta sovittiin alaikäisen huoltosopimuksella, kuten häntä kaksi vuotta vanhemmasta sisarestaan. Vuonna 1931 nämä täytettävät alaikäisten huoltosopimukset olivat oletettavasti Perhossa loppuneet, sillä sekä Eliaksen että Helvi-siskon yksityishoidosta sovittiin aikuisen huoltosopimuksella. Oletettavasti tarkoituksena kuitenkin oli toimia lapsen sijoitushoidon ehtojen mukaisesti.¹⁴⁶ Aikuisen ja lasten huoltosopimuksissa oli olennaisia eroja, joita esittelen seuraavaksi samalla Eliaksen tosiasiallisesti saamaa hoitoa arvioiden.

The image shows two pages of a handwritten care agreement (huoltosopimus) for Elias Vehkalampi from 1931. The left page contains the terms of the agreement, and the right page contains a table for recording payments and a signature block.

Left Page: Huoltosopimus N:o 4916

Right Page: Huoltosopimus N:o

Vuosi, kuukausi ja päivä	Aika, josta maksu on saatavana	Hoitopalkkio kirjattuna ja numerolla	Kuittaus
1931 Maalisk. 9		kolmeentoista neljäsatoa 20/100	314/100 Jouhko Launela

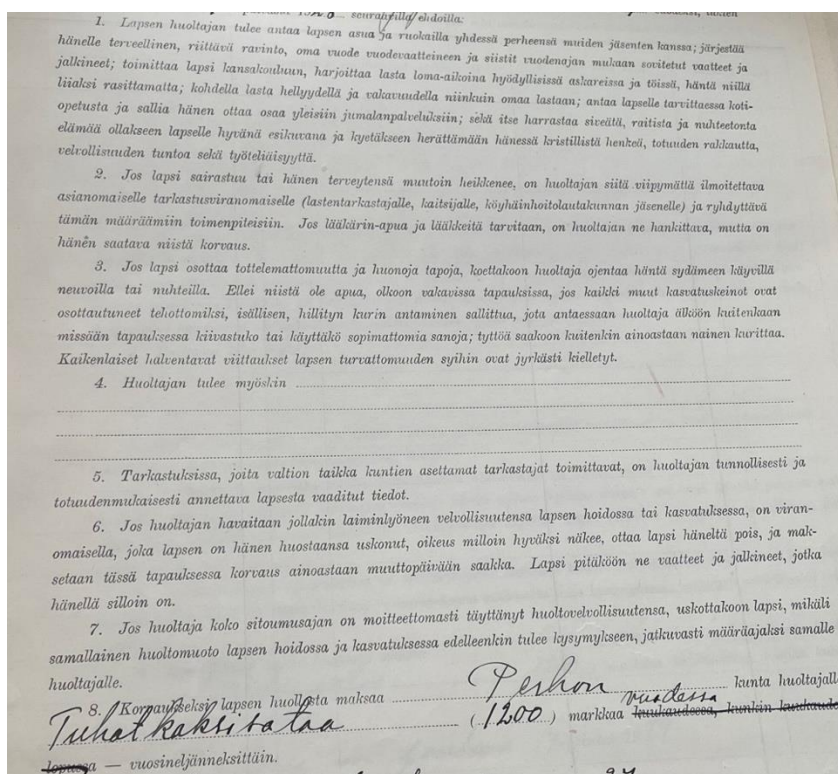
Kuva 4: Elias Vehkalammen huoltosopimus vuodelle 1931.

¹⁴⁴ PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: esim. Elias ja Helvi Vehkalammen huoltosopimukset: 16.04.1927, 27.12.1927, 17.12.1928, 17.12.1929 ja 27.12.1930.

¹⁴⁵ Helsingius 1889, s. 23–32.

¹⁴⁶ PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias ja Helvi Vehkalammen huoltosopimukset: 16.04.1927, 27.12.1927, 17.12.1928, 17.12.1929 ja 27.12.1930.

Alaikäisen huoltosopimuksen ehdossa ensimmäiseksi mainittiin, että lapsen tulee antaa asua ja ruokailla yhdessä muun perheen kanssa.¹⁴⁷ Aikuisen huoltosopimuksessa tämä taas oli mahdollinen eli aikuisen hoidokin tuli saada asua ja ruokailla perheen kanssa, jos tämä oli mahdollista niin järjestää.¹⁴⁸ Kristiina Tammisen ja naapuruston kertomusten mukaan Elias oli sijoituspaikassaan saanut nukkua ja syödä perheen kanssa.¹⁴⁹ Sekä lapsille että aikuisille hoidoille tuli järjestää oma vuode vuodevaatteineen ja siistit vuodenajanmukaiset vaatteet ja jalkineet.¹⁵⁰ Kristiina Tammisen kertomuksen mukaan Eliaksella oli oma pukkisänky ja siinä vuodevaatteina olkipatja, tyyny, lakana ja täkki. Vaatetuksenaan pojalla oli kolmet alushousut, kolme paitaa, kahdet päällyshousut, pusero ja takki, jotka olivat tulleet Eliaksen mukana edellisestä hoitopaikasta. Usean naapurin kertomuksen mukaan Eliaksen vaatteet olivat kuitenkin rääsyiset, eivätkä lainkaan vuodenajanmukaiset.¹⁵¹

Kuva 5: Alaikäisen huoltosopimuksen ehdot vuonna 1927.

¹⁴⁷ PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias ja Helvi Vehkalammen huoltosopimukset: 16.04.1927, 27.12.1927, 17.12.1928 ja 17.12.1929.

¹⁴⁸ PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias Vehkalammen huoltosopimus: 27.12.1930.

¹⁴⁹ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

¹⁵⁰ PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias ja Helvi Vehkalammen huoltosopimukset: 16.04.1927, 27.12.1927, 17.12.1928, 17.12.1929 ja 27.12.1930.

¹⁵¹ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

Toiseksi huoltosopimuksen mukaan tuli lasten ja aikuisten saada hoitopaikassaan riittävä ja terveellinen ravinto.¹⁵² Eliaksen saaman ravinnon määrää oli naapurustossa epäilty, sillä poika oli usein käynyt pyytämässä ruokaa naapureilta. Lisäksi Elias oli hyvin laiha ja heikossa kunnossa Saarelan väen luona ollessaan. Uuno ja Kristiina Tammisen kertomusten mukaan pojalle annettiin riittävästi ruokaa eli kolme ateriaa päivässä ja lypsyaikoina tämän lisäksi laillinen lämmintä maitoa kahdesti päivässä. Naapurien kertomusten mukaan taas Elias sai pienen kupillisen velliä tai keittoa kolmesti päivässä, mikä ei näyttänyt olleen riittävää. Eliaksen käydessä kerjäämässä ruokaa naapurustolta hän itse nimittäin kertoi, että sai kotonaan liian vähän ruokaa. Naapurien kertomusten mukaan poika oli ainakin viidessä naapuritalossa käynyt Saarelassa asumisen aikana pyytämässä syötävää, josta Saarelan väki oli ollut vihaisia Eliakselle.¹⁵³ Eliaksen kohdalla ravinnon määrä sekä laatu olisivat olleet oleellisessa asemassa, koska kuten seuraavassa esitetään hänen todettiin olleen huonovatsainen ja sairastaneen suolikatarria.¹⁵⁴

Sekä lapsi että aikuinen hoidokki tuli huoltosopimuksen mukaan viipymättä toimittaa lääkärin avun piiriin tarvittaessa ja hoidokin terveydentilasta tuli heti ilmoittaa köyhäinhoidon tarkastusviranomaiselle. Muutenkin hoidokin oloista tuli hoitajan antaa ajantasaista ja luotettavaa tietoa viranomaisille.¹⁵⁵ Saarelan väen ja naapuruston mukaan Elias oli kevään 1931 aikana selkeästi laihtunut, heikentynyt ja ollut sairaalloinen. Huhtikuussa 1931 naapurustosta ilmoitettiin kahden eri henkilön toimesta asiasta köyhäinhoitoviranomaisille eli tieto Eliaksen sairastamisesta ei tullut huoltosopimuksen mukaan huoltajalta itseltään. Köyhäin角度lautakunnan jäsen Kalle Kivelä oli käynyt katsomassa pojan oloja ja määrännyt tämän lääkäriin vietäväksi.¹⁵⁶ Elias vietiin lääkäriin, mitä osoittavat esimerkiksi lääkärintodistus määrättyine resepteineen sekä Jaakko Saarelan hakemat matkakorvaukset köyhäin角度lautakunnalta.¹⁵⁷ Eliaksen tila ei tämän jälkeen kohonnut, mutta häntä ei toimitettu lääkärin määräyksestä huolimatta uudestaan lääkärin tutkittavaksi. Elias oli sairas, mutta työskenteli naapuruston kertomusten mukaan entiseen tahtiin, eikä lääkärin hoito-ohjeita levon ja ruuan suhteen noudatettu.¹⁵⁸

¹⁵² PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias Vehkalammen huoltosopimus: 17.12.1929 ja 27.12.1930.

¹⁵³ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

¹⁵⁴ VMA: C4c:3: Lääkärintodistus 25.08.1931.

¹⁵⁵ PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias Vehkalammen huoltosopimukset: 17.12.1929 ja 27.12.1930.

¹⁵⁶ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

¹⁵⁷ VMA: C4c:3: Lääkärintodistus 25.08.1931 ja reseptit n:o 1516-1517 ja PKA, SLTKA, III 16 Cb:1: Perhon köyhäin角度lautakunnan pöytäkirja 1927-1935: 27.04.1931.

¹⁵⁸ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

Eliasta hoitaneen lääkärin todistuslauselman mukaan hänen antamallaan hoito-ohjeilla ja ruokavaliolla poika olisi tullut kuntoon.¹⁵⁹ Todistajien mukaan Saarelan väki omavaraisuudestaan huolimatta nähtiin harjoittavan ”liiaksikin säästäväistä taloutta” ruuan suhteen, eikä ruokaa esimerkiksi annettu kuin määrättyinä ruoka-aikoina.¹⁶⁰ Saarelan väki käytti myös todistettavasti paljon raakaruokaa, joka ei ollut Eliakselle tämän sairauden vuoksi hyväksi.¹⁶¹

Vuoden 1921 oppivelvollisuuslain 1:3 §:n mukaan lapsi tuli toimittaa kansakouluun 7-vuotiaasta alkaen. Samoin kehoitettiin myös alaikäisen huoltosopimuksen ehdoissa. Elias ei ollut käynyt koulua ennen Saarelan luokse muuttoa eikä siellä ollessaan.¹⁶² Eliasta pidettiin etenkin Saarelan väen mukaan henkisesti myöhään kehittyneenä, jolloin kouluun menemistä voitiin viivyttää oppivelvollisuuslain 1:1 §:n mukaan.¹⁶³ Perhon köyhäinhuoltolautakunnassa oli suunniteltu Eliaksen koulun aloittamista vuonna 1932 syksyllä Eliaksen ollessa 10-vuotias.¹⁶⁴ Alaikäisen huoltosopimuksen mukaan lapselle tuli antaa kotiopetusta ja sekä lapselle että aikuiselle tuli antaa mahdollisuus käydä jumalanpalveluksissa tai pyhäkoulussa.¹⁶⁵ Jaakko Saarela antoi Eliakselle kotiopetusta toisinaan, mutta pyhäkoulussa pojan ei annettu käydä.¹⁶⁶ Etenkin pyhäkoulussa käymisen kieltäminen aiheutti aikalaisissa paheksuntaa. Kuten sanottu, Perhon kunnassa ja tapahtuman aikaisessa yhteiskunnassa uskonnollisuus oli hyvin tärkeää. Pyhäkoulu järjestettiin Saarelan seinänaapurissa Puumalan perheen luona ja Saarelan väki kielsi Eliasta käymästä siellä. Syyksi Saarelan väki esitti sen, että Elias kerjasi ruokaa siellä ollessaan.¹⁶⁷ Lisäksi esimerkiksi Kristiina Tammisen kirjoittamista kirjeistä köyhäinhoidon viranomaisille ilmenee seinänaapureiden välinen kireys liittyen Puumalan perheen lestadiolaisuuteen.¹⁶⁸

¹⁵⁹ VMA C4a:78: Tuomioluettelo 22.09.1931.

¹⁶⁰ VMA C4c:3: Tuomioluettelo 05.09.1931.

¹⁶¹ VMA C4a:78: Tuomioluettelo 22.09.1931.

¹⁶² PKA, SLTKA III 16 Fb2:6: Elias ja Helvi Vehkalammen huoltosopimukset: 16.04.1927, 27.12.1927, 17.12.1928 ja 17.12.1929.

¹⁶³ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

¹⁶⁴ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

¹⁶⁵ PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias Vehkalammen huoltosopimukset: 17.12.1929 ja 27.12.1930.

¹⁶⁶ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931 ja VMA C4c:3: Tuomioluettelo 05.09.1931.

¹⁶⁷ Esim. Suomen Pienviljelijä, 21.08.1931, nro 64, s. 1 ja Ajan Sana, 19.08.1931, nro 189, s. 1 ja VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

¹⁶⁸ PKA, SLTKA, III 16 El:1: Kirje Kristiina Tammiselta Jooseppi Koivukoskelle, 04.08.1931 ja PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Kirje Kristiina Tammiselta Perhon köyhäinhuoltolautakunnalle, 23.08.1931.

Lapsen huoltosopimuksen mukaan lasta tuli loma-aikoina harjoittaa hyödyllisissä kodin askareissa ja töissä lasta kuitenkin liiaksi rasittamatta.¹⁶⁹ Aikuisen huoltosopimuksessa taas hoidossa olevan tuli tarkoin noudattaa huoltajan määräyksiä ja tehdä tämän osoittamaa työtä aina voimiensa mukaan.¹⁷⁰ Eliaksen työnteko oli naapurustoa ihmetyttänyt ja heidän mukaansa poika teki töitä viikon jokaisena päivänä aamuvarhaisesta iltamyöhään. Eliaksen työtehtäviin kuului keväällä kivien kerääminen pellolta ja kesällä lehtien repiminen eläimille. Lisäksi hän avusti perhettä navettatöissä esimerkiksi harjaamalla lehmiä.¹⁷¹ Saarelan väki vähätteli töiden raskautta, mutta jokapäiväinen työnteko nähtiin naapurustossa lapselle haitallisena ja tätä liiaksi rasittavana. Elias työskenteli Saarelassa aikuisen lailla.¹⁷²

Huoltosopimuksen mukaan huoltajan tuli alaikäistä hoidokkia kohdella hellyydellä ja vakaavuudella niin kuin omaa lastaan. Aikuista hoidokkia tuli kohdella ystävällisesti ja oikeudenmukaisesti, eikä ollut sallittua, että hoidokkia hoitopaikassa pilkattiin tai moitittiin. Alaikäisen huoltosopimuksen mukaan lasta tuli aina ensisijaisesti ojentaa ”sydämeen käyvillä neuvoilla” ja vasta viimesijaisesti lapselle saatiin antaa hillittyä kuria yhden huoltajan toimesta. Erikseen kiellettiin huoltajan kiivastuminen tai sopimattomien sanojen käyttäminen kuritusta annettaessa. Eliasta kohdeltiin Saarelassa todistettavasti kaltoin, eikä siten kuin huoltosopimuksessa vaadittiin. Eliaksesta puhuttiin ja tätä puhuteltiin alentavasti, mutta myös pahoinpideltiin Kristiina ja Uno Tammisen toimesta.¹⁷³ Todistajien mukaan Saarelassa Eliasta kutsuttiin esimerkiksi ”rengiksi” ja ”elättivarkaaksi” ja seinänaapurissa asunut Puumalan perhe oli kuullut selkeitä Eliaksen parkaisuja tämän pieksemisen seurauksena.¹⁷⁴ Tammisten mukaan kyse oli kuitenkin pojan kurittamisesta kasvatustarkoituksessa, joka siihen aikaan oli sallittua. Huoltosopimuksen nimiinsä ottaneen Jaakko Saarelan taas kerrottiin kohdelleen Eliasta hyvin ja hän esimerkiksi antoi Eliakselle salaa muulta väeltä ruokaa syödäkseen.¹⁷⁵

Jos huoltajan havaittiin laiminlyöneen huoltosopimuksen velvollisuuksia, sai köyhäinhuoltoviranomainen milloin tahansa ottaa hoidokin pois hoitajalta ja hankkia tälle paremman

¹⁶⁹ PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias Vehkalammen huoltosopimus: 17.12.1929.

¹⁷⁰ PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias Vehkalammen huoltosopimus: 27.12.1930.

¹⁷¹ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

¹⁷² VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931 ja PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Kirje Kristiina Tammiselta Perhon köyhäinhuoltolautakunnalle, 23.08.1931.

¹⁷³ VMA C4c:3: Poliisikuulustelupöytäkirja 27.07.1931.

¹⁷⁴ VMA C4c:3: Tuomioluettelo 05.09.1931 ja VMA C4c:3: Poliisikuulustelupöytäkirja 27.07.1931.

¹⁷⁵ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

hoitopaikan.¹⁷⁶ Perhon kunnassa köyhäinlaitokunta sijoitti lapsia uusiin hoitopaikkoihin kesken vuoden esimerkiksi huonon kohtelun ja huonon hoidon vuoksi, joten tätä ehtoa paikkakunnalla noudatettiin. Vaikka köyhäinlaitokunta oli tietoinen Eliaksen sairastumisesta hoitopaikassaan sekä huonosta hoidosta, Eliasta ei otettu pois Saarelasta.¹⁷⁷

Yksityishoitoon sijoitetulle lapselle tuli taata koko alaikäisyyden ajalle sama sijoituspaikka, mikäli hoitopaikka katsottiin hyväksi ja sopimuksen ehtoja täyttäväksi.¹⁷⁸ Aikuiselle hoidettavalle haluttiin tämän lisäksi antaa mahdollisuus lausua oma näkemys siitä, haluaako jäädä samaan paikkaan hoidettavaksi.¹⁷⁹ Hoitopaikan sopivuutta arvioitiin aina vuoden lopussa, kun huoltosopimukset tehtiin seuraavalle vuodelle. Sopimukset tehtiin aina vuodeksi kerrallaan.¹⁸⁰ Eliaksen kohdalla sijoituskoti vaihtui useampaan otteeseen, sillä Saarela oli pojan neljäs sijoituspaikka viiden vuoden aikana.¹⁸¹ Köyhäinlaitokunnan mukainen sijoitushoidon pysyvyyden vaatimus edellytti, että hoitopaikka katsottiin hyväksi. Hoitomaksujen ei tullut myöskään vaikuttaa lapsen hoitopaikan vaihtamiseen.¹⁸² Ennen Eliaksen siirtoa vuodeksi 1931 Saarelaan Elias oli viihtynyt Linnan perheessä ja hoitopaikka oli ollut moitteeton.¹⁸³ Köyhäinlaitokunta ei kirjannut syytä Eliaksen hoitopaikan vaihtamiselle ja paikkakunnalla oli yleisesti tiedossa, että hoitopaikat jaettiin niistä vähiten tarjonneille.¹⁸⁴ Köyhäinlaitokunnan mukaan asiassa oli huomioitu se, että Linnan perheellä oli useampia alaikäisiä lapsia hoidettavanaan. Oletettavasti syynä kuitenkin oli Jaakko Saarelan alin hoitomaksutarjous, joka oli 200 markkaa huokeampi kuin Linnan väki oli tarjonnut.¹⁸⁵

Huoltosopimuksen ehdot luettuaan tuli huoltajan allekirjoittaa alaikäisen huoltosopimus seuraavan lausekkeen alle: ”Lupaan vilpittömästi parhaan ymmärrykseni mukaan täyttää täten vastattavakseni ottamani alaikäisen huoltotehtävän.”¹⁸⁶ Koska Eliaksen hoidosta sovittiin

¹⁷⁶ PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias Vehkalammen huoltosopimukset: 17.12.1929 ja 27.12.1930.

¹⁷⁷ PKA, SLTKA, III 16 Cb:1: Perhon köyhäinlaitokunnan pöytäkirja 1927-1935: 16.08.1928, 16.08.1929 ja 16.10.1929 VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

¹⁷⁸ PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias Vehkalammen huoltosopimus: 17.12.1929.

¹⁷⁹ PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias Vehkalammen huoltosopimus: 27.12.1930.

¹⁸⁰ Aerschot 1996, s. 162.

¹⁸¹ PKA, SLTKA, III 16, Ed:1: Kirje Jaakko Päivärinnalta Perhon köyhäinlaitokunnalle, 11.08.1931.

¹⁸² Esim. Tavastähti 1926, s. 68.

¹⁸³ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

¹⁸⁴ PKA, SLTKA, III 16 Cb:1: Perhon köyhäinlaitokunnan pöytäkirja 1927-1935: 16.12.1929.

¹⁸⁵ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

¹⁸⁶ PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias Vehkalammen huoltosopimus: 17.12.1929.

aikuisen huoltosopimuksella, oli lauseke eri. Jaakko Saarela allekirjoitti huoltosopimuksen seuraavasti: ”Olen tyytyväinen ja lupaan vilpittömästi ja parhaan ymmärrykseni mukaan täyttää puheena olevat sitoumukset.”¹⁸⁷

Kuten köyhäinhoitolaissa ja kunnan köyhäinhoidon ohjesäännössä mainittiin, köyhäinhoitolautakunta oli vastuuasemassa selvittääkseen mahdollisen hoitopaikan sopivuuden sijoitettavalle henkilölle.¹⁸⁸ Köyhäinhoitolautakunnan mukaan ennen kuin Elias sijoitettiin Saarelaan, oli köyhäinhoitolautakunnan jäsen Kalle Kivelä käynyt tarkastamassa kodin olosuhteet ja perheen sopivuuden kyseiseen tehtävään. Kivelä oli omien tietojen perusteella ja kuultuaan lähimpiä naapureita asiasta tullut siihen tulokseen, että Saarelan perhe ja koti olivat lapsen kasvatukseen sopivat.¹⁸⁹

4.2 Elias Vehkalammen kuolema

”Elias Matias Vehkalampi ei elä enään. Et tuntenut häntä enkä minäkään häntä tuntenut. Mutta kuolemansa on yhä silmiäni edessä. Elias oli 9-vuotias kunnan hoidokki Perhon kunnassa. Hän oli nähnyt vilua ja nälkää kuin usein köyhän lapsi. Nälkäisenä hänet hoitokodista pantiin sunnuntainakin lehtiä repimään. Ja kun hän meni ruokaa anelemaan, niin raakalaismies tarttui häneen kuin kai monesti ennenkin, vei joen rannalle, löysi linnun raadon ja tuppasi poikaparan suuhun. Poika rukoili armoa, ei saanut, tukehtui ja kuoli.”¹⁹⁰

Elias todettiin Saarelassa sairaaksi keväällä 1931. Todistajien mukaan Elias oli myös saanut riittämättömästi ravintoa, sillä tämä kävi useita kertoja useasta eri talosta pyytämässä ruokaa syödäkseen. Elias oli sairaalloisen laiha, kuihtunut ja ”huonon näköinen”, kuten yksi todistajista kertoi. Näistä seikoista huolimatta Elias teki töitä aikuisen tavalla ja tätä kohdeltiin todistajien mukaan ankarasti.¹⁹¹ Sunnuntaina 26.7.1931 aamupäivällä Elias oli isäntäväen käskystä laitettu keräämään lehtiä piha-alueen joen rannalle. Työpäivän aikana Elias oli käynyt tapansa mukaan pyytämässä naapuritaloista ruokaa ja kertonut olevansa nälissään. Uno Tammisen kertomuksen mukaan hän oli noin klo 12 aikaan huomannut, ettei Elias ollut työntekopaikallaan ja lähti etsimään tätä. Kun hän löysi pojan naapuritalojen luota, hän kielsi Eliasta

¹⁸⁷ PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias Vehkalammen huoltosopimus: 27.12.1930.

¹⁸⁸ Tavastähti 1926, s. 64–66, Aerschot 1996, s. 162, KHL 145/1922 24 § ja VMA C4a:78: Perhon kunnan köyhäinhoidon ohjesääntö, 1923.

¹⁸⁹ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931. ja Huoltaja: kunnallisen huoltotoiminnan ja yksityisen hyväntekeväisyyden äänenkannattaja, 01.09.1931, nro 17, s. 11–13.

¹⁹⁰ Nuori kansa: kristillisen työläisnuorison julkaisu, 20.08.1931, nro 32, s. 4.

¹⁹¹ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

menemästä taloihin ja käski hänet takaisin keräämään lehtiä. Elias oli lähtenyt Uunoa kar-
kuun, joten Uuno otti hänen paidastaan kiinni ja vetäisi taaksepäin ohjaten poikaa oikeaan
suuntaan. Hän oli jättänyt pojan tekemään työtehtävänsä ja käskenyt tätä tekemään työn lop-
puun ja tulemaan sitten perästä kotiin. Naapurit taas olivat nähneet, että Uuno Tamminen oli
jahdannut Eliasta takaa, huutaen ja kiroillen tälle. Uuno oli töninyt Eliasta selkään niin, että
poika kaatui tämän seurauksena. Uuno oli myös kantanut poikaa väkivaltaisesti takaisin työn-
tekopaikalle. Uuno oli viimeinen henkilö, joka nähtiin pojan seurassa.¹⁹²

Kun Eliasta ei kuulunut muutaman tunnin kuluttua, oli Uuno lähtenyt tiedettävästi etsimään
poikaa. Elias ei ollut työntekopaikalla eikä naapurustossa. Uuno pyysi naapuria mukaan etsin-
töihin ja hetken kuluttua he löysivät Eliaksen ruumiin Unon johdolla.¹⁹³ Poika löydettiin lä-
heltä työntekopaikkaa joen uomasta kuolleena, fyysisen pahoinpitelyn merkkejä täynnä sekä
mädäntynyt linnunraato kurkkuunsa tungettuna.¹⁹⁴ Kuolintapausta pidettiin välittömästi hämä-
räperäisenä. Unon mukaan poika oli varmasti hukkunut. Kun naapurustoa kerääntyi Saare-
laan kuultuaan tapauksesta, oli poika jo kannettu perunakuoppaan säkkiin käärittynä. Ruu-
mista tarkasteltaessa huomattiin, että poika saattoi olla vielä elossa ja tätä yritettiin naapurus-
ton toimesta elvyttää. He myös kutsuivat sairaanhoitajan paikalle, mitä Saarelan väki ei ollut
tehnyt. Ensin naapuruston väki ja sitten saapunut sairaanhoitaja antoivat pojalle tekohengi-
tystä. Sairaanhoitaja kuitenkin totesi Eliaksen kuolleeksi. Eliaksen kaulassa näkyi kuristusjäl-
kiä ja muualla kehossa oli tavanomaisesta poikkeavia mustelmia. Naapurusto kutsui poliisin
paikalle ja asiasta aloitettiin poliisitutkinta. Koska naapurit olivat nähneet Uuno Tamminen
pojan seurassa omituisissa olosuhteissa aikaisemmin päivällä, hänet pidätettiin välittömästi.
Saarelassa kyseisenä päivänä vierailleet ihmiset sekä lähimmät naapurit olivat huomanneet
Unon käyttäytyvän hyvin poikkeavasti. Mahdollisen tappajan kiinni saamisen lisäksi Perhon
köyhäinhuoltolautakunta joutui köyhäinhoidon piiritarkastajan tutkinnan alaiseksi, koska Elias
Vehkalampi oli köyhäinhuoltolautakunnan yksityishoitoon sijoittama lapsi.¹⁹⁵

Kukkasilla orvonpolku, ei käy konsanaan.
Hellyyttä ei keltään saa, on lapsuus iloton.

¹⁹² VMA C4c:3: Poliisikuulustelupöytäkirja 27.07.1931.

¹⁹³ VMA C4c:3: Poliisikuulustelupöytäkirja 27.07.1931.

¹⁹⁴ Toveritar: Suomen sos.-dem. työläisnaisliiton äänenkannattaja, 01.09.1931, nro 17, s. 5.

¹⁹⁵ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

Suurin raakuus tässä kai, on tultu huomaamaan.
Lapsen kuristain kun tappoi, roisto armoton.¹⁹⁶

Vaasan läänin maaherran määräyksestä Eliakselle suoritettiin ruumiinavaus. Ruumiinavauspöytäkirjaan on merkitty, että pojan otsassa, kasvoissa, kaulassa, niskassa, selässä ja raajoissa oli mustelmia ja kaulassa selkeät kuristusjäljet. Lisäksi piirilääkäri totesi useampaan otteeseen, että poika oli hyvin laiha ja rasvakudos oli puutteellinen. Ruumiinavauspöytäkirjan mukaan kuolema on johtunut väkivallasta ja lisäksi häntä oli kohdeltu ”tunnottomasti”. Piirilääkärin mukaan kuolinsyö oli tukehtuminen, joka oli johtunut kuristamisesta, kurkkuun tungen-
tusta linnunraadosta sekä veteen hukuttamisesta.¹⁹⁷

Aikalaiset kokivat tapauksen äärettömän julmana, joten se sai aikaan maanlaajuisen kirjoittelun päivälehdissä, mutta myös ulkomailla.¹⁹⁸ Eliaksen kohtaloa käsiteltiin esimerkiksi seuraavien otsikoin lehtien etusivuilla: ”Kaamea rikos Perhossa – 9-vuotias poika kuolleena joessa linnunraato suussaan ja sormenjäljet kaulassaan”¹⁹⁹, ”Kuohuttavaa raakuutta – 9-vuotiasta huutolaispoikaa rääkätty kuolemaan asti”²⁰⁰, ”Elias Vehkalampi menetti henkensä 200 markan takia”²⁰¹ ja ”Kunnanhoidokki Vehkalampi murhattu petomaisella tavalla”.²⁰² Kirjoittelua lehdissä oli koko loppuvuoden 1931 ensin päivittäin, sitten noin kerran viikossa. Eliaksen tapoa koskevaa esitutkintaa, ruumiinavauksen tietoja ja tuomioistuinkäsittelyä seurattiin tarkasti.²⁰³

Mieli murtuu, kaikkeen tottuu, kauhun uutisiin,
hurjimmat vain teot jääpi, mustiin unelmiin.
Vavahduttaa niiden mieltä, jotka tuntevat,
jotka hyvän, pahan eron, vielä huomaavat.²⁰⁴

¹⁹⁶ 3 laulua 1931, Perhon poika, s. 5–6.

¹⁹⁷ VMA C4c:3: Ruumiinavauspöytäkirja 08.08.1931.

¹⁹⁸ Huoltaja: kunnallisen huoltotoiminnan ja yksityisen hyväntekeväisyyden äänenkannattaja, 01.09.1931, nro 17, s. 3.

¹⁹⁹ Helsingin Sanomat, 05.08.1931, nro 208, s. 2.

²⁰⁰ Ajan Sana, 07.08.1931, nro 179, s. 1.

²⁰¹ Uusi Suomi, 27.08.1931, nro 230, s. 1.

²⁰² Kansan Työ, 07.08.1931, nro 178, s. 1.

²⁰³ Ks. esim. Kansan Työ 05.08.1931 nro 176, 07.08.1931 nro 178, 10.08.1931 nro 180, 13.08.1931 nro 183, 20.08.1931 nro 189, 22.08.1931 nro 191, 26.08.1931 nro 194, 27.08.1931 nro 195, 29.08.1931 nro 197, 07.09.1931 nro 204, 10.09.1931 nro 207, 12.09.1931 nro 209, 23.09.1931 nro 218, 26.09.1931 nro 221, 28.09.1931 nro 222, 21.11.1931 nro 269.

²⁰⁴ 3 laulua 1931, Perhon poika, s. 5–6.

Eliaksen kohtaloa ja tekijän ”raakalaisuutta” arvosteltiin rankasti. Teko koettiin maanlaajuisesti pysäyttävänä, mutta asiaa käsiteltiin alusta alkaen myös Perhon paikallislehdessä.²⁰⁵ Tapauksesta puhuttiin alkuun ”hukkumistapauksena”, johon Uno Tammisen epäiltiin jollain tavoin rikollisessa mielessä osallistuneen: ”Todistusketju Perhon rikosjutussa kiertyy yhä lujemmin Tammisen ympärille”. Uno Tamminen nousi otsikoihin useaan otteeseen ”murhaajana” koko nimellään ja hänestä julkaistiin paikallislehdessä myös kuva.²⁰⁶ Jo ennen oikeuden käsittelyä yksityiset ihmiset vaativat Tammiselle kuolemantuomiota teosta.²⁰⁷ Kun oikeuskäsittely alkoi, sitä seurattiin myös paikanpäältä, sillä sanomalehtien mukaan oikeussalissa oli jopa ”parisensataa paikkakuntalaista”.²⁰⁸ Oikeuskäsittelyn aikana kaikki lausunnot julkaistiin lehdissä.²⁰⁹

On siis selvää, että koko Suomen lisäksi Perhon kuntalaiset olivat tietoisia tapahtumista, ja että tapahtumat epäilemättä herättivät kuntalaisissa tunteita. Kristiina Tamminen kirjoittikin köyhäinhuoltoautokunnalle kirjeitä hänestä kerrotuista huhuista ja epäilyistä.²¹⁰ Lisäksi vuonna 1933 epäiltiin, että Eliaksen isäntäperheen pihamaalla ollut rakennus yritettiin tuhopolttaa ”kostotarkoituksessa”, sillä palo oli saanut alkunsa niin ”omituksissa olosuhteissa”, ettei epäilyä muusta kuin tuhopolton yrityksestä ollut. Epäiltyjä ei ollut, joten asia jäi selvittämättä.²¹¹

Edellä mainitun lisäksi silloinen köyhäinhuoltojärjestelmä ja sen puutteet puhututtivat Suomen kansaa yleisesti. Köyhäinhuoltojärjestelmässä huomautettiin olevan ilmeistä ”leväperäisyyttä”, koska köyhäinhuoltoautokunnan vastuulla oli löytää yksityishoitoon sijoitettavalle lapselle sopiva hoitopaikka. Katsottiin, että Perhon köyhäinhuoltoautokunta oli vastuussa Eliaksen kohtalosta.²¹² Arvostelun kohteeksi joutui ennen kaikkea viranomaisten laiminlyönnit ja voimassa olevia lainsäännöksiä esimerkiksi lasten sijoituspaikkojen valvonnasta tuotiin esille.

²⁰⁵ Keskipohjanmaa, 13.08.1931, nro 91, s. 3: ”Mooses Vehkalammin, perholaisen yhdeksänvuotiaan kunnanhoitokodin, kuolemantapaus, joka kaiken todennäköisyyden mukaan on raaimpia murhatapauksia mitä näillä seudun on koskaan tapahtunut, on herättänyt suurta huomioita koko maassa”.

²⁰⁶ Esim. Keskipohjanmaa, 30.07.1931, nro 85, s. 1, 06.08.1931, nro 88, s. 1, 08.08.1931, nro 89, s. 4, 13.08.1931, nro 91, s. 1, 08.09.1931, nro 102, s. 1 ja 4, 24.09.1931, nro 109, s. 1, 22.10.1931, nro 121, s. 2, 24.11.1931, nro 135 B, s. 4

²⁰⁷ Helsingin Sanomat, 11.08.1931, nro 214, s. 7.

²⁰⁸ Kansan Lehti, 23.09.1931, nro 219, s. 1.

²⁰⁹ Keskipohjanmaa, 08.09.1931, nro 102, s. 4.

²¹⁰ PKA, SLTKA, III 16: El:1: Kirje Kristiina Tammiselta Jooseppi Koivukoskelle, 04.08.1932 ja Fb2:6: Kirje Kristiina Tammiselta Perhon köyhäinhuoltoautokunnalle, 23.08.1931.

²¹¹ Kansan Työ, 15.02.1933, nro 38, s. 5.

²¹² Kansan Työ, 26.08.1931, nro 194, s. 1.

Esimerkinomaisesti Perhon köyhäinlaitokunta ei ollut noudattanut voimassa olleita säännöksiä.²¹³ Eliaksen tapaus ei unohtunut kansan keskuudessa heti, sillä esimerkiksi vielä vuonna 1935 kirjoitettiin siitä, kuinka köyhäinhoito olisi järjestettävä inhimillisiä oloja vastaavaksi ja että turvattomien lasten huoltoon olisi kiinnitettävä yhä enemmän huomiota esimerkiksi valvomalla kunnolla sijoituskoteja ja lasten niissä kokemaa kohtelua. Pelättiin, että ”surullisen kuuluisat Perhon tapaukset” pääsevät uusiutumaan.²¹⁴

4.3 Asian oikeudellinen käsittely

”Tapaus on siksi mieliä järkyttävä, että on vaadittava toimeenpantavaksi tarkka tutkimus ja vaadittava syytteeseen ei vain petomainen murhaaja, vaan myös ne, jotka olivat ottaneet lapsen hoitaakseen maksua vastaan, sekä ne köyhäinlaitokunnan jäsenet, jotka olivat valvojavelvollisuutensa laiminlyönnillä teon aiheuttaneet.”²¹⁵

Kuten sanottua, tapaus kuohutti koko Suomen kansaa ja kansalaiset vaativat tuomiota Eliaksen kuoleman johdosta sekä mahdolliselle tekijälle että kunnan viranomaisille. Julkisuuteen noussut tapaus herätti ihmiset pohtimaan koko köyhäinlaitojärjestelmää ja sen puutteita. Perhon köyhäinlaitoksen piiritarkastajana toiminut Jaakko Päivärinta ilmoitti Perhon köyhäinlaitokunnan laiminlyönneistä Vaasan läänin maaherralle köyhäinlaitolain 67 §:n mukaisesti.²¹⁶ Maaherran päätöksen mukaan syytteeseen asetettiin kuolemantapauksen johdosta ensin Tammiset ja toiseksi köyhäinlaitokunnan jäsenet.²¹⁷

Alimpana oikeusasteena Suomessa toimi 1930-luvulla kihlakunnanoikeus, joka kokoontui istumaan käräjiä kahdesti vuodessa ja tarpeen vaatiessa niiden välissä välikäräjille.²¹⁸ Eliaksen kuolemaa koskeva oikeudenkäynti käytiin Vetelin kihlakunnanoikeudessa Vetelin käräjäkunnassa, johon kuului muun muassa Perhon kunta.²¹⁹ Maaherra Kaarlo Martosen päätöksellä ensin järjestettiin välikäräjät asian käsittelemisen aloittamiseksi 5.9.1931 ja asian tarkemman selvityksen vuoksi asian käsittelyä jatkettiin varsinaisilla syyskäräjillä Tammisten osalta 22.9.1931 ja köyhäinlaitokunnan osalta 26.9.1931.²²⁰ Asiassa virallisena syyttäjänä

²¹³ Kansan Työ, 20.08.1931, nro 189, s. 3.

²¹⁴ Kansan Työ, 09.04.1935, nro 82, s. 5.

²¹⁵ Suomen Sosialidemokraatti, 09.08.1931, nro 213, s. 7.

²¹⁶ VMA C4a:78: Kirje Jaakko Päivärinnalta Vaasan läänin Maaherralle, 28.08.1931.

²¹⁷ VMA C4c:3: Tuomioluettelo 05.09.1931.

²¹⁸ Virrankoski 1961, s. 230.

²¹⁹ Junnila 1987, s. 431.

²²⁰ VMA C4c:3: Tuomioluettelo 05.09.1931 ja VMA C4a:78: Tuomioluettelo 22.09.1931 ja 26.09.1931.

toimi Vetelin nimismies ylikonstaapeli Eino Pekkala, joka oli suorittanut tapauksen poliisitutkinnan Perhossa.²²¹

4.4 Pahoinpitely ja tappo

Syyttäjä vaati Uuno Tammiselle rangaistusta Elias Vehkalammen kuolemasta ensin nimikkeellä tappo ja sitten murha. Kristiina Tammista syytettiin Eliaksen pahoinpitelystä hoidon aikana. Eliaksen vanhemmat velipuolet sekä köyhäinhoitolautakunta yhtyivät syyttäjän rangaistusvaatimukseen. Uuno Tammisen avustajana oikeudessa toimi lakitieteiden kandidaatti ja varatuomari Pekka Kaila. Muilla ei ollut oikeudellista avustajaa. Silloisen voimassa olleen rikoslain 21 luvussa säänneltiin murhasta, taposta ja muusta pahoinpitelystä. Luvun 2 §:n mukaan, jos joku, ”surmaamisen aikomuksessa, pikaistuksissa on ottanut toiselta hengen; tuomitakoon tahallisesta taposta kuritushuoneeseen vähintään kahdeksaksi ja enintään kahdeksitoista vuodeksi taikka elinkaudeksi.” Pahoinpitelystä säädettiin 5-6 §:ssä, ja rangaistuksen määrä määrittyi tahallisuuden asteen ja aiheutetun ruumiinvamman mukaan. Kuritushuonetuomiosta säädettiin rikoslain 2 luvussa, jonka mukaan kuritushuonerangaistus voitiin tuomita joko elinkaudeksi tai määrääjäksi, enintään 12 vuodeksi.²²² Kuritushuonetuomiossa oli kyse vapausrangaistuksesta, jossa tuomittu asetettiin rangaistuksena rikoksesta tekemään työtä useimmiten vankilassa.²²³

Tammiset kielsivät syytteet Eliaksen taposta ja pahoinpitelystä. Saarelan väen mukaan poikaa ei ollut Saarelassa koskaan kohdeltu kaltoin vaan ainoastaan kuritettu fyysisesti kasvatustarhoituksessa. Tapahtumapäivästä Uuno Tamminen lausui, että hän oli ollut kiihtyneessä tilassa pojan karkaamisesta, mutta väkivaltaa hän ei ollut käyttänyt. Lisäksi Uuno Tammisen mukaan he hoitivat Saarelassa poikaa lääkärin hoito-ohjeiden mukaisesti. Hänen mukaansa poika keksi valheita, oli tottelematon ja tämän kuolema johtui tämän itsensä aiheuttamasta onnettomuudesta, johon kukaan muulla ei ollut osuutta. Kristiina Tamminen kielsi pahoinpitelyn, mutta kertoi kahdesti vitsalla kurittaneen Eliasta tottelemattomuudesta ja valehtelusta. Kihlakunnanoikeus hylkäsi syytteen todistusten puuttuessa, sillä oikeus ei voinut näyttää toteen sitä, oliko Kristiina Tamminen ylittänyt oikeutensa kasvattajana ja syyllistynyt

²²¹ VMA C4c:3: Tuomioluettelo 05.09.1931 ja VMA C4c:3: Poliisikuulustelupöytäkirja 27.07.1931.

²²² RL 39/1889.

²²³ Hemmer 1950, s. 107.

pahoinpitelyyn.²²⁴ Tammiset kiistivät myös naapuruston epäilyt pojan saamasta huonosta hoidosta ja liiallisesta työnteosta.²²⁵

Oikeudessa kuultiin yhteensä 28 todistajaa Saarelan väen lisäksi. Mukana oli eniten naapuruston jäseniä, mutta myös Eliasta aikaisemmin keväällä hoitanut lääkäri, Eliasta elvyttänyt sairaanhoitaja, pojan edellisen isäntäperheen väki sekä kauppiaat, jotka olivat myyneet ruokatarvaa Saarelaan. Yhtenä tärkeimmistä todistajista voidaan pitää Puumalan perhettä, joka asui Saarelan väen seinänaapurissa. Syytteen puolesta oli 14 todistajaa ja he kertoivat Eliaksen huonosta hoidosta, pahoinpitelystä ja heikkokuntoisuudesta. Saarelan väen kannalla oli 12 todistajaa ja he vakuuttivat hoidon olleen mielestään hyvää tai ainakin keskinkertaista. Kaksi oikeudessa kuultua henkilöä pysyivät neutraalina. Todisteina käsiteltiin muun muassa poliisi-kuulustelu- ja ruumiinavauspöytäkirjoja, lääkärin todistusta, Eliakselle määrättyjä reseptejä sekä köyhäinhoidon piiritarkastajan tarkastuskertomusta Perhon köyhäinhuoltolautakunnan toiminnasta. Oikeudessa käytiin läpi myös esimerkiksi Saarelan kodin olosuhteita, jotka todettiin puutteellisiksi.²²⁶

Uuno Tamminen oli tapahtumahetkellä 23-vuotias ja hänet tunnettiin Perhossa hyvänä, siveellisenä ja rauhaa rakastavana henkilönä. Uunolla ei ollut ennestään rikosrekisteriä. Vaikka lähipiirissä ei uskottu Uunon syyllisyyteen, oli hän kuitenkin todistajien mukaan ollut Eliasta kohtaan ankarasanainen ja väkivaltainen.²²⁷ Kihlakunnanoikeus katsoi Uuno Tammisen syylliseksi Eliaksen kuolemaan. Eliaksen kuoleman katsottiin olleen välitön seuraus pojan väkivaltaisesta kohtelusta 26.7.1931. Lieventäväksi seikaksi kihlakunnanoikeus katsoi sen, että Uuno oli tehnyt teon kiivastuneena ja koska kyse oli tällaisesta ”pikaistumisesta”, ei kyse ollut murhasta vaan taposta. Rangaistusta säädettyä huomioon otettiin Uunon nuhteeton elämä ja se, ettei aikaisempaa rikoshistoriaa ollut. Uuno tuomittiin kihlakunnanoikeudessa taposta kahdeksan vuoden kuritushuoneeseen.²²⁸ Uuno Tamminen ei koskaan myöntänyt tekoa, ja tuomio annettiinkin vain todistelun perusteella.²²⁹

Kihlakunnanoikeuden päätös alistettiin hovioikeuden tarkastettavaksi ja Uuno Tamminen laati asiasta kaksi muistutuskirjelmää Vaasan hovioikeudelle. Ensimmäinen oli Tammisen itse

²²⁴ VMA C4a:78: Tuomioluettelo 22.09.1931

²²⁵ VMA C4c:3: Tuomioluettelo 05.09.1931 ja VMA C4a:78: Tuomioluettelo 22.09.1931 ja 26.09.1931.

²²⁶ VMA C4c:3: Tuomioluettelo 05.09.1931 ja VMA C4a:78: Tuomioluettelo 22.09.1931 ja 26.09.1931.

²²⁷ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

²²⁸ VMA C4a:78: Tuomioluettelo 22.09.1931.

²²⁹ Keskipohjanmaa, 24.09.1931, nro 109, s. 1.

laatima kertomus tyytymättömyydestä kihlakunnanoikeuden päätökseen, jossa hän antoi lisäselvitystä varsinkin todistajien lausuntoihin. Tamminen edelleen kielsi vahingoittaneensa poikaa ja julisti todistajien lausunnot huonosta hoidosta ja pahoinpitelemisestä perättömiksi.²³⁰ Toinen muistutuskirjelmä hovioikeudelle oli Tammisen asianajajan Kailan laatima, jonka tarkoituksena oli uudistaa aiemmin lausuttua. Kirjelmässä Kaila pyrki tuomaan esille sen, että syytteen tueksi ei ollut riittävää näyttöä ja että kihlakunnanoikeuden päätös oli epä johdonmukainen. Kaila vetosi mm. oikeuskirjallisuuteen.²³¹ Vaasan hovioikeus kuitenkin päätyi hyväksymään kihlakunnanoikeuden päätöksen sellaisenaan. Hovioikeudessa eriävän mielipiteen antoi yksi hovioikeuden jäsen, joka vaati syytetyille kuritushuonerangaistusta kahdeksan vuoden sijaan yhdeksäksi vuodeksi.²³²

On mielenkiintoista, että kuten aikaisemmasta ilmenee sekä voimassa olleessa köyhäinhuoltolaissa että Perhon kunnan köyhäinhoidon ohjesäännössä painotettiin kirjallisen huoltosopimuksen laatimista, mutta oikeuden käsitellessä Eliaksen saamaa hoitoa näitä Eliaksen hoidosta laadittuja huoltosopimuksia ehtoineen ei tarkasteltu lainkaan.²³³ Eliaksen huonosta hoidosta ja kohtelusta esitettiin todisteita puolesta ja vastaan, mutta lopullisessa päätöksessä ei otettu kantaa siihen, oliko huoltosopimuksen ehtoja noudatettu vai ei. Myöskään mitään rangaistusta huonosta hoidosta ei Saarelan väelle vaadittu, vaikka todisteiden valossa he olivat kaltoinkohdelleet poikaa jo pidemmän aikaa. Jaakko Saarelan osuutta tapahtumissa ei oikeuden käsittelyssä mainittu, vaikka hän oli huoltosopimuksen mukainen hoitaja.²³⁴ Kansalaiset seurasivat oikeuskäsittelyä tiiviisti ja tuomion tultua julki se aiheutti välitöntä tyytymättömyyttä.²³⁵

4.5 Köyhäinhuoltolautakunnan virkavirhe

”Tapaus antaa vakavan muistutuksen siitä, että köyhäinhuoltolautakuntien yleensä on syytä tarkistaa menettelytapojaan lastenhuollon tarkastuksessa, ja pitää huolta siitä, että lapsille, kun heidät yksityishoitoon sijoitetaan, valitaan sellainen koti, että he mikäli mahdollista voivat siinä koko kasvuikänsä olla.”²³⁶

²³⁰ VHA Ece:751: 221. Muistutuskirjelmä Vaasan hovioikeudelle, 16.10.1931.

²³¹ VHA Ece:751: 221. Muistutuskirjelmä Vaasan hovioikeudelle, 27.10.1931.

²³² VHA Di:265: 221. Vaasan hovioikeuden päätös 20.11.1931.

²³³ VMA C4c:3: Tuomioluettelo 05.09.1931 ja VMA C4a:78: Tuomioluettelo 22.09.1931 ja 26.09.1931.

²³⁴ VMA C4a:78: Tuomioluettelo 22.09.1931.

²³⁵ Kansan Lehti, 23.09.1931, nro 219, s. 1: Elias Vehkalammen räökkäys ja murha katsottiin oikeudessa ”pikaisuudessa tehdyksi tapoksi”.

²³⁶ Aamulehti, 19.08.1931, nro 222, s. 5.

Koko Suomen sanomalehdistö kirjoitti vuoden 1931 elokuun lopussa siitä, että Perhon köyhäinlaitokunta tultiin asettamaan syytteeseen laiminlyönneistään koskien yksityistä lapsen sijoitushoitoa. Kyse oli etusivun jutusta, jota otsikoitiin esimerkiksi seuraavasti: ”Syyte Perhon köyhäinlaitokunnalle: sen toiminnassa on ilmennyt ilmeistä leväperäisyyttä ja laiminlyönnejä”, ”Perhon köyhäinlaitokuntaa vastaan syyte Elias Vehkalammen kuoleman johdosta” ja ”Perhon raakalaisteko: köyhäinlaitokuntaa vastaan nostetaan syyte”.²³⁷ Köyhäinhoidon piiritarkastaja Jaakko Päivärinta esitti sosiaaliministeriön kehotuksesta maaherralle havaitsemansa puutteet ja rikkomukset Perhon köyhäinlaitokunnan toiminnassa, joita olivat muun muassa köyhäinlaitolain 24:2 §:n mukaisen yksityishoitosijoituksen pysyvyyden vaatimuksen rikkominen ja köyhäinlaitolain 26:2 §:n mukainen riittävän valvonnan ja tarkastusten järjestäminen.²³⁸ Syyttäjä vaati Perhon kunnan köyhäinlaitokunnalle rangaistusta virkavirheestä.²³⁹

Koko köyhäinhoidon ytimen määrittävän köyhäinlaitolain 1 §:n mukaan jokaiselle, joka ei siihen itse kyennyt, tuli kunnan järjestää köyhäinhoidolla tarpeenmukainen elatus ja hoito. Tarpeenmukaiseen elatukseen ja hoitoon voidaan katsoa kuuluvan myös sairaan lapsen tarvitseman hoidon järjestäminen kuten myös kunnan käyttämissä kirjallisissa huoltosopimuksissakin mainitaan.²⁴⁰ Jaakko Päivärinnan selvityksen mukaan Saarelan väki ei hoitopaikkana ollut tehtävänsä tasalla, eikä Eliaksen viimeisinä elinkuukausina köyhäinhoidolla järjestetty tälle tarpeenmukaista hoitoa kuten pykälässä säädetään.²⁴¹

Elias Vehkalammen hoitopaikka oli lyhyen ajan sisällä perusteetta vaihtunut kolmesti ennen Saarelaa. Asia ei käynyt ilmi vain Eliaksen kohdalla, vaan tätä vaatimusta oli rikottu myös muiden sijoitettujen lasten kanssa.²⁴² Elias sijoitettiin Saarelaan 1.1.1931 alkaen, eikä Eliaksen olosuhteita kunnan erityinen lastentarkastaja kirkkoherra Sarvela ollut kertaakaan käynyt tarkastamassa Eliaksen olosuhteita köyhäinlaitolain ja kunnan köyhäinhoidon ohjesäännön

²³⁷ Esim. Kansan Lehti, 26.08.1931, nro 195, s. 1, Kansan Työ, 26.08.1931, nro 194, s. 1, Sisä-Suomi, 26.08.1931, nro 193, s. 1, Sosialisti, 26.08.1931, nro 195, s. 1, Aamulehti, 27.08.1931, nro 230, s. 1, Itä-Savo, 27.08.1931, nro 94, s. 1, Keskipohjanmaa, 27.08.1931, nro 97, s. 1, Kouvolan Sanomat, 27.08.1931, nro 94, s. 1, Käkisalmen Sanomat, 27.08.1931, nro 94, s. 1, Mikkelin Sanomat, 27.08.1931, nro 102, s. 1

²³⁸ Ajan Sana, 26.08.1931, nro 195, s. 3 ja kirje Jaakko Päivärinnalta Vaasan läänin Maaherralle, 28.08.1931.

²³⁹ VMA C4a:78: Tuomioluettelo 26.09.1931.

²⁴⁰ Aerschot 1996, s. 147 ja PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Elias Vehkalammen huoltosopimukset: 17.12.1929 ja 27.12.1930.

²⁴¹ VMA C4a:78: Kirje Jaakko Päivärinnalta Vaasan läänin Maaherralle, 28.08.1931.

²⁴² VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

mukaisesti.²⁴³ Kun köyhäinhuoltolautakunnan jäsenelle Kivelälle tuli tieto naapuri Puumalan kertomasta huolesta koskien Eliaksen hoitoa ja sairastumista, oli hän vasta tällöin touku-
kuussa käynyt Saarelassa, jättämättä siitä kuitenkaan köyhäinhuoltolautakunnalle vaadittua tar-
kastusselostusta. Saamistaan tiedoista ja pojan sairastamisesta huolimatta lapsen oloja ei
käyty tämän jälkeen enää köyhäinhuoltolautakunnan toimesta tarkastamassa.²⁴⁴

Köyhäinhuoltolautakunnan esityksen mukaan tarpeelliset tarkastustoimenpiteet olivat kunnassa
järjestetty, mutta niistä ei nähty tarpeenmukaiseksi tehdä kirjallisia kertomuksia, koska niitä
pidettiin vain muodollisena seikkana. Köyhäinhuoltolautakunnan jäsenten mukaan tehdystä tar-
kastuskäynnistä annettiin aina suullinen selvitys seuraavassa köyhäinhuoltolautakunnan ko-
kouksessa. Lisäksi Perhon kunnanvaltuusto valitsi kirkkoherra Sarvelan lastenhuollontarkas-
tajaksi tammikuussa 1929 seuraavaksi kolmeksi vuodeksi. Näin ollen köyhäinhuoltolautakunta
katsoi Sarvelan olleen vastuussa yksityisesti sijoitettujen lasten, kuten myös Elias Vehkalam-
men, kotiolojen valvonnasta. Köyhäinhuoltolautakunnan puheenjohtajan Koivukosken mukaan
alaikäisten sijoituksissa sijoituspaikat vaihtuivat, koska entiset hoitajat eivät enää voineet pi-
tää hoitolaisia. Köyhäinhuoltolautakunnan jäsenen Kivelän mukaan Elias Vehkalampi siirret-
tiin Linnoilta Saarelaan, koska Kristiina ja Uuno Tamminen olivat tarjonneet pojasta halvem-
man hinnan. Lisäksi yksi henkilö, Pietari Linnan veli, oli puoltanut Saarelaa paremmaksi pai-
kaksi Eliakselle. Kivelä ei ollut käynyt tarkastamassa Eliaksen kotioloja ennen toukokuuta,
koska ei ollut kuullut mitään pahaa hoitopaikasta sanottavan.²⁴⁵

Oikeuden päätöksen mukaan köyhäinhuoltolautakunta ei ollut hoitanut köyhäinhuoltolain ja
kunnan ohjesäännön mukaista tarkastusvelvollisuuttaan. Syyttäjä katsoi, että kaikki köyhäin-
huoltolautakunnan jäsenet olivat yhtä syyllisiä tapahtumiin. Köyhäinhuoltolautakunta oli ollut
tietoinen Elias Vehkalammen sairastamisesta, eikä tästä huolimatta ollut varmistanut, että hä-
nelle annettiin tarpeenmukaista hoitoa. Köyhäinhuoltolautakunta ei ollut valvonut kuntaan vali-
tun lastenhuollontarkastajan eli Sarvelan toimintaa, eikä köyhäinhuoltolautakunnan puheenjoh-
tajana toiminut Koivukoski ollut valvonut muiden köyhäinhuoltoviranomaisten lakimääräisten
tehtävien, kuten tarkastusselostusten antamista, noudattamista. Lisäksi alaikäisten sijoituksen
pysyvyyden vaatimusta oli rikottu muidenkin kuin Elias Vehkalammen kohdalla. Näiden

²⁴³ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931 ja
kirje K.T. Sarvelalta Jaakko Päivärinnalle, 12.08.1931.

²⁴⁴ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931.

²⁴⁵ VMA C4a:78: Tuomioluettelo 26.09.1931.

seikkojen vuoksi köyhäinhuoltolautakunnan jäsenet tuomittiin syyllisiksi rikoslain 40:21 §:n mukaisesti virkavirheestä.²⁴⁶

Erityisen mielenkiintoista on se, että Perhon kuntaan oli Perhon kunnan köyhäinhoidon ohjesäännön mukaisesti valittu erityiseksi lastenhuollontarkastajaksi vuodesta 1929 eteenpäin kirkkoherra Sarvela. Hänen tärkeimpänä tehtävänä oli ohjesäännön 11 §:n mukaan valvoa yksityishoitoon sijoitettujen lasten kotioaloja köyhäinhuoltolain 26:2 §:n mukaisesti. Perhon köyhäinhuoltolautakunnan pöytäkirjassa on vain yksi merkintä erityiseksi lastentarkastajaksi valitusta Sarvelasta. Kirjaus on vuoden 1929 joulukuulta, jossa päätettiin yksityishoitoon sijoitettujen lasten sijoituspaikat vuodeksi 1930. Ainoan kerran köyhäinhuoltolautakunnan kokoukseen paikalla olleeksi merkitty Sarvela oli tällöin toiminut köyhäinhuoltolautakunnan apuna ja tiedonantajana alaikäisten lasten yksityishoitopaikoista.²⁴⁷

Sarvelan kertomuksen mukaan hänet oli kyllä valittu tehtävään, mutta hän ei ollut saanut tehtävän hoitamiseen tarvittavia tietoja köyhäinhuoltolautakunnalta, eikä köyhäinhuoltolautakunta esimerkiksi ohjeistanut häntä tehtävässä. Sarvela oli silloin tällöin tehtävänsä aikana käynyt kaikkien Perhon kunnassa yksityishoitoon sijoitettujen lasten luona, mutta ei ollut laatinut käynneistä tarkastuselostuksia köyhäinhuoltolautakunnalle, koska sellaisia ei köyhäinhuoltolautakunta vaatinut. Sarvela piti tarkastamiaan koteja moitteettomana. Vuonna 1930 joulukuussa köyhäinhuoltolautakunta ei ollut kutsunut Sarvelaa köyhäinhuoltolautakunnan kokoukseen koskien vuoden 1931 sijoituspaikkoja, eikä häneltä näin ollen ollut kysytty mielipidettä Elias Vehkalammen sijoittamisesta Linnoilta Saarelaan. Vuonna 1931 Sarvela laiminlöi kaikki tehtävänsä lastenhuollon tarkastajana. Sarvelan mukaan laiminlyönti johtui siitä, että häntä ei ollut kutsuttu neuvottelukokouksiin tai tiedotettu lasten uusista sijoituspaikoista.²⁴⁸ Vaikka pitkään kirkkoherran virassa toiminut lastenhuollontarkastajaksi valittu Sarvela tunnettiin kirkkoherrana passiivisena ja lähinnä vain välttämättömien asioiden hoitoon keskittyvänä henkilönä,²⁴⁹ ei häntä asetettu vastuuseen siitä, ettei hän toimensa aikana laatinut tarkastuskertomuksia eikä toiminut lainkaan vuonna 1931 tehtävässään. Oikeus katsoi, että yksityishoitoon sijoitettujen lasten valvonnan järjestäminen oli köyhäinhuoltolautakunnan vastuulla.²⁵⁰

²⁴⁶ VMA C4a:78: Tuomioluettelo 26.09.1931.

²⁴⁷ PKA, SLTKA, III 16 Cb:1: Perhon köyhäinhuoltolautakunnan pöytäkirja ajalta 1927-1935: 16.12.1929.

²⁴⁸ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931 ja kirje K.T. Sarvelalta Jaakko Päivärinnalle, 12.08.1931.

²⁴⁹ Tuomaala 1980, s. 26.

²⁵⁰ VMA C4a:78: Tuomioluettelo 26.09.1931.

Köyhäinhoitolautakunnan puheenjohtaja ja muut jäsenet tuomittiin virkavirheestä sakkoihin ilmeisistä laiminlyönneistä köyhäinhoitolakia ja kunnan köyhäinhoidon ohjesääntöä vastaan. Köyhäinhoitolautakunnan puheenjohtajalle määrättiin 300 markan suuruinen sakko ja Elias Vehkalammen kotipaikan köyhäinhoidon piiritarkastajalle Kalle Kivelälle 225 markan sakko. Neljälle köyhäinhoitolautakunnan jäsenelle määrättiin suoritettavaksi 150 markan sakko, ja yksi jäsenistä sai pelkän varoituksen.²⁵¹

Koska Elias Vehkalammen tapauksessa oli kyse siitä, että köyhäinhoitolautakunnan yksityishoitoon sijoittama lapsi tapettiin hoitopaikassaan, voidaan köyhäinhoitolautakunnan laiminlyöntien ja virkavirheiden katsoa olleen osasyynä pojan kuolemaan. Vaikka köyhäinhoitolautakunnan kertomusten mukaan Eliaksen sijoituspaikan vaihdossa ei ollut ainoastaan kyse huoneammasta vuosikorvauksesta ja että Saarelan kotiolot oli käyty tarkastamassa ja toteamassa lapselle soveliaaksi, on kuitenkin katsottava, että köyhäinhoitolain ja kunnan köyhäinhoidon ohjesäännön mukaisesti tehtävät toimet olisi voineet pelastaa lapsen hengen. Köyhäinhoitolautakunnan jäsenet olivat kuulleet naapuruston epäilyjä huhtikuusta alkaen Elias Vehkalammen saamasta hoidosta, jonka vuoksi köyhäinhoitolautakunta oli pyytänyt Perhon Hyväntekeväisyysyhdistyksen diakonissaa tarkastamaan yksityishoitoon sijoitettujen lasten kotioloja.²⁵² Tätä ei kuitenkaan saatu täytäntöön, sillä diakonissa sai asiasta tiedon vasta kuolintapauksen jälkeen.²⁵³ Kuten aikaisemmin on esitetty, köyhäinhoitolain, kunnan köyhäinhoidon ohjesäännön ja Eliaksen hoitosopimuksen nojalla lapsen olisi voinut ottaa pois välittömästi sellaiselta hoitajalta, jota epäiltiin huonoksi. Mikäli valvonta olisi ollut esimerkiksi köyhäinhoitolain mukainen, olisivat Elias Vehkalammen elinolosuhteet Saarelassa todennäköisesti tulleet tarkemmin selvitetynsi. Köyhäinhoitolautakunta oli tietoinen Elias Vehkalammen saamasta huonosta hoidosta mutta ei puuttunut siihen tarpeeksi nopeasti.

4.6 Perhon köyhäinhoito Eliaksen kuolintapauksen jälkeen

Perhon köyhäinhoitolautakunta joutui tapauksesta ilmenneiden seikkojen vuoksi julkisen arvostelun alaiseksi ja samoin piiritarkastajan valvonnan alle. Jaakko Päivärinta myös vaati köyhäinhoitolautakunnalta tarkat selvitykset koskien Elias Vehkalampea.²⁵⁴

²⁵¹ VMA C4a:78: Tuomioluettelo 26.09.1931 ja Aamulehti, 27.09.1931, nro 261, s. 9.

²⁵² PKA, SLTKA, III 16 Cb:1: Perhon köyhäinhoitolautakunnan pöytäkirja ajalta 1927-1935: 27.04.1931: ”...kävisi tarkastamassa niitä hoitokkia ja hoitopaikkoja, joissa on kunnan hoitolaisia sijoitettu hoidettavaksi, että saako hoidokit hoitopaikoissa kunnollisen hoidon ja kohtelun.”

²⁵³ VMA C4a:78: Jaakko Päivärinnan tarkastuskertomus Perhon köyhäinhoidosta 12-14.08.1931, 21.08.1931

²⁵⁴ PKA, SLTKA, III 16 Cb:1: Perhon köyhäinhoitolautakunnan pöytäkirja ajalta 1927-1935: 08.08.1931.

Sosiaaliministeriö määräsi Päivärinnan tutkimaan Perhon köyhäinhuoitolautakunnan jäsenten toimintaa, jolloin hän antoi useita huomautuksia laiminlyödyistä seikoista. Suurimman painoituksen sai köyhäinhoidon ohjesäännön tarkan noudattamisen laiminlyönnin lisäksi erityisesti se, että alaikäisten hoitopaikan muuttaminen sai tulla kysymykseen vain poikkeustapauksissa. Hoitopaikat tuli ehdottomasti neljästi vuodessa käydä tarkastamassa köyhäinhuoitolain mukaisesti. Lisäksi kuntaan valittiin välittömästi Päivärinnan suosittama uusi erityinen lastenhuollontarkastaja.²⁵⁵

Lastenhuollontarkastajaksi valittu Martta Koivukoski aloitti yksityiskotien tarkastukset välittömästi ja jo syyskuussa 1931 pidettiin ensimmäinen köyhäinhuoitolautakunnan kokous, jossa nämä kirjalliset tarkastuskertomukset käytiin läpi.²⁵⁶ Tarkastuskäyntejä alettiin noudattamaan köyhäinhuoitolain mukaisesti ja tarkastusselostukset tehtiin seuraavina vuosina asianmukaisesti. Esimerkiksi Eliaksen siskon Helvi Vehkalammen kotioloja käytiin tarkastamassa neljästi vuodessa 18.8.1931 alkaen.²⁵⁷ Näistä seikoista huolimatta piiritarkastaja Päivärinta joutui edelleen puuttumaan köyhäinhuoitolautakunnan toimintaan. Päivärinta antoi köyhäinhuoitolautakunnalle esimerkiksi huomautuksen marraskuussa 1931 siitä, ettei köyhäinhuoitolautakunta ollut toimittanut hänelle vaadittuja selvityksiä.²⁵⁸ Joulukuussa Päivärinta huomautti köyhäinhuoitolautakuntaa siitä, että köyhäinhuoitolautakunta oli lakiin perustamattomilla syillä kieltäytynyt täyttämästä köyhäinhuoitolain mukaista velvollisuuttaan ja kirjoitti köyhäinhuoitolautakunnalle esimerkiksi seuraavaa: ”Köyhäinhuoitolautakunnalla ei ole oikeutta pitää leikin asiana sille esitettyjä köyhäinhuoitotapauksia.”²⁵⁹ Köyhäinhoidollisten tehtävien hoitamisessa oli siis vielä Elias Vehkalammen kuolintapauksen jälkeenkin puutteita.

²⁵⁵ PKA, SLTKA, III 16 Cb:1: Perhon köyhäinhuoitolautakunnan pöytäkirja ajalta 1927-1935: 13.08.1931 ja PKA, SLTKA, III 16, Ed:1: Kirje Jaakko Päivärinnalta Perhon köyhäinhuoitolautakunnalle, 11.08.1931.

²⁵⁶ PKA, SLTKA, III 16 Cb:1: Perhon köyhäinhuoitolautakunnan pöytäkirja ajalta 1927-1935: 16.09.1931.

²⁵⁷ Esim. PKA, SLTKA, III 16 Fb2:6: Helvi Vehkalammen tarkastusselostukset: 18.08.1931, 14.12.1931, 21.03.1932, 26.06.1932, 08.08.1932, 16.12.1932, 19.03.1933, 03.07.1933, 28.09.1933, 14.12.1933, 29.03.1934, 12.07.1934, 06.10.1934, 20.12.1934, 20.03.1935, 21.06.1935, 17.08.1935, 26.12.1935.

²⁵⁸ PKA, SLTKA, III 16 Ed:1: Kirje Jaakko Päivärinnalta Perhon köyhäinhuoitolautakunnalle, 23.11.1931.

²⁵⁹ PKA, SLTKA, III 16 Ed:1: Kirje Jaakko Päivärinnalta Perhon köyhäinhuoitolautakunnalle, 29.12.1931.

5 Vaivahoidosta lastensuojelulakiin

”Tämän 9-vuotiaan kunnanhoidon Vehkalammen raakuudesta vertaansa hakeva kohtelu, pieksäminen ja lopulta murha nostaa taas päiväjärjestykseen kysymyksen lastensuojelulain tarpeellisuudesta” kirjoitti sosiaalidemokraattien kansanedustaja Miina Sillanpää kuullessaan Perhon tapauksesta. Edelleen hän kirjoitti: ”Nyt esiintynyt tapaus, jolloin nälkäisen lapsen suuhun työnnetään mädäntynyt linnunraato, johon hän nähtävästi tukehtuu, vaatii, ei vain rangaistusta rikollisille, mutta myös toimenpiteitä lastensuojelun kehittämiseksi.”²⁶⁰ Elias Vehkalammen kuolintapaus puhututti koko Suomea, vaikka samankaltaisia tapauksia varsinkin kasvattilasten keskuudessa oli tapahtunut ajoittain.²⁶¹ Eliaksen kaltoinkohtelun ja kuoleman myötä nousi puheenaiheeksi köyhäinlaitokunnan laiminlyönnit, mutta myös lastensuojelun tarve, kuten Miina Sillanpään kirjoituksista ilmenee. Perhon tapaus osoitti kansalaisille erityistä raakuutta ja toi kaikkien tietoon yksityishoitoon sijoitettujen lasten kokemukset. Ei siis ole ihme, että tapaus nousi esille myös eduskunnassa silloin, kun keskustelun aiheena oli yhtenäisen lastensuojelulain ja eheämmän lastensuojelujärjestelmän rakentaminen. Kokonaiskuvan luomiseksi seuraavaksi palataan lasten suojelemiseen tarkoitettun oikeussääntelyn alkuvaiheille.

5.1 1800-luvun lastensuojelun säännökset

1800-luku oli kokonaisuudessaan vaivahoidon aikaa, jolloin lastensuojelu oli kauttaaltaan osana yleistä vaivashoitoa. Keisarilliset julistukset vuosina 1817 ja 1822 tähtäsivät ennen kaikkea lasten kerjuun ehkäisemiseen ja lasten kasvatuksen turvaamiseen. Lapsia koskevia säännöksiä oli esimerkiksi vuoden 1852 ja 1879 vaivashoitoasetuksissa sekä vuoden 1889 rikoslaisissa.²⁶² Vaivaisia olivat sairaiden, vanhusten ja työkyvyttömiä lisäksi köyhät lapsiperheet, orvot ja muut turvattomat lapset. Turvattomien lasten huolto oli siis yksi vaivahoidon osa-alueista, jonka tehtävänä oli esimerkiksi sijoittaa orvot ja pahantapaiset lapset yksityisiin koteihin kasvatettavaksi.²⁶³ Lapsen yksityiseen kotiin sijoittaminen huoltomuotona ei ollut

²⁶⁰ Suomen Sosialidemokraatti, 09.08.1931, nro 213, s. 7.

²⁶¹ Bonsdorff 1923, s. 181 ja Kuusi 1931, s. 1000: ”...eri tahoilla saadun kokemuksen mukaan tällaisia lapsia usein ehdoin tahdoin hoidettiin niin huonosti, että ne kuolivat.”

²⁶² Pulma 1994, s. 55 ja Piirainen 1958, s. 42–45.

²⁶³ Ks. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus Yhteisestä Waiwaisholhouksesta Suomen Isoruhtinaanmaassa 1852 ja Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus yleisestä vaivahoidosta Suomen Suuriruhtinaanmaassa 1879.

1800-luvulla uusi käytäntö, vaan sitä käytettiin Suomessa jo aikaisemmin, kuten vuoden 1763 hospitaali järjestys osoittaa.²⁶⁴

Vuoden 1852 vaivahoitoasetusta on luonnehdittu filantrooppiseksi ja sen aikaisille vaivaisille suopeaksi. Alaikäisten, eli asetuksen mukaan alle 16-vuotiaiden, kohdalla tuli seurakunnan pitää huolta siitä, että köyhät ja orvot lapset saivat tarpeellisen elatuksen ja että heidän kasvatustaan oli tuettava parhaalla mahdollisella tavalla.²⁶⁵ Asetuksella laajennettiin vaivahoitoavustuksen piiriä koskemaan kaikkia vailla tarpeellista elatusta olevia eli myös työttömiä ihmisiä. Asetusta pidettiin yhteiskunnassa liian lempeänä, koska järjestelmää pystyttiin käyttämään hyväksi työkykyisten keskuudessa.²⁶⁶ Tähän kritiikkiin vastattiin vuoden 1879 vaivahoitoasetuksella, jolla avunsaajien piiriä kavennettiin. Tällöin myös alaikäiseksi määriteltiin alle 15-vuotiaat, joista kunta oli velvollinen huolehtimaan hoidon ja tarpeellisen elatuksen saamiseksi.²⁶⁷ Se, kuinka tämä huolto tuli tosiasiallisesti järjestää, riippui paikkakuntakohtaisista ohjesäännöistä. Edellä mainitun asetuksen 9 §:n mukaan jokaisella kunnalla oli oikeus järjestää köyhäinhoito seudun tapojen ja olosuhteiden mukaan. Asetuksen 14 §:n mukaan lapselle tuli huolehtia riittävä elatus, vakinainen asunto, kristillinen kasvatusta ja mahdollisuuksien mukaan tilaisuus kansakoulun käyntiin. Vakinaisen asunnon vaatimus tarkoitti, että elätehoito oli lapsen kohdalla pääasiallinen hoitomuoto.²⁶⁸

Rikoslain säännöksillä suojattiin alaikäisiä rikostentekijöitä, ja rikosoikeudella onkin merkittävä osuus modernin lastensuojelun synnyssä.²⁶⁹ Vuoden 1889 rikoslain 3 luvun 1 § kuului seuraavasti: ”Teko, joka muuten on rangaistava, jääköön rankaisematta, jos sen tekee lapsi, ennen kuin on täyttänyt viisitoista vuotta.” Seitsemän vuotta täyttänyt lapsi voitiin tuomioistuimen määräyksestä kuitenkin asettaa kasvatustilakseen rangaistuksena tai määrätä, että lapsi pysyy kotonaan, mutta että ”...vanhempain tahi sen, jonka hoidossa ja valloissa lapsi on, pitää sitä huoneessa toteensaattavasti kurittaa – elleivät vanhemmat tahi se, jonka hoidossa ja valloissa lapsi on, anna sille määrättyä kuritusta, olkoon toimeenpaneva viranomaisen velvollinen pitämään siitä huolta.” Rikoslaisissa säädettiin yleisesti taposta ja pahoinpitelystä, mutta erikseen säädettiin mm. lapsenmurhasta, lapsen heitteillejätöstä, luvattomasta sekaannuksesta

²⁶⁴ Tavastähti 1926, s. 19 ja 23.

²⁶⁵ Piirainen 1958, s. 61–81.

²⁶⁶ Aerschot 1996, s. 74–75.

²⁶⁷ Piirainen 1974, s. 9–17.

²⁶⁸ Aerschot 1996, s. 106.

²⁶⁹ Ks. Harrikari 2019, s. 121–138.

ja laiminlyönnistä.²⁷⁰ Lapsia koskevia säännöksiä oli myös esimerkiksi vuoden 1898 holhouslaissa, joita ei niinkään noudatettu.²⁷¹ Erillistä ja yhtenäistä lastensuojelulakia ei siis ollut ennen vuotta 1936.

Vuoden 1922 köyhäinhuoltolaki muutti lasten asemaa vuoden 1879 vaivaishoitoasetukseen nähden. Köyhäinhuoltolain 1 §:ssä erityisenä huomioonotettavana avuntarvitsijain ryhmänä mainitaan puutteenalaiset alaikäiset. Alaikäiseksi määriteltiin alle 16-vuotias henkilö, jota kunta oli velvollinen huoltamaan silloin kun elatusvelvollinen ei siihen kyennyt. Laki kielsi ruotuhoidon sekä julkiset hoidolleantokokoukset kokonaan. Ensisijaisena alaikäisen huollossa pidettiin kotiavustusta tai sijoitushoitoa. Köyhäinhuoltolain 24 §:n mukaan lapsi saatiin sijoittaa vain sellaiselle henkilölle, jonka köyhäinhuoltolautakunta oli havainnut hoitajaksi kykeneväksi ja vain sellaiseen kotiin, joka oli terveydellisesti tyydyttävä. Kun sijoitushoidosta päätettiin, tuli varsinkin alaikäisellä huomioida sijoituksen mahdollisimman pitkä aika samassa paikassa. Sijoituksista tuli tehdä kirjallinen sopimus, josta hoitajan velvollisuudet lueteltiin. 26 §:ssä säädettiin valvonnasta, jonka mukaan köyhäinhuoltolautakunnan tuli valvoa, että hoitaja täyttää velvollisuutensa ja tarkastajan tuli käydä vähintään neljästi vuodessa hoidettavaksi annettujen luona. Köyhäinhuoltolain säätämisen lisäksi 1920-luvulla eduskunnassa tapahtui paljon lasten hyväksi, sillä vuosikymmenen alussa säädettiin myös lait oppivelvollisuudesta, aviottomista lapsista ja ottolapsista.²⁷² Tämä näkyy isona eron valtion sosiaalimenoissa, sillä vuonna 1920 lastensuojeluun käytettiin 3,4 miljoonaa markkaa, kun taas vuonna 1927 tämä määrä oli kasvanut jo 19 miljoonaan markkaan.²⁷³

5.2 Lastensuojelulain syntymisestä

Suomen eduskunnassa lausuttiin ensimmäistä kertaa yleisen ja yhtenäisen lastensuojelulain tarpeesta säätyvaltiopäivillä vuonna 1897.²⁷⁴ Vuosisadan vaihteen kummallakin puolen useat valtiot säätivät erityisiä lastensuojelulakeja, johon myös Suomessa pyrittiin, sillä vaivaishoitoasetus ja rikoslain säännökset eivät olleet riittäviä lasten suojelemiseksi.²⁷⁵ Puhe oli silloin

²⁷⁰ RL 39/1889.

²⁷¹ Haatanen 1992, s. 122: ”Jos holhouslain henkeä olisi noudatettu, se olisi saattanut jopa korvata puuttuvan lastensuojelulain, mutta näin ei käynyt.”

²⁷² Laki oppivelvollisuudesta 101/1921, Laki avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista 173/1922 ja Laki ottolapsista 208/1925.

²⁷³ Ks. Haatanen 1992, s. 61.

²⁷⁴ Bonsdorff 1915, s. 17–18 ja AM 37/1897 vp.

²⁷⁵ Kuusi 1931, s. 998–10005.

suojelukasvatuksesta, jolla ennaltaehkäistäisiin kasvavaa nuorisorikollisuutta. Suojelukasvatuksella pyrittiin siis suojelemaan ennen kaikkea yhteiskuntaa, eikä lapsia, joiden suojeleminen on modernin lastensuojelun ydinajatus. Sosiaalityön professori Timo Harrikari kuvaa tätä suojelukasvatuksen lainsäädännöllistä tarvetta hyvin käsitteellä ”moraalipaniikki”. Yhteiskunnassa panikoitiin siitä, että koska kotikasvatus oli riittämätöntä, tuli yhteiskunnan siihen reagoida ja esimerkiksi lainsäädännöllisin keinoin ohjata lapset tarpeeksi varhaisessa vaiheessa suojelukasvatustiloihin.²⁷⁶ Kaikki valtiosäädöt jättivät eduskunnalle anomuksen suojelukasvatuskomitean aikaansaamiseksi. Tarkoituksena oli luoda komitea, jonka tehtävänä oli tutkia mahdolliset toimenpiteet pahantapaisten ja siveellisessä suhteessa huonosti hoidettujen lasten kasvattamiseksi. Ajatuksen taustalla oli käsitys siitä, että huonohoitoiset eli ”liian väljästi kasvatetut lapset”, olisi kitkettävä yhteiskunnan avustuksella. Anomusehdotusten mukaan kyse oli nuorisorikollisuuden vähentämisestä ja yhteiskunnan edusta. Sanallakaan ei tässä vaiheessa viitattu siihen, että lapsia olisi tullut suojella yhteiskunnalta, vanhemmilta tai kasvattajilta.²⁷⁷

Vuoden 1897 anomusmietinnön pohjalta valittu suojelukasvatuskomitea työskenteli asian äärellä vuosina 1902–1905, jonka jälkeen komitea jätti Suomen ensimmäisen lakiesityksen suojelukasvatuksen järjestämiseksi. Komitean esityksessä alle 15-vuotiaat lapset jaettiin pahantapaisiin (rikollisiin) ja huonohoitoisiin (laiminlyötyihin) lapsiin. Yhteiskunnallisen suojeleksen alaan olisi kuulunut muun muassa lapset, ”jotka ovat ruumiillisesti niin huonosti hoidettuja tai pahoinpideltyjä.”²⁷⁸ Suojelukasvatuksen tarve keskittyi kaupunkeihin, joiden katukuvassa alkoi näkyä ”villiintyneet” eli valvontaa vailla olevat lapset.²⁷⁹ Lapset olisi saatu ottaa vanhemmalta tai kasvattajalta pois tarvittaessa, ja varsinkin huonohoitoisten ja pahoinpideltyjen lasten kohdalla hyvän sijaiskodin etsiminen oli etusijalla. Vanhempia olisi tullut rankaista törkeistä lapsen laiminlyönneistä, poikkeuksellisen julmasta kohtelusta sekä paheeseen viettelyksestä. Esitys oli ensisijaisesti tarkoitettu suojelemaan yhteiskuntaa pahantapaisilta lapsilta. Samalla kuitenkin tuli huomioiduksi se, että lapsia myös pahoinpideltiin kodeissaan ja myös näitä lapsia oli suojeltava. Nähtiin, että myös pahoinpidellyt lapset saattoivat syyllistyä rikoksiin ja näin ollen heidänkin kotioloihinsa tuli kiinnittää huomiota yhteiskunnan edun nimissä.

²⁷⁶ Harrikari 2019, s. 166–167.

²⁷⁷ AM 37/1897 vp.

²⁷⁸ KM 1905:9a ja KM 1905:9b.

²⁷⁹ Haatanen 1992, s. 123–24.

Lakiesitys ei kuitenkaan johtanut lainsäädännöllisiin muutoksiin, sillä eduskunnan määräenemmistön mukaan voimassa olleet säännökset olivat riittäviä.²⁸⁰

Muissa Pohjoismaissa yhtenäinen lastensuojelulaki oli tässä vaiheessa jo saatu aikaiseksi, ja varsinkin Englannin Children's Act vuodelta 1908 sai aikaan asian esille nostamisen Suomen eduskunnassa.²⁸¹ Vuonna 1909 tehtiinkin anomusehdotus yleisen lastenlain aikaansäämiseksi.²⁸² Lastensuojelua koskevia säännöksiä oli jaettu hajanaisesti eri säännöksiin, eikä yhtenäistä järjestelmää ollut. Kyseisessä anomuksessa yleistä ja yhtenäistä lastenlakia perusteltiin sillä, että lapset tarvitsivat oikeudellista suojaa muun muassa julmuutta, pahoinpitelyä ja huonohoitoisuutta vastaan. ”Yhä selvemmäksi on alkanut käydä tietoisuus siitä, että yhteiskunnan tärkeimpiä tehtäviä on huolenpito kasvavasta sukupolvesta”, todettiin anomusta koskevassa mietinnössä. Yksi ja yhtenäinen lastenlaki nähtiin yhteiskunnan oikeutena ja velvollisuutena puuttua lasten kasvatukseen silloin, kun kasvatusta on puutteellista ja se on vahingoksi lapselle. Tunnustettiin, että yhä kasvava nuorison rikollisuus ja huonotapaisuus ovat peräisin huonoista kotioloista. Anomuksessa huomio kiinnitettiin myös siihen, että muissa, useimmissa sivistysmaissa, on jo ryhdytty vastaaviin lainsäädäntötoimenpiteisiin, joten myös Suomen kaltaisessa valtiossa pitäisi siihen ryhtyä. Hoidon puutteellisuus ja pahantapaisuus nähtiin yleisemmäksi ongelmaksi varsinkin elätilasten keskuudessa. Anomuksessa eduskunta pyysi, että jokaiseen kuntaan perustettaisiin lastensuojelu- tai kasvatusturvaviranomainen, jolla olisi oikeus tarvittaessa erottaa lapsi vanhemmistaan tai muusta kasvattajasta. Lisäksi vaadittiin, että lapsia pahoinpitelevät ja laiminlyövät vanhemmat tai kasvattajat voitaisiin yhä laajemmin saattaa rikosoikeudelliseen vastuuseen.²⁸³

Vuoden 1909 anomusmietintö eteni valiokuntien käsiteltäväksi. Lakivaliokunta asettui yleisen lastensuojelulain säätämisen puolelle ja painotti varsinkin elätilapsien huolenpitoa ja valvontaa, sillä suurimmat ongelmat lasten oloissa paikantuivat juuri yksityishoitoon sijoitettuihin lapsiin. Lakivaliokunnan mukaan jokaiseen kuntaan olisi pitänyt perustaa kasvatusturvaviranomainen, joka olisi pitänyt huolta varsinkin alueensa elätilapsista sekä niistä muistakin lapsista, joiden kasvatusta laiminlyödään tai joita pahoinpidellään. Myös elätilapsen kasvattajalta olisi voitu vaatia hyvää huolenpitoa lapsesta tai muutoin lapsi olisi voitu ottaa pois ilman suurempaa

²⁸⁰ Harrikari 2019, s. 168–174.

²⁸¹ Haatanen 1992, s. 125.

²⁸² Bonsdorff 1915, s. 19.

²⁸³ EA 23/1909 II vp. ja Harrikari 2019, s. 177–178.

menettelyä. Tärkeänä lakivaliokunnassa pidettiin kasvattajan rikosoikeudellisen vastuun kiristämistä.²⁸⁴

Esimerkiksi lakivaliokunnan mietinnön vastalauseet sekä niistä aiheutuneet valtiopäivillä käydyt keskustelut viittasivat siihen suuntaan varsinkin oikeiston puolelta, ettei yhtenäiselle lastenlaille ollut edelleenkaan tarvetta. Vaikka lainsäännösten tarpeellisuus tunnustettiin, ratkaisuksi ei nähty erillisen ja uuden lain luomista, vaan vanhojen säännösten uudistamista. Lisäksi toisaalta katsottiin, ettei yhteiskunta voi asettua rajoittamaan ja rankaisemaan vanhempien ja hoitajien menettelyä lasten kaltoinkohtelusta, ennen kuin yhteiskunta on toiminut näiden asioiden hyväksi esimerkiksi neuvonnalla ja valistuksella. SDP:n jäsen Anni Huotari toi keskusteluun sen seikan, että lasten huonoissa kotiololoissa oli syynä myös yhteiskunnan olemattomat toimenpiteet lasten hyvinvoinnin kohottamiseksi.²⁸⁵ Lakialoite siirtyi senaatin harkintaan ja senaatti antoi vuonna 1912 lainvalmistelukunnalle tehtäväksi laatia ehdotuksen lastensuojelua koskevaksi asetukseksi. Asia jäi sikseen maailmansodan syttyessä vuonna 1914.²⁸⁶ Lastensuojelun puolestapuhujat, kuten Adolf von Bonsdorff, kokivat lastensuojelulain jatkuvan puutteellisuuden ja vastakkainasettelun turhauttavana:

”Tämä on kovin valitettavaa, koska monet lapsimaailman kurjuuden ilmiöistä eivät ilman siihen kohdistuvaa lainsäädäntöä ole poistettavissa. Mutta jotakin voidaan kuitenkin tehdä ja on tehtävä. Emme voi jäädä istumaan kädet ristissä, siksi vakava yhteiskunta-ilmiö on monin paikoin kasvavan sukupolven keskuudessa valitseva kurjuus. Sitä vastaan on noustava taisteluun, mutta ilman suunnitelmaa on tämä taistelu toivotonta.”²⁸⁷

Ensimmäisen maailmansodan jälkeinen vuoden 1918 Suomen sisällissota jätti jälkeensä suuren määrän köyhiä perheitä ja turvattomia lapsia,²⁸⁸ joten senaatti asetti asiantuntijaryhmän eli Kapinan aiheuttamain turvatonten lasten huoltokomitean pohtimaan yhteiskunnallisia toimenpiteitä näiden lasten suojelemiseksi.²⁸⁹ Sota jätti jälkeensä noin 20 000 turvatonta lasta, ja komitean mietintö koski juuri tätä turvattomien lasten ryhmää,²⁹⁰ joten yleisestä lastensuojelulaista ei tässä vaiheessa niinkään keskusteltu. Kansalaissodan jälkeinen lapsikeskeisyys

²⁸⁴ LvM 7/1909 II vp.

²⁸⁵ LvM 7/1909 II vp. ja 1909 II vp. ptk II, 1412–1415 ja Harrikari 2019, s. 178.

²⁸⁶ Harrikari 2019, s. 178–179.

²⁸⁷ Bonsdorff 1915, s. 22–23.

²⁸⁸ Toikko 2005, s. 143–144.

²⁸⁹ KM 1919:11 vp. s. 1–2.

²⁹⁰ KM 1919:11 vp. s. 5–6.

työväenluokissa kuitenkin keskittyi parantamaan heikommassa sosiaalisessa asemassa olevia lapsia.²⁹¹

Samalla kun köyhäinhoitolakia valmisteltiin, tuli pohdittavaksi etenkin yksityishoitoon sijoitettujen lasten asema ja siten myös huutolaisjärjestelmän kieltäminen.²⁹² Täten asetettiin uusi lasten- ja nuorisosuojelukomitea pohtimaan lastensuojelua, kun senaatti asetti komitean laatimaan uuden lakiehdotuksen lastensuojelulaiksi.²⁹³ Kyseisen komitean tehtävänä oli tutkia ne tarpeet, joita Suomen lainsäädännöllä oli, jotta tehokas lastensuojelu saataisiin oikeudellisin keinoin aikaiseksi. Mietittäväksi tuli esimerkiksi yhteiskunnan kasvatusvelvollisuus, pahoinpideltyjen lasten kodin ulkopuolinen kasvattaminen, rikosoikeudelliset vastuut lapsen pahoinpitelystä ja huonosta hoidosta. Komitean päällikkönä toimi aikaisemmin tässä tutkimuksessa esitelty Adolf von Bonsdorff.²⁹⁴ Yksityishoitoon sijoitetut lapset otettiin erityisenä osa-alueena ehdotuksessa huomioon. Erityisesti tarkasteltiin niiden lasten asemaa, jotka olivat elänehoidossa vuosikorvausta vastaan. ”Lapset jätetään vierasten ihmisten armoille, ihmisten, jotka heissä usein näkevät ainoastaan ansionesineitä.” Komitean mietintö korosti yksityishoidon vaaroja Elli Tavastähden tavoin (ks. 3.2) ja mietinnössä puhuttiin jopa ”elättilapsiteollisuudesta”.²⁹⁵

Komitean mietinnön mukaisesti olisi perustettu erilliset lastensuojelulautakunnat ja uusi keskusvirasto. Uudistusten taloudelliset velvoitteet joutuivat kiistan alaisiksi eduskunnassa, mutta itse lastensuojelua koskevista pykäläistä ei sen sijaan kiistelty.²⁹⁶ Monien kiistojen kautta ehdotus lastensuojelulaista esiteltiin marraskuussa vuosien jälkeen vuonna 1927 valtioneuvostossa. Lakiehdotuksen pääasiallisen tarkoituksena oli ”selllaisten lasten etujen huolehtiminen, jotka yhteiskunnan avutta ovat huonon hoidon tai siveellisen harhaantumisen vaarassa”, mutta sen lisäksi tarkoituksena oli taata kaikille yhteiskunnan lapsille mahdollisimman suuri suoja yhteiskunnan puolelta. Ehdotuksen mukaan alaikäisyysrajaksi asetettiin ensimmäistä kertaa 18-vuotta ja ehdotus oli muutoinkin hyvin pitkälti lapsen edun mukainen. Säännökset koskivat mm. yksityishoitoon sijoitetun lapsen valvontaa.²⁹⁷ Kuitenkin monia tärkeitä lasten

²⁹¹ Satka 1994, s. 272–274.

²⁹² Harrikari 2019, s. 187.

²⁹³ Esim. Vuornos 1971, s. 35.

²⁹⁴ KM 1921:15, s. 1–2 ja Harrikari 2019, s. 191–193.

²⁹⁵ KM 1921:15, s. 53.

²⁹⁶ Haatanen 1992, s. 130.

²⁹⁷ Lastensuojelulehti, 01.11.1927, nro 11, s. 1–24.

suojelemiseen liittyviä mietinnössä olleita pykäläiä jätettiin pois,²⁹⁸ mikä aiheutti varsinkin vasemmistossa tyytymättömyyttä. Eikä ole ihme, että eduskunnassa myöhemmin vuoden 1934 esitystä kutsuttiin vain jäännökseksi tästä Bonsdorffin suunnittelemaista laista.²⁹⁹

Vuonna 1929 hallitus antoi esityksen lastensuojelulaiksi ja se pohjautui edellä esitettyyn Bonsdorffin lakiesitykseen.³⁰⁰ Kannatettiin ajatusta siitä, että sen lisäksi, mitä koti ja koulu lapsille tarjosivat, pitäisi yhteiskunnan tuoda lisää apua ja suojelua niille lapsille, jotka sitä tarvitsivat. Vuonna 1909 esitys oli kaatunut ajatukseen siitä, ettei ollut tarkoituksenmukaista laatia kokonaan uutta lakia. 20 vuotta tämän jälkeen painotettiin taas uuden ja yhtenäisen lain tärkeyttä alan yhtenäistämiseksi, samaan tapaan kuin muissa maissa oli jo tehty. Lisäksi oli havaittu, että lasten olosuhteet kodeissa olivat ”hyvin useassa tapauksessa lasten hoidolle ja kasvatukselle erittäin epätydyttävät, monesti vallan vaaralliset, jopa tuhoisatkin.” Jälleen esityksessä otettiin kantaa erityisesti yksityishoitoon sijoitettujen lasten hoitoon. Lasten olosuhteet sijoituskodeissa olivat yhteiskunnassa yleisesti todettu olevan huonot ja kurjat, jopa sellaiset, että lasta tarkoituksella hoidettiin huonosti ja aiheutettiin tämän kuolema. Vuonna 1926 yli 18 000 lasta oli sijoitettuna yksityishoitoon, joten tilanne nähtiin vaarallisena.³⁰¹

Esitystä ja mietintöjä koskevat keskustelut ilmentävät ristiriitaa siinä, kuinka odotettu yhtenäinen lastensuojelulaki oli ollut, mutta toisaalta kuinka valtion tai varsinkaan kuntien talous ei olisi tullut näitä lastensuojelusta aiheutuvia kuluja kestämään. Varsinkin vasemmistopuolueet olivat ärsyyntyneitä siitä, ettei lasten suojelemiseksi saatu yhtenäistä lakia aikaiseksi vuosien työskentelyn tuloksena. Suurta ihmetystä on aiheuttanut ja aiheuttaa minustakin se, että kaikenlainen luonnon- ja eläintensuojelu oli tässä vaiheessa saatu aikaiseksi, mutta esimerkiksi yksityishoitoon sijoitettujen lasten työnteosta ja sen määrästä ei lailla säännelty. ”Varsan vedettäväksi ei aseteta kuormia sen liian nuorena ollessa, mutta ihmislapsi ei aina ole yhtä suojattu aikuisten ahneutta tai tunnottomuutta vastaan”, lausui SDP:n Anna Haverinen lastensuojelulain aikaansaamisen puolesta.³⁰² Eduskunta ehti hajota vuonna 1930 ennen hallituksen esityksen käsittelyä. Eduskunnan hajoaminen ja Lapuan liike lakkauttivat lastensuojelulain säätämistyöt muutamaksi vuodeksi. Vuosina 1929–1931 säädettiin ns. kommunistilait samoihin

²⁹⁸ Haatanen 1992, s. 132.

²⁹⁹ 1929 II vp. ptk I, 137 ja Harrikari 2019, s. 202.

³⁰⁰ Harrikari 2019, s. 201.

³⁰¹ HE 20/1929 vp.

³⁰² 1929 II vp. ptk I, 136 ja Pulma 1987, s. 149–155.

aikoihin, kun elettiin pula-aikaa. Vaikea taloudellinen tilanne heijasteli myös lastensuojelulain eduskuntatyöhön, sillä kaikista ”ylimääräisistä” kustannuksista pyrittiin luopumaan.³⁰³

5.3 Lastensuojelulaki ja Elias Vehkalammen kuolema

Köyhäinhuoltolautakunnan sijoittama Elias Vehkalampi tapettiin hoitokodissaan vuonna 1931. Heti seuraavan vuoden alussa vuonna 1932 tehtiin eduskunnassa toivomusaloite esityksen antamiseksi lastensuojelulaiksi. Toivomusaloitteessa painotettiin asian kiireellisyyttä ja ehdotuksena oli, että hallituksen tulisi ensi tilassa antaa asiasta uusi esitys, jotta asian käsittelyä voitaisiin jatkaa.³⁰⁴ Varsinkin Eliuksen kuoleman jälkeen tunnustettiin se, että sen aikaiset lastensuojelua koskevat säännökset tosiaankin olivat riittämättömiä ja tehottomia varsinkin kasvattilasten osalta. Erityisesti painotettiin lainsäädännöllistä tukea tilanteisiin, joissa lapsi otettaisiin pois kasvattajaltaan tämän osoittautuessa kelvottomaksi tehtävään. Perhon tapaus myös osoitti, että kasvattilasten olojen valvonta oli riittämätöntä ja sitä myös kunnissa laiminlyötiin. Lastensuojelulain säätämistä pidettiin siis välttämättömänä, mutta samalla puheena oli silloinen taloudellinen pula-aika, jonka vuoksi lainsäädäntöä voitiin yhä edelleen viivyttää.³⁰⁵

Tapahtumien johdosta varsinkin vasemmistopuolueiden naiset eivät suostuneet tinkiä lastensuojelusta. Keskusteluissa pyrittiin tuomaan esille sitä säästöä, mikä tulevaisuudessa tulisi, kun lasten suojelemiseen ja kasvattamiseen keskitettäisiin niiden vaatimia varoja. Oikeistopuolueiden edustajat taas asettuivat sille kannalle, että tärkeästä hankkeesta huolimatta, tulisi hallituksen ryhtyä siihen vasta taloudellisen tilanteen salliessa. Eli oikeisto oli näin ollen valmis asettamaan lainsäädäntötyön epämääräiseen tulevaisuuteen. SDP:n Hilja Pärssinen muistutti eduskuntaa siitä, että lastensuojelu ei enää 1930-luvulla ollut pelkkää köyhäinavustusta, vaan se oli lapsen oikeutta ja valtion velvollisuutta. Kyse oli ihmisyydestä, jota sen aikaiset säännökset eivät turvanneet. Samalla Pärssinen toi esille Perhon tapauksen, ”...missä köyhäinhoidokki suorastaan räkättiin kuoliaaksi.” Näistä seikoista huolimatta sivistysvaliokunnan ehdotus hyväksyttiin, ja hallitukselle suotiin se vapaus, että hankkeeseen ryhdytään, kun sen

³⁰³ Harrikari 2019, s. 202–203.

³⁰⁴ ET 16/1932 vp.

³⁰⁵ SivM 4/1932 vp: ”Valiokunta on sitä mieltä, että kun järjestelmällisyyden ja yhtenäisyyden saavuttaminen lastensuojelutoiminnan alalla lainsäädännön avulla on jo kauvan yleisesti tunnustettu välttämättömän ja kipeän tarpeen vaatimaksi, kysymyksessäoleva lainsäädäntö ei saisi siirtyä epämääräiseen tulevaisuuteen.” ja ”...valiokunnan mielestä on siten painavia syitä jouduttaa esityksen antamista niin pian kuin valtion rahallinen tila ei ole pakottavana esteenä siihen.”

katsotaan olevan mahdollista.³⁰⁶ Kuten Pekka Haatanen on todennut, tuntuu erikoiselta, että näissä kiistoissa oli kyse organisaatioiden, eli lautakuntien olemassaolosta – lapsista suojelun kohteena ei keskusteltu, vaikka se oli koko lain idea.³⁰⁷

Koska Elias Vehkalammen kuolintapaus oli aikaansaanut sanomalehtikirjoitusten tulvan, alkoi samankaltaisia tapauksia tulla enemmissä määrin lehtien kirjoituksiin. Yksi näistä oli Laitilassa tapahtunut yksityishoitoon sijoitetun lapsen raiskaus, jossa oli kyse myös muusta hoidon laiminlyönnistä ja kaltoinkohtelusta. Tämän vuoksi kansanedustaja Pärssinen esitti sosiaaliministerille kysymyksen, joka koski mahdollisia toimenpiteitä laiminlyötyjen lasten huollon parantamiseksi. Kysymyksessä Pärssinen luonnehti Suomen lastenhuoltoa ja -kasvatusta alkeelliseksi ja kritisoi sitä, ettei hallituksen esitystä lastensuojelulaiksi ollut toimitettu. Lasten huonot olot olivat sekä eduskunnassa että koko yhteiskunnassa yleisesti tiedossa, kuten Perhon tapauksen myötä oli tullut ilmi. Sosiaaliministeri myös viittasi Perhon tapaukseen ja tästä koituneisiin seuraamuksiin, kuten Uuno Tammisen rangaistukseen sekä laadittuihin, yksityiskohtaisiin ohjesääntöjen kiertokirjeisiin lasten sijoittamisesta yksityishoitoon ja olosuhteiden kunnollisesta tarkastamisesta. Kuitenkaan mihinkään uudistuksiin laiminlyötyjen lasten huollon parantamiseksi ei hallitus ollut kykeneväinen ennen valtion rahallisen tilanteen parane-
mista.³⁰⁸

Kun vuonna 1933 keskusteltiin lastensuojeluun kohdistuvista tuloista ja menoista, keskusteluissa ilmeni jälleen lastensuojelulain tarve, kun pohdittiin lasten elinolosuhteita. Niistä keskusteltaessa nostettiin esille alaikäisten ”fyysiset ja moraaliset vauriot” ja se, kuinka yhteiskunnan tulisi taloudellisesta tilanteesta huolimatta jollain tapaa edistää näitä olosuhteita, jotta heistä kasvaisi kunnan kansalaisia ja yhteiskuntakelpoisia jäseniä. Vasemmistopuolueet koettivat kiinnittää oikeiston huomion näihin asioihin toteamalla, että liian vähäinen yhteiskunnallinen tuki lastenhuollossa tulisi näkymään sitten, kun nämä lapset kasvavat työikään.

³⁰⁶ SivM 4/1932 vp. ja Harrikari 2019, s. 202–203.

³⁰⁷ Haatanen 1992, s. 139: ”Omituiselta tuntuu, että koko kiista käytiin ikään kuin se olisi ollut taistelu organisaatioiden olemassaolosta: lapsista ei keskusteltu lainkaan, puhuttiin pelkästään lapsia käsittelevän kunnallisen toimielimen itsenäisyydestä”.

³⁰⁸ 1932 vp. ptk 1, 1171–1175.

Katsottiin, että huonot sijoituspaikat olivat omiaan aiheuttamaan rikollisuutta, siveettömiä elämäntapoja ja köyhäinhoidon tarvetta.³⁰⁹

Heti 1930-luvun pahimman pula-ajan väistyttyä vuonna 1934 hallitus antoi esityksen lastensuojelulainiksi. Esitys on pitkälti samansisältöinen kuin vuoden 1929 esitys ja laki esitettiin muodoltaan samankaltaiseksi, millainen se muissa Pohjoismaissa jo oli. Lakiesityksen pääasialliseksi tehtäväksi asetettiin yhteiskunnalle sellaisten lasten hoito, jotka olivat huonon hoidon tai siveellisen harhaantumisen vaarassa. Lapsena pidettiin yhä alle 16-vuotiasta henkilöä, ja nuorena henkilönä pidettiin 16–18-vuotiasta henkilöä. Lastensuojeluviranomaiselta ehdotettiin vaadittavan ”lastensuojelun eri haaroihin perehtyneitä ja sitä harrastavia henkilöitä”. Erityinen huomio kiinnitettiin yksityishoidossa olevien lasten hoitoon ja hoidon valvontaan. Juuri näiden lasten oloissa vallinneet olosuhteet olivat hyvinkin kurjat. ”Lapsia aivan ehdoin tahdoin on huonosti hoidettu ja että he sen johdosta ovat kuolleet”, kuten esimerkiksi Perhon tapaus osoitti. Lastensuojelulain kolmannen luvun suojelutoimenpiteiden alaiseksi asetettiin muun muassa lapset, joita kodissaan pahoinpideltiin tai joiden katsottiin muuten olevan hengen vaarassa. Erikseen ehdotettiin säädettäväksi yksityishoitoon sijoitettujen lasten hoidon valvonnasta. Huoltolautakunnalle asetettiin velvollisuus valvoa lapsen huolellisen hoidon ja kasvatuksen toteutuminen kasvatuskodissa. Lautakunnan oli myös yritettävä korjata hoidossa olevat puutteet tai vaihtoehtoisesti ottaa lapsi sopimattomalta kasvattajalta pois heti.³¹⁰ Laki- ja talousvaliokunta ehdotti esitykseen lisättäväksi vieläkin tarkemmat säännökset etenkin yksityishoitoon sijoitettujen lasten kotiolojen tarkastamisesta, kirjallisesti tehtävästä huoltosopimuksesta ja tämän huoltosopimuksen velvoitteiden suorittamisen valvonnasta.³¹¹

Varsinkin oikeistopuolueet katsoivat ehdotuksen lastensuojelulaista liian velvoittavaksi ja kalliiksi kunnille. Vastalauseissa esitettiin, että esimerkiksi kuntien tulisi järjestää itse tarpeelliseksi katsomiaan lastenhuollon ja kasvatuksen palveluita vain kunnan taloudellisten mahdollisuuksien mukaan.³¹² Huolissaan oltiin myös siitä, jaksavatko kunnat kantaa näitä taloudellisia rasituksia, joita lastensuojelulain toimenpiteistä aiheutuu ja siitä, kuinka kunnat tulisivat

³⁰⁹ 1933 vp. II ptk, 1941–1943: ”Jos meillä olisi yleinen lastensuojelulaki, niin voitaisiin sen avulla paljon asioita korjata, mutta nyt, kun sitä valitettavasti ei vielääkään ole olemassa, on kuitenkin käytettävissä olevin mahdollisuuksin koetettava lasten ja nuorten elämänoloihin edes joitakin parannuksia saada.”

³¹⁰ HE 93/1934 vp.

³¹¹ LtvM 2/1935 vp.

³¹² HE 93/1934 vp.

näihin menoihin suhtautumaan.³¹³ Koska eduskunnalla oli käsiteltävänä samanaikaisesti lastensuojelulain lisäksi esimerkiksi lait kunnallisesta huoltolautakunnasta, irtolaislaki ja alkoholilaki, voimme ymmärtää niitä huolenaiheita, joita taloudellisesta kantokyvystä oli. Toisaalta erityisessä lastensuojelulaissa oli kyse ennen kaikkea uudelleenjärjestelystä, joten ennalta arvioitiin, etteivät lastensuojelulain säännökset aiheuttaisi kunnille uusia kuluja.³¹⁴

”Pieni mies on levon saanut, tuskat laantuneet.
Elon varjot jatkuneet, ja sitten himmenneet.
Kun vain muistot Perhonpojan, muita auttaa vois.
Autettais kun myöhä on, ja kuolinkello sois.”³¹⁵

”Köyhänkin lapsi on ihminen”, lausui Anni Huotari jopa juhlallisessa tilaisuudessa, jossa lastensuojelulaki oli vihdoinkin toisessa käsittelyssä. Puheenvuorollaan Huotari ihmetteli sitä, minkä myös laki- ja talousvaliokunta oli nostanut esille esitetystä lastensuojelulaista, nimitäin kasvattilasten kotiohjelmien valvonnan säätämisen tärkeydestä. Ehdotuksen mukaan ”huoltolautakunnan on valvottava, että kasvattilapsi saa huolellisen hoidon ja kasvatuksen” ja että tarvittaessa lapsi voidaan palauttaa takaisin huoltolautakunnan huostaan ja etsiä tälle sopivampi koti. Laki- ja talousvaliokunnan mietinnössä pureudutaan juuri siihen ongelmaan, josta esimerkiksi Perhon tapauksessa oli kysymys, eli köyhäinhuoltolautakunnan valvonnan laiminlyönteihin. Laki- ja talousvaliokunnan mietinnössä vaadittiin säädettäväksi, että kasvattilapsista laadittaisiin aina kirjallinen sopimus, jossa hoito- ja kasvatusvelvollisuudet tarkasti määriteltäisiin ja että näiden velvollisuuksien noudattamista vähintään neljästi vuodessa käytäisiin kodissa tarkastamassa. Lisäksi lapselle tulee antaa huolellinen hoito ja kasvatus sekä oppivelvollisuuden mukainen opetus. Näihin seikkoihin Huotari paneutui huomauttaen, että juuri tästä tarkastusvelvollisuuden laiminlyönnistä oli kyse Perhon tapauksessa. Varsinkin vasemmisto piti tiukasti kiinni siitä, ettei tämä lakiehdotus kaikkine tarvittavine lasten suojelua edistävin toimenpitein tulisi kaatumaan oikeiston kannanottoihin liiallisista kustannuksista.³¹⁶ Oikeiston ilmaisemista huolista ja kannanotoista huolimatta lastensuojelulaki säädettiin lähes sellaisena kuin se hallituksen esityksessä esitettiin.³¹⁷

³¹³ 1935 vp. ptk II, 1466–1477 ja Harrikari 2019, s. 204–205.

³¹⁴ Pulma 1987, s. 155–156.

³¹⁵ 3 laulua 1931, Perhon poika, s. 5–6.

³¹⁶ 1935 vp. ptk II, 1466–1477: ”...ettei turvattomien köyhäin lasten sieluja ole arvioitava markkojen mukaan, vaan yhteiskunnan velvollisuus on tehdä kaikkensa näiden hyväksi oman kunniansa ja tulevaisuutensa vuoksi.” ja ”Barnvård är icke i främsta rummet en ekonomisk fråga, utan en rent humanitär sådan, som borde gå ihop med kristna grundsatser.”

³¹⁷ LSL 52/1936.

Vuosikymmenten taistelun jälkeen Suomen ensimmäinen lastensuojelulaki astui voimaan tammikuussa 1937. Lain sisältö oli vain osa alun perin suunnitellusta, mutta esimerkiksi huostaanottosäännökset ja keskeisimmät lastensuojelun käsitteet tulivat vihdoinkin esitellyiksi.³¹⁸ Ehdotuksista huolimatta muutoksia ei tässä vaiheessa tehty esimerkiksi rikoslain säännökseen lasten ruumiillisesta kurittamisesta.³¹⁹ Lapseksi määriteltiin alle 16-vuotias ja nuoreksi henkilöksi alle 16-17-vuotias henkilö. Lastensuojeluviranomaisten eli kunnan huoltolautakunnan tai maalaiskuntien kunnallislautakunnan tuli huolehtia lastensuojelun hallintoon ja toimeenpääntöön liittyvistä asioista. Kuntaan voitiin tarvittaessa asettaa erityinen lastensuojeluosasto joko kunnan omasta tai sosiaaliministeriön päätöksestä. Lastensuojeluviranomaisten tuli ryhtyä toimenpiteisiin esimerkiksi silloin, kun kasvattajat eivät antaneet lapselle tarpeellista hoitoa ja kasvatusta tai jos lasta ”kodissa pahoinpidellään tai häntä siellä uhkaa muu vaara hengen, terveyden tai siveettömyyden puolesta”. Toimenpiteitä olivat esimerkiksi varoituksen antaminen kasvattajalle tai ottaa lapsi pois kasvattajalta joko tämän suostumuksella tai ilman.³²⁰

Lain neljännessä luvussa säädettiin yksityishoitoon sijoitettujen lasten suojelemisesta. Luvun 4:20 §:n mukaan huoltolautakunnan tuli huolehtia huostaanotetun lapsen sijoittamisesta yksityiseen kotiin tai lastenkotiin. Huoltolautakunnan ja hoitajan välille tuli tehdä kirjallinen huoltosopimus, kun lapsi sijoitettiin yksityishoitoon. Yksityishoidon valvonta tuli järjestää vähintään neljästi vuodessa siten, että huoltolautakunnan jäsen tai sen valtuuttama henkilö kävi tarkastamassa kodin ja lapsen olosuhteet. Sekä yksityishoitoon että lastenkotiin sijoitetuille lapsille tuli antaa muun muassa huolellinen hoito ja kasvatusta.³²¹ Vuoden 1936 lastensuojelulaille siis ainakin teoriassa vastattiin niihin puutteisiin varsinkin yksityishoitoon sijoitettujen lasten kohdalla, joita Elias Vehkalammen tapaus oli osoittanut yhteiskunnan lastensuojelussa olevan.

³¹⁸ Haatanen 1992, s. 139.

³¹⁹ Harrikari 2019, s. 203–205.

³²⁰ LSL 52/1936 ja Harrikari 2019, s. 205–206.

³²¹ LSL 52/1936.

6 Johtopäätökset

Kuten aluksi mainitsin, suurena inspiraation lähteenä tutkimukselle oli Vilja Eerikan tapaus vuodelta 2012. Syy miksi nostan asian taas esille, on se, että näen paljon samaa Vilja Eerikan ja Elias Vehkalammen tapauksissa, vaikka niiden välissä on 81 vuotta. Yhteiskuntamme ja lainsäädäntömme on kauttaaltaan erilainen 1930-luvun alkuun ja 2000-lukuun verrattuna. Siitä huolimatta tarina on lähes sama, mikä on vähintäänkin surullista. Kummatkin tapaukset tulivat koko silloiselle Suomelle tutuksi ja saivat tunteikkaan, surun ja vihan sekaisen vastaanoton. Lasten elämien olosuhteet olivat tapauksissa surulliset ja vaatimattomat, mutta kuitenkin koko lähiympäristön, kuten naapuruston, tiedossa. Perhon tapauksessa köyhäinhuoltolautakunta, joka oli siihen aikaan lasten puolia pitävä taho, laiminlöi lasten säännöllisen ja riittävän valvonnan sijaisperheissä. Vilja Eerika taas oli tiiviisti lastensuojelun ja muiden tukevien tahojen asiakas, mutta resurssit eivät siitä huolimatta riittäneet tarpeellisiin selvityksiin ja viranomaisten yhteistyöhön lapsen pelastamiseksi.

Lastensuojelua on aikojen alusta alkaen tarvinneet köyhät ja turvattomat lapset. Suomen lastensuojelujärjestelmän syntyvaiheet osoittavat, että yhteiskunnan vastuu lapsen huollosta oli pitkään viimesijaista. Kuntien köyhäinhuoltoviranomaiset olivat velvollisia etsimään elatusta vailla olleille lapsille yksityiset sijoituspaikat ja näin tehtiin, mutta huutokaupoilla kaupatut lapset päätyivät usein huonoon hoitoon. Lasten erityistä suojaa puoltavat tahot, kuten vaivahoidontarkastajat ja hyväntekeväisyysjärjestöt toivat esille niitä ongelmia, joita elätehoidossa oli. Näihin ongelmiin koetettiin puuttua tarkastusviranomaisten toimesta heidän kiertäessä Suomen kuntia antamassa neuvoja varsinkin lasten köyhäinhoidon järjestämisestä. Vaivahoidontarkastajat kiinnittivät huomiota etenkin kuntien köyhäinhoidon ohjesääntöjen tarkoituksenmukaisuuteen sekä yksityishoidosta tehtyihin kirjallisiin huoltosopimuksiin. Tarkastajien ehdottamiin muutoksiin suhtauduttiin välinpitämättömästi, eikä ehdotuksia aina pantu täytäntöön. Perhon tapaus toi ilmi kaikki ne puutteet ja ongelmat, joihin vaivahoidontarkastajat olivat 1900-luvun alusta alkaen yrittäneet puuttua.

Elias Vehkalammen taposta alkanut poliisitutkinta ja oikeudellinen käsittely osoitti, että sen aikaisessa köyhäinhoidon järjestämisessä oli puutteita varsinkin yksityishoitoon sijoitettujen lasten kohdalla. Vaikka oikeudellisia säännöksiä näiden lasten suojelemiseksi oli olemassa esimerkiksi vuoden 1922 köyhäinhuoltolaissa, vakavia laiminlyöntejä kuntien viranomaisten toimesta tapahtui. Laiminlyönnit liittyivät useimmiten siihen, että lakimääräisiä tehtäviä yksityishoitoon sijoitettujen lasten valvonnan järjestämiseksi ei toteutettu. Nämä seikat osoittavat,

että oikeudellisia säännöksiä ja paikkakuntaakohtaisia ohjesääntöjä ei noudatettu tarpeenmukaisella vakavuudella. Elias Vehkalammen kuolintapaus päättyi sanomalehtien pääotsikoihin ja sen myötä myös kansanedustajien puheenvuoroihin lastensuojelulakia käsiteltäessä. Perhon tapaus osoitti, että yksityishoitoon sijoitetuille lapsille oli järjestettävä erityistä yhteiskunnallista suojaa ja tähän tarpeeseen vastattiin vuoden 1936 lastensuojelulaille.

Yksityishoitoa ja sen tarkoituksenmukaisuutta yhteiskunnassa suosittiin. Esimerkiksi Helsingius, Bonsdorff ja Tavastähti olivat tämän yksityisen perhehoidon puolella, mutta olisiko Elias Vehkalampi voitu pelastaa sijoittamalla hänet lastenkotiin, sitä on mahdoton sanoa. On kuitenkin selvää, että yhteiskunnan valvonta oli aukottomampaa laitoksenomaisissa paikoissa, kun verrataan esimerkiksi syrjäisissä kolkissa olevia yksityiskoteja, joiden tapahtumia ja olosuhteita oli lähes mahdotonta valvoa. Yksityisten kansalaisten ja hyväntekeväisyysjärjestöjen rooli oli lastensuojelutyön ja myös yhtenäisen lain kannalta merkittävä. Mikäli Elias olisi taas saanut osansa järjestöjen toiminnasta esimerkiksi siten, että hänen kasvattikotinsa olisi valittu esimerkiksi Koteja Kodittomille Lapsille -järjestön kautta, olisiko hän pelastunut, sitäkään emme voi tietää. Mutta tämä taas osoittaa, että Suomessa oli hyvin järjestettyä lastensuojelutoimintaa ollut jo vuosikymmenten ajan ennen Eliaksen kuolemaa, eikä se kuitenkaan ulottunut kaikkien lasten hyväksi.

Ennen vuoden 1936 lastensuojelulakia Suomessa ei ollut yhtenäistä oikeudellista sääntelyä eikä toimivaa lastensuojelujärjestelmää. Lasten suojaamiseksi oli yksittäisiä säännöksiä muun muassa rikoslaissa ja köyhäinhoitoa koskevissa säännöksissä, mutta kyse ei ollut sellaisesta kokonaisuudesta, joka olisi ollut tarpeen. Erityisiä lastensuojelulautakuntia ei juurikaan ollut ja esimerkiksi köyhäinhoitolautakunnilla ei ollut erityistä lastensuojeluosaamista. Nämä seikat johtivat siihen, että lapset olivat oikeudellisesti lähes samassa asemassa kuin aikuiset. Vaikka Eliaksen kuolintapaus on esimerkki yhden ihmisen julmuudesta, tapauksessa tapahtumat mahdollistivat ennen kaikkea köyhäinhoitolautakunnan viranomaiset, laiminlyödessään lakimääräiset tehtävänsä ja syyllistyessään vakavaan virkavirheeseen. Samoin oli asia Vilja Eerikan tapauksessa. Vaikka syytteen alaisiksi molemmissa tapauksissa joutuivat yksittäiset virkamiehet, ei yhteiskunnallista vastuuta ole syytä unohtaa. Syynä sille miksi virkamiehet eivät ole suorittaneet virkansa edellyttämiä toimia on toisaalla, kuin virkamiesten omassa tahdossa. Yhä ja edelleen, yhteiskunnalliset resurssit ja keinot ovat riittämättömiä ja viranomaisten välinen yhteistyö kyseenalaista. Näihin ongelmakohtiin havahdutaan ajoittain silloin, kun media tuo raaimmat tapaukset näkyville. Lasten arkipäiväinen turvattomuus, pahoinpitely, heitteillejätö ja huono hoito ovat läsnä, mutta suurimmalle osaa ihmiskuntaa piilossa.

Suomessa ensimmäisen lastensuojelulain parissa työskenneltiin neljän vuosikymmenen ajan. Lasten tarvitsema erityinen yhteiskunnallinen suoja nousi aika ajoin esille eduskunnassa, kun anomuksia ja toivomuksia esitettiin eduskunnalle lastensuojelulain tarpeesta. Tämä ilmentää sitä, että lastensuojelua pidettiin tärkeänä ja tarkoituksenmukaisena. Erityisen yhteiskunnallisen suojelun ja lastensuojelujärjestelmän syntyminen nähtiin kuitenkin vaikeasti toteutettavana sen aikaisessa poliittisessa ja taloudellisessa tilanteessa sotien ja taloudellisen taantumana vuoksi. Kun tilanne yhteiskunnassa parani, lastensuojelulaki saatiin säädetyksi. Lisäksi Elias Vehkalammen kuoleman jälkeen lakihanke nähtiin välttämättömänä. Asiaa ajoivat ennen kaikkea vasemmistopuolueiden naiset, joilla oli enemmän harrastuneisuutta ja siten myös näkemystä niihin seikkoihin, jotka osoittivat erityisen lastensuojelun tarvetta. Oikeistopuolueet taas puolsivat olemassa olleiden säännösten pätevyyttä siihen saakka, että taloudellinen tilanne saatiin paremmaksi. Kuitenkin Elias Vehkalammen tapaus osoitti, että säännöksiä oli olemassa, mutta niiden noudattamista kyettiin laiminlyömään. Samalla tietoisuus lasten heikosta asemasta levisi kaikkiin yhteiskuntaluokkiin, eikä kulunut aikaakaan, kun lapsia koskevia julistuksia, sopimuksia ja muita hankkeita aloitettiin. Lapsesta tuli vihdoinkin oma oikeussubjekti, yhteiskunnan jäsen ja erityistä suojelua tarvitseva henkilö.